

T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TARİHSEL VE KÜLTÜREL BOYUTLARIYLA YEZİDİLİK
İDİL-MİDYAT ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yunus KERÇİN

ŞIRNAK - 2015

T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TARİHSEL VE KÜLTÜREL BOYUTLARIYLA YEZİDİLİK
İDİL-MİDYAT ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yunus KERÇİN

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Fevzi RENÇBER

ŞIRNAK - 2015

T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TARİHSEL VE KÜLTÜREL BOYUTLARIYLA YEZİDİLİK
İDİL- MİDYAT ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Fevzi RENÇBER

Tez Jürisi Üyeleri

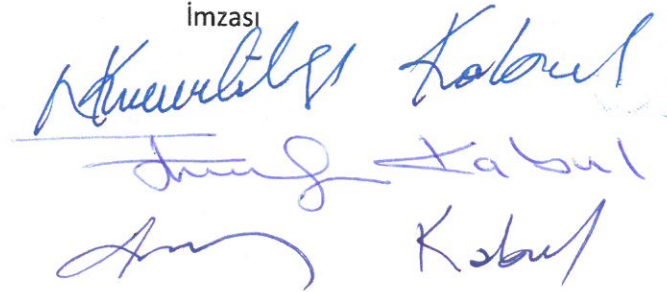
Adı ve Soyadı

Doç. Dr. Namık Kemal KARABİBER

Yrd. Doç. Dr. Fevzi RENÇBER

Yrd. Doç. Dr. Kasım ERTAŞ

İmzası

The image shows three handwritten signatures in blue ink. The first signature is 'Namık Kemal Karabiber', the second is 'Fevzi Rençber', and the third is 'Kasım Ertaş'. To the right of each signature, the word 'Kabul' (Acceptance) is written in blue ink.

Tez Sınavı Tarihi: 18. 06. 2015

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. 18.06.2015

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı Soyadı

Yunus KERÇİN

İmza

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	V
ÖNSÖZ	VI
GİRİŞ	1
1-ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	1
2- ARAŞTIRMANIN KAPSAMI ve YÖNTEMİ	2
3- ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM **YEZİDİLİĞİN TARİHÇESİ** **ve YÖRE YEZİDİLERİNİN** **DEMOGRAFİK YAPISI**

1-YEZİDİLİK	6
1.1.Yezidiliğin Kökeni	13
1.2.Şeyh Adi B. Müsafir El-Hakkâri	20
1.3.Yezidiliğin Tarihsel Gelişimi	29
1.4.Günümüz İdil-Midyat Yezidilerinin Coğrafi Dağılımları ve Demografik Yapısı	34

İKİNCİ BÖLÜM
İDİL - MİDYAT YEZİDİLERİNDE
AKİDE-İBADET

2.1- YEZİDİLİKTE İNANÇ.....	42
2.1.1.Tanrı İnancı	45
2.1.2.Melek ve Melek Tavus İnancı.....	47
2.1.3.Peygamber İnancı	53
2.1.4.Kitap İnancı	56
2.1.5.Ahret İnancı.....	60
2.2- YEZİDİLİKTE İBADET ESASLARI.....	65
2.2.1.Farzlar.....	65
2.2.2.Namaz (Dua)	65
2.2.3.Oruç.....	74
2.2.4.Hac	76
2.2.5.Zekât.....	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İDİL-MİDYAT YEZİDİLERİNDE
SOSYAL ve DİNİ YAPI

3.1- SOSYAL YAŞAM	84
3.1.1. Doğum ve Çocuğa Ad Verme	84
3.1.2. Vaftiz (Morh Kırın) ve Traş (Bisk Kırın).....	86

3.1.3. Sünnet ve Kirvelik.....	88
3.1.4. Ahiret Kardeşliği (Brayê, Xuşka Axretê).....	91
3.1.5. Evlilik ve Düğün	93
3.1.6. Cenaze Merasimleri.....	97
3.1.7. Yasaklar.....	101
3.2- SOSYAL SINIFLAR.....	105
3.2.1. Müritler.....	106
3.2.2. Din Adamları.....	107
3.3- BAYRAMLAR.....	120
3.3.1. Yılbaşı (Îda Sersalê).....	120
3.3.2. Kış Bayramı (Îda Çileyê Zivistanê)	123
3.3.3. Yezid Bayramı (Îda Êzi)	124
3.3.4. Yaz Bayramı (Çileyê Havînan).....	124
3.3.5. Hıdır İlyas Bayramı (Îda Hızır İlyas)	125
3.3.6. Kurban Bayramı (Îda Heciya- İda Kurbanê).....	126
3.3.7. Cemaat Bayramı (Îda Cemaatê)	127
3.3.8. Batizmî Bayramı (Îda Batizmî).....	128
SONUÇ	130
ÖZET	133
ABSTRACT	135

KAYNAKÇA	137
EKLER	142
EK:1 GÖRÜŞME KILAVUZU	143
EK:2 KAYNAK KİŞİLER	147
EK:3 KİTABU'L CİLVE (CELVE)	150
EK:4 MUSHAF-I REŞ (KARA KİTAP)	154
EK:5 FOTOĞRAFLAR	159

KISALTMALAR

ADNKS	:Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
A.Ü.İ.F.D	:Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	:Bin (oğlu)
Bkz.	:Bakınız
Çev.	:Çeviren
DİA	:Diyanet İslam Ansiklopedisi
M. Ö.	:Milattan Önce
M.S.	:Milattan Sonra
O.M.Ü. İ.F.D	:On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
s.	:Sayfa
ss.	:Sayfalar Arası
Yay.	:Yayınevi
Yy	:Yüzyıl

ÖNSÖZ

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, özellikle de Mardin ve Şırnak illeri, Müslümanların dışında Süryani, Keldani ve Yezidilerin yüzyıllardır bir arada yaşadığı kadim topraklardır. Bu çalışma ile yüzyıllardır diğer topluluklarla birlikte bölgeye renk katan ve Mardin-Şırnak illerinin önemli zenginlikleri arasında yer alan Yezidilerin tarihsel ve kültürel boyutları bilim dünyasına sunulacaktır.

Kendilerini “Ezdai halkı” olarak tanımlayan Yezidiler; Irak, İran, Suriye, Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ve Avrupa ülkelerinde sayıları az da olsa varlıklarını sürdürmektedirler.

Yezidiliğin, Hz. Âdem’den beri yaşamakta olduğunu kabul eden Yezidilerin kökenleri ve tarihleri ile ilgili somut, yeterli bilgi ve belgelerin mevcut olmaması, Yezidiliğin senkretik bir yapıya sahip olması, Yezidiler arasında yazılı kültürün sözlü kültür kadar gelişmemiş olması, Yezidiler tarafından kendi inançları ile ilgili yapılmış çalışmalara pek rastlanmaması, Yezidilerin tarih içerisinde kendilerini gizlemeye çalışan bir topluluk olması, Yezidi olmayanlara dinleri ile ilgili bilgi vermek istememeleri, Yezidilerin birbirinden kopuk bir coğrafyada ve farklı kültürlerin hakim olduğu ülkelerde yaşamaları birbirlerinden kısmen de olsa farklı yaşam tarzlarına sahip olmaları sonucunu doğurmuştur. Bu çalışma ile birbirinden farklı yaşam tarzlarına sahip olan Yezidilerden İdil-Midyat Yezidilerinin sosyal,

kültürel ve dini yaşantılarını inceleyeceğiz. Ayrıca saydığımız bu sebepler, Yezidiliğin tarihsel gelişimini detaylı bir şekilde takip etmeyi de oldukça güçleştirmiştir.

Çalışmamız, giriş, üç bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı ve yöntemi hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde, Yezidiliğin kökeni, Yezidiliğin kurucusu kabul edilen Şeyh Adi b. Müsafir ve İdil ile Midyat'ta yaşayan Yezidiler araştırıldığı için İdil ve Midyat tarihi hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde, iman esasları ile ibadetleri üzerinde durulmuş, üçüncü bölümde ise İdil-Midyat Yezidilerinin sosyal ve dini yaşantıları hakkında bilgiler verilmiştir.

Tez çalışmamda bana yol gösterip tez danışmanlığımı üstlenen ve araştırma süresince rehberliğiyle çok önemli katkıları olan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Fevzi RENÇBER'e; çalışmam esnasında bilgi ve deneyimlerini benden esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Kasım ERTAŞ'a şükranlarımı sunuyorum. Saha araştırmasında yardımlarını esirgemeyen ve hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan değerli anne-babama, tüm aile bireylerine, Mahmut KERÇİN ile Nizam AKALIN'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca alan araştırması süresince, Midyat ve İdil'e bağlı Yezidi köylerinde yaşayan Yezidilere, vermiş oldukları bilgilerden, göstermiş oldukları misafirperverlik, hoşgörü ve yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Yunus KERÇİN

Şırnak - 2015

GİRİŞ

1-ARAŞTIRMANIN KONUSU

Yaptığımız bu araştırmada Şırmak'ın İdil ilçesi ve köyleri ile Mardin'in Midyat ilçesi ve köylerinde yaşayan Yezidilerin tarihsel ve kültürel boyutları sosyolojik metotlarla incelenmiştir. Diğer bir deyişle bu bölgede yaşayan Yezidilerin kendilerine has gelenekleri, görenekleri, inançları, ibadetleri; kısacası Şırmak'ın İdil ilçesi ve köyleri ile Mardin'in Midyat ilçesi ve köylerinde yaşayan Yezidilerin tarihsel, sosyal, kültürel ve dini yaşantıları bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

Yezidiler, asırlardan beri İslam coğrafyasının dikkatini çeken dini topluluklarından birisi olmuştur. Yezidilerin tevhit inancına sahip olmalarına rağmen gerek Melek Tavus hakkındaki düşünceleri ve gerekse Adeviyye tarikatının kurucusu olarak bilinen Şeyh Adi b. Müsafir'in türbesi merkezli geliştirdikleri ve dini bir inanç gibi benimsenen alışkanlıkları sürekli tartışma konusu yapılmıştır.

Yezidiliğin kökeni, kelime anlamı, ortaya çıkışı ve tarihte geçirdiği süreç konusunda birbirinden farklı görüşler mevcuttur. Yezidilikle ilgili diğer bir tartışma konusu da Şeyh Adi b. Müsafir'in, dinin peygamberi olarak kabul edilmesidir. Adeviyye¹ tarikatının kurucusu olarak bilinen Şeyh Adi b. Müsafir'den sonra ise cemaatin geçirdiği tarihi süreç tam olarak ayrıntılı değildir.

Yezidiliğin inanç yapısının temelinde tanrı inancı olmakla beraber melek inancı da çok önemli bir yere sahiptir. Yezidiliğin melek inancı içerisinde yer

¹ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Turan, "Yezidiliğin Aslı, Kurucusu ve Tarihçesi", *O.M.Ü.İ.F.D.*, Sayı:3, Samsun, 1989, s. 60-76; Ferzende İdiz, "Adi b. Müsafir Adeviyye Tarikatı ve Yezidilik", *EKEV Akademi Dergisi*, Sayı:55 (Bahar 2013), s. 191-192.

alanMelek Tavus inancı, Yezidilikle ilgili farklı görüşlerin ortaya atıldığı en hassas konuların başında gelmektedir.

Yezidi toplumundaki sosyal tabakalaşma, inanç konusundan ibadete, toplumsal uygulamaların ve günlük yaşamın her alanında kendini çok açık bir şekilde göstermektedir.

2- ARAŞTIRMANIN KAPSAMI ve YÖNTEMİ

Ortadoğu'nun en eski dini geleneklerinden biri olan Yezidiliğe bağlı Yezidi toplulukları, günümüzde Türkiye, Irak, Suriye, Ermenistan, Gürcistan, Rusya ve Avrupa ülkelerinde yaşamaktadır.

Günümüzde İdil ve Midyat'ta da çok az sayıda Yezidi yaşamaktadır. Hatta yaptığımız gözlemler sonucunda bölgede Yezidilere ait bazı köylerin boş olduğu saptanmıştır. Kendilerine özgü inanç, ibadet, gelenek ve görenekleri olan Yezidiler, hem toplumsal baskılar hem de sosyo-ekonomik sebeplerden dolayı özellikle Avrupa ülkelerine göç etmişlerdir.

Ayrıca hayatımızın hemen her alanına giren teknoloji ve modernite yeni neslin kendi kültürünü unutmasına sebep olmakta ve sözlü kültür geleneğine sahip olan Yezidilerin, gün geçtikçe kültürel ve dini hassasiyetlerin zayıfladığı gözlemlenmiştir.

İşte bu sebeplerden dolayı araştırmamızda,İdil-Midyat ilçelerinde ve köylerinde yaşayan Yezidilerin tarihsel, sosyal, kültürel ve dini yaşantılarının objektif bir şekilde yazıya geçirilmesi ve bu alanda yapılmış çalışmalara az da olsa bir katkının sağlanması amaçlanmıştır.

Araştırmamızın detaylarına geçmeden önce araştırmamızın sınırlılıklarını belirtmek yerinde olacaktır. Bu araştırma, Şırnak iline bağlı İdil ilçesi ve köyleri² ile Mardin iline bağlı Midyat ilçesi ve köylerinde³ yaşayan Yezidilerin tarihsel, sosyal, kültürel ve dini yaşantıları ile sınırlıdır. Diğer ülkelerde (Irak, İran, Suriye, Avrupa ülkeleri, Rusya, Ermenistan, Gürcistan) yaşayan Yezidiler ile Türkiye'nin farklı bölgelerinde (Viranşehir, Nusaybin, Beşiri, Kurtalan, Bismil, Cizre) yaşayan Yezidiler araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur. İdil ve Midyat Yezidilerinin de sadece İdil-Midyat ve köylerinde yaşayanlar çalışma kapsamına alınmış; başka bölgelere ve Avrupa'ya göç eden İdil-Midyat Yezidileri çalışmanın kapsamına alınmamıştır.

3- ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

İdil ve Midyat Yezidilerinin sosyal, kültürel ve dini yaşantıları, gözlem yapılarak mülakat tekniği ile incelenmiştir. Konunun teorik kısmı açıklanırken de İslam Mezhepleri Tarihi klasik kaynaklarına, Yezidilerle ilgili kaynaklara ve bu alanda yapılmış bilimsel araştırmalara başvurulmuştur. Yezidilerin çoğunun okuma-yazma bilmemesi ve çoğu Yezidinin Türkçe bilmemesi anket yapmayı zorlaştırdığı için araştırmamızda anket uygulanmamıştır.

Yezidilerin dışarıya karşı kapalı olmaları ve Yezidi olmayan insanlara karşı güven sorunu yaşamaları onlarla yaptığımız görüşmeleri zorlaştıran bir diğer etken olmuştur.

² Mağara (Kiwex) Köyü.

³Çayırılı (Kefnas), Oyuklu (Taka), Yenice (Xarabya), Güven (Bacine) köyleri.

Araştırmamız kapsamında yer alan Şırnak ilinin İdil İlçesine bağlı tek Yezidi köyü olan Mağara (Kiwax) Köyü sakinlerinin yurtdışına özellikle de Almanya'ya göç etmiş olmalarından dolayı burada Yezidilerle ilgili olarak yerinde inceleme imkânı bulunamamıştır. Fakat yine araştırmamız kapsamında olan Mardin ilinin Midyat ilçesine bağlı köylerde ikamet eden Yezidilerle yakın akrabalık ilişkilerinden dolayı Midyat ilçesine bağlı köylerde yaşayan Yezidilerden almış olduğumuz bilgiler Mağara (Kiwax) Köyü sakinlerinin de inanç ve kültürünü yansıtmaktadır. Oyuklu (Taka) Köyü'nde yaşayan Hezar Erdem'in⁴, kız kardeşi Hanım Kuş'un Avrupa'ya göç etmeden önce Mağara (Kiwax) Köyü'ne gelin olarak gitmiş olduğunu belirtmesi İdil ile Midyat'ta yaşayan Yezidilerin sıkı akrabalık ilişkisi içinde olduklarını destekler niteliktedir. Bunun dışında bölgede bulunan Yezidilerle yaptığımız görüşmelerde de İdil ile Midyat'ta yaşayan Yezidilerin aynı inanç ve kültüre sahip oldukları saptanmıştır.

⁴ Hezar Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit. Mürit, Yezidiliğe gönül vermiş pek çok kabile ve aşiretten meydana gelen halk kitleleri olup Ruhaniler sınıfına bağlanarak emirlerine sıkı sıkıya sarılan Yezididir. Geniş bilgi için bkz. Ahmet Turan, "Yezidi Din Adamları", *O.M.Ü.İ.F.D.*, Sayı:4, s. 125.

BİRİNCİ BÖLÜM

YEZİDLİĞİN TARİHÇESİ

veYÖRE YEZİDLERİNİN

DEMOGRAFİK YAPISI

1-YEZİDİLİK

Yezidiliğin kökeni ve Yezidiliğin ne olduğu ile ilgili birçok çalışma yapılmış ve yapılan bu çalışmaların her birinde Yezidilikle ilgili farklı teoriler geliştirilmiştir. Yezidilerin, Yezidi yani kendilerinden olmayan insanlara kendileri hakkında bilgi vermelerinin inançları gereği yasak olmasından dolayı, Yezidiler hakkında birbirinden farklı birçok bilginin oluşmasına neden olmuştur. Bunun dışında Yezidi toplumunda okur-yazarlığın çok düşük olmasından dolayı aktarılan bilgiler de çok sağlıklı bilgiler değildir. Bu iki önemli sebepten dolayı Yezidilik hakkında hem bilgi karışıklığı hem de bilgi eksikliği mevcuttur.

İran ve Mezopotamya'da yaşamış ve yaşayan dinlerin izlerinin ve tesirinin görüldüğü Yezidilik, hem ismi hem de tarihi açısından günümüze kadar tartışıla gelmiştir. Farklı birçok dinin etkisinde nasıl kaldığı, hangi aşamalardan sonra son şeklini aldığı konusu hala aydınlatılmayı beklemektedir. İleri sürülen tezler de meydana gelen bu senkretizmin açıklanmasında yoğunlaşmıştır.⁵

Yezidilere verilen Yezidi ismi ile ilgili birçok görüş vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

a. İlk dönem mezhepler tarihi yazarları, 'Yezidi' isminin Hariciler'in İbadiye kolundan ayrılmış olduğu söylenen Yezid b. Ebu Uneyse'den geldiğini ve bu topluluğa bundan dolayı 'Yezidiye' dendiğini ileri sürerler.⁶Fakat bu iddianın yanlış

⁵ Ahmet Taşğın, *Yezidiler*, Aziz Andaç Yay., Ankara, 2005, s. 14-15.

⁶ Ebu'l Hasan el-Eş'arî, *Makalatü'l İslamiyyin ve İhtilafü'l Musallin*, (çev. Mehmet Dalkılıç vd.), Kabalcı Yay., İstanbul, 2005, s. 115; Ethem Ruhi Fığlalı, *Günümüz İslam Mezhepleri*, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir, 2011, s. 50; Şehristani, *el-Milel ve'n-Nihal*, (çev. Mustafa Öz), Litera Yay., İstanbul, 2011, s. 125; Abdulkadir el-Bağdadî, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, (çev. Ethem Ruhi Fığlalı), Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2005, s. 216; Muhammed Ebu Zehra, *Mezhepler Tarihi*, (çev. Sıbğatullah Kaya), Çelik Yay., İstanbul, 2013, s. 62.

olduğu sonradan yapılan araştırmalarla ortaya çıkmıştır.Yani Yezidiliğin, Yezid b. Ebi Uneyse ile hiçbir ilgisinin olmadığı ortaya çıkmıştır.⁷

b. Yezidi ismi Ezid, Ezidi, İzd, Yezata veya Yezdan gibi Tanrı, Yaratan veya Melek Tanrı anlamına gelen isimlerden türetilmiştir. Buna göre Yezidi, daha ziyade eski İran dinlerindeki ‘Hayır Tanrısı’ olan ‘İzd’ veya ‘Yezdan’ kelimesinden mülhem bir isim olarak kabul edilmektedir.⁸

c. İran’ın Yezd şehrine nispet edilerek Yezdi, Yezidi isminden aldığını savunan bir görüş vardır. Bu görüşe göre Yezidiler İslam’ın ortaya çıkışıyla beraber ana yurtlarını terk ederek Güney Kürdistan’a göç etmişler ve ana yurtları olan Yezd şehri ile anılmışlardır.⁹ Bu görüş tarihi kaynaklar tarafından desteklenmediği gibi Yezidi geleneğinde de buna atıfta bulunacak ize rastlanmamaktadır.

d. Bir başka görüşe göre, Âdem Peygamberden sonraki ikinci ataları melek olan Ezdâ (Tanrı verdi)’dir. Ona nispetle Ezdaî (Ezîdî-Yezidî) denmiştir. Bunun kökeni Kürtçe ‘ez’(ben) ve ‘da’ (yarattı, verdi) kelimelerinin birleşmesinden ortaya çıktığı ve ‘beni yaratan’ manasında Tanrı için kullanıldığıdır.¹⁰ Ezda sadece Tanrı ismi olarak kullanılan Xuda (Hüda) ismi için bir sıfat olarak ‘Xudayê ez dayî’ (Beni yaratan Allah) şeklinde kullanılmaktadır. Bu durum Yezidiler arasında da aynı şekildedir. Kürtler arasında Allah’ı ifade etmek için Xuda(Hüda) ismi kullanıldığı gibi Yezidiler arasında da Allah’ı ifade etmek için Ezda değil Xuda(Hüda) ismi kullanılmaktadır.

⁷ Ahmet Taşğın, “Yezidiyye”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2013, c. 43, s. 525; Mehmet Kubat, *İslam Mezhepleri Tarihi*, Kitap Dünyası Yay., İstanbul, 2014, s. 367.

⁸ Metin Bozan, “Yezidilik”, *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı*, (ed. Hasan Onat vd.) Grafiker Yay., Ankara, 2012, s. 455; Xanna Omerxali, *Ezdiyati*, Avesta Yay., İstanbul, 2007, s. 14-15; Cevad Meşkür, *Mezhepler Tarihi Sözlüğü*, (çev. Mahmut Mahfuz Söylemez vd.), Ankara Okulu Yay., Ankara, 2011, s. 565.

⁹ Yaşar Kaplan, *Günümüz Yezidiliği*, Nubihar Yay., İstanbul, 2012, s. 11.

¹⁰ Fırlı, *İslam Mezhepleri*, s. 502.

e. Diğer bir görüşe göre Yezidi isminin Babil'deki Nabu'ya ait İzida tapınağı ya da Mısır Tanrıçası İzis ile bir bağlantısı olabileceği yönündedir.¹¹

f. On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında ortaya atılan en cesur teorilerden birinde ise Yezidiler ile Őah Keyhüsrev'in kasadarı ve 'inananların prensi' olan Nasturi Yazdin arasında bir bağlantı kurulur. Buna gerekçe olarak da Yunan mitolojisinde Heraclius'un 672 Noelini kutladığı yer olarak belirtilen Yazdin'in Kerkük dışındaki kır evinin, Yezidilerin 16. ve 17. yüzyıllarda yaşadıkları yere oldukça yakın bir yer olduğu ileri sürülür.¹²

g. Günümüz Yezidi aydınları arasında en fazla kabul edilen görüş ise Yezidi isminin milattan binlerce yıl önce var olduğu ve bir Sümer yazıtında ilk olarak E-zı-di isminin 'temiz ruhlar', 'dosdoğru yolda yürüyenler' manasında kullanıldığıdır. Yezidi dini literatüründe Xuda (Hüda), Allah, İlah, Rab isimlerinin yanında Êzi, Êzid isimleri de Tanrı için sıklıkla kullanılmaktadır. Fakat bu isim sadece Tanrı için değil çoğu zaman ilahi sır, melek, evliya, sultan ve padiŐah manasına gelecek Şekilde Tanrı dışında bir varlık için de kullanılmaktadır. Özellikle Sultan Êzi, SultanÊzid ya da ÊzidÊ Sor (Kızıl Yezid) biçimleriyle kullanılmaktadır.¹³

h. Yezidilere ait başka bir görüşe göre, bu isim ile kastedilen Tanrı değil, ona tapan 'Azday' halkıdır. Zira kendilerine Âdem peygamberden sonra ikinci ataları olarak kabul ettikleri Ezda(Tanrıverdi)'ya nispetle Ezdaî veya Yezidî denmektedir.¹⁴

i. Doğulu ve batılı birçok araŐtırmacının en çok rağbet ettiği görüş ise Êzid isminin Yezid b. Muaviye'ye dayandığı görüştür. Bu görüşe göre ise Şeyh Adiaracılığıyla İslam'ı kabul eden Yezidiler, dahasonra eski dinlerine geri dönmüŐ

¹¹ Kaplan, *Günümüz Yezidiliği*, s. 29.

¹² John S. Guest, *Yezidilerin Tarihi, Melekê Tawus ve Mishefa Reş'in İzinde*, Avesta Yay., İstanbul, 2012, s. 68.

¹³ Kaplan, *Günümüz Yezidiliği*, s. 29-30.

¹⁴ Bozan, "Yezidilik", *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı*, s. 455.

ve atalarından sözlü olarak aldıkları kültürü yaşatmaya devam etmişlerdir.¹⁵ Zamanla Yezid'in imametine, sonra ulûhiyetine inanan, daha sonra da diğer tanrıları ona ortak koşan Yezidiler, aslında Yazataist (Mazdaist) idiler. Yazata isminin Yezid b. Muaviye adıyla olan benzerliğinden dolayı Yezid'i kutsal şahsiyetlerinden biri olarak kabul ederler.¹⁶ II. Adi zamanında bölgede yaşayan Mazdeist Tayrahitesler'in bu gruba dâhil oldukları ve muhtemelen de Yezidi inançlarındaki gayr-ı İslamî unsurların bunlarla ilgili olduğu aktarılmıştır.¹⁷

j. İslam literatüründe ise Yezidiliğe dair ilk araştırmalarda bu grup, Mazdeizm ve Maniheizm gibi Doğu'nun eski kültürlerinin bir devamı gibi görülmüş ve inandıkları melekler pagan kültürünün tanrıları olarak kabul edilmiştir. Daha sonraki araştırmalarda Yezidiliğin İslâm'dan sapan bir cereyan olduğu, hareketin temelinde Abbasilerin ilk dönemindeki aşırı Emevî taraftarlığının yer aldığı ortaya konmuştur. XI-XII. yüzyıllarda iyice ortaya çıkan bu aşırılık birçok taraftar bulmuş, son Emevî halifesi II. Mervan'ın Kürt asıllı bir cariyeden doğması bu taraftarlığı önemli ölçüde etkilemiştir. Emevilerin yıkılması üzerine Hakkâri dağlarına çekilen ve Abbasi iktidarının ilk dönemlerinde birkaç defa ayaklanan, fakat zamanla hareketliliğini kaybeden söz konusu topluluktan bir kısmı tasavvufa yönelmiş, bu gruba mensup olan, Adi b. Müsafır'ın müjdecisi sayılabilecek Hakkârili Ebu'l-Hasan Ali (ö. 484/1091) inzivaya çekildiği Sincar'da pek çok taraftar edinmiştir. XII. yüzyılda bu cemaat Adi b. Misafır'ı kutsal bir şahsiyet kabul ederek inançlarının merkezine yerleştirmiştir.¹⁸

¹⁵ Roger Lescot, *Yezidiler, Din Tarih ve Toplumsal Hayat, Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri*, (çev. Ayşe Meral), Avesta Yay., İstanbul, 2001, s. 19-35; Ahmet Teymur Paşa, *Arap Kaynaklarına Göre Yezidiler ve Yezidiliğin Doğuşu*, (çev. Eyüp Tanrıverdi), Ataç Yay., İstanbul, 2008, s. 9,61-62; Mustafa Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, Ensar Yay., İstanbul, 2012, s. 735-36.

¹⁶ Meşkûr, *Mezhepler Tarihi Sözlüğü*, s. 565.

¹⁷ Mehmet Saffet Sarıkaya, *İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler*, Rağbet Yay., İstanbul, 2009, s. 213-214.

¹⁸ Taşğın, "Yezidiyye", s. 525

Yezidi isminin kökenini bulmak için yapılacak en önemli araştırma, Yezidi literatürünün metinlerini incelemektir. Yezidi kavil ve dualarında Êzi, Êzid ve Yezid isimleri yüzlerce kez geçmektedir. Bu dini metinlerde adı geçen şahsın Yezid b. Muaviye olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Özellikle Sultan Yezid'in kimliğini, doğumunu, şeriatını ve mücadelelerini işleyen dokuz uzun kavil vardır. Bunlar: Büyük Kavil (Qewlê Mezîn), Muhabbet Değirmeni Kavli (Qewlê Aşê Mehbê), Anne Kavli (Qewlê Makê), Derviş Habib Kavli (Qewlê Derwêş Hebîb), Ev Sahibi Kavli (Qewlê Xudanê Malê), Bir Ömürde Kalmışım Kavli (Qewlê Di Emrekî Da Mame), Şırora Kavli (Qewlê Şırora), Kazasker Kavli (Qewlê Qazî Esker) ve Arapbeyi Kavli (Qewlê Ereb Begî)'dir. Bunlar sadece Yezid ile ilgili olan kavillerdir. Bunların dışında da Yezid ismi birçok yerde geçmektedir. Aşağıda verdiğimiz örneklerde de Yezid'den kastedilenin kim olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

117 kıtadan oluşan Büyük Kavil¹⁹ şu dizelerle başlar:

“Bilge birisini isteriz.

Ben hayranın, halini sorsun.

Anlatsın bize nasıldı Muaviye ile Sultan'ın kıssası.

Hikâye edecek birisini isteriz.

İtikat sahibi arslan,

Sultan Êzi nasıl kâinata teşrif etti.”²⁰

“Sultan Êzi sorar annesine:

İlah hakkı için söyle

Babamın adı nedir?’

‘Oğul baban paşadır.

Beyliğinde ve tahtında oturmaktadır.

¹⁹ Kavil: Yezidi dini metinlerindedir. Semavi bir kökeni olduğuna inanılır. “Dini ilim” denilen manzum anlatıların kutsal kökenine işaret eder. Geniş bilgi için bkz. Xanna Omerxali vd., *Analiza Qewlên Êzdîyan*, Avesta Yay., İstanbul, 2009, s. 96.

²⁰ Xelil Cindî Reşow, Philip G. Kreyenbroek, *Tanrı ve Şeyh Adi Kusursuzdur, Yezidi Tarihinden Kutsal Şiirler ve Dinsel Anlatılar*, Avesta Yay., İstanbul, 2011, s. 283.

Dimeşk (Şam) onun adı ile ayaktadır.”²¹

“Ne kutsal bir sabah!

Benim sevgili adım Sultan Êzid’dir.

Benim bütün müritlerin itikadı.

Bana derler Muaviye oğlu Êzid.

Yeşil semavi elbisenin sahibi,

Kadılar ve Şam ileri gelenleri ile mücadeleye geldim.”²²

Metinden de anlaşılacağı üzere burada kastedilen Yezid, Şam’da hüküm sürmüş Emevi hükümdarı Muaviye’nin oğlu Yezid’tir.

Yezid b. Muaviye’nin doğuş hikâyesini anlatan Muhabbet Değirmeni Kavlinde ise şöyle geçer:

“Muaviye’ye işaret veren oydu

Sana bir oğul doğacak

Ona göre dünyanın yarısı din dışı işler yapacak

Bütün her şey ahrete göredir, her şey sağlamdır

Muaviye, peygambere yemin eder:

Evlenmeyeceğim, asla evlenmeyeceğim!”²³

Adını saydığımız ve yukarıda verdiğimiz kavillerden de anlaşılacağı üzere Êzi ve Êzid’ten kastedilen Yezid b. Muaviye’dir.

Kendileriyle görüşme fırsatı bulduğumuzİdil-Midyat Yezidileri ise ‘Yezidilik nedir?’ sorusuna; Yezidi isminin Xuda (Allah)’nın isimlerinden olan ‘Ezdai’ (beni yaratan, var eden) isminden geldiğini ve bu isimden dolayı da kendilerine Yezidi (Ezidi) denildiğini ileri sürmüşlerdir.Güven Köyü’nde ikamet eden ve Yezidi şeyhi

²¹ Xelil Cindî Reşow, Philip G. Kreyenbroek, *Tanrı ve Şeyh Adi Kusursuzdur*, s. 285

²² Xelil Cindî Reşow, Philip G. Kreyenbroek, *Tanrı ve Şeyh Adi Kusursuzdur*, s. 289

²³ Xelil Cindî Reşow, Philip G. Kreyenbroek, *Tanrı ve Şeyh Adi Kusursuzdur*, s. 664

olan Şeyh Hudedda(Xudedda), Ezidi ismiyle ilgili olarak şu kavillerinin olduğunu belirtmiştir:

“Dinemin Ezda’ye
Hezar u naw ser Xuda’ye
Nawe şirin her bi Xuda’ye
Destura Rabbil Âlemin u Pire Ali
Pire Ali her Ezdan’e
Kawl-u duaye min
Ji kawl-u duaye Şex Mende Fexraye
Tawusa Melek ala kesk u soru zer
Ji Ezidiyare nişan daye.”²⁴

Türkçesi:

“Dinim Ezda(Allah)’tır
Allah’ın binlerce adı vardır
Fakat en tatlı olanı Xuda (Huda) ismidir
Âlemlerin Rabbi ve Yüce Pir’in izniyle
Ki Yüce Pir Ezdan’ın kendisidir
Dua ve ilahilerim
Şeyh Fahrettin içindir
Melek Tavus ve yeşil, kırmızı, sarı renkleri
Yezidiler için birer alamet ve işaretidir.”

Konuyla ilgili açıklamada bulunan Tayyip Günay’ın, “*Yezidilik, Ezda’nın yani Huda’nın Kürtçe olan ismidir ve sadece biz Yezidileri ifade etmek için kullanılır.*”²⁵ şeklindeki ifadeleri Yezidiliğin ne olduğunu özetler niteliktedir. Yine hasan Şahin’in “*Ezda, Huda’nın ismidir ve bu isim aynı zamanda mensup olduğumuz*

²⁴Hudedda (Xudedda) Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh.

²⁵ Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası (Koçane), Mürit.

dinin ismidir."²⁶ şeklindeki açıklaması Yezidiler arasında kabul gören görüşün ne olduğunu açıklar mahiyettedir.

Bizimle paylaştıkları kavil ve açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Yezidilik ismini, kendilerini ve kâinattaki her şeyi yarattığına inandıkları Allah'a dayandırmaktadırlar. Bölgedeki Yezidiler arasında kabul gören tek görüş de bu görüştür.²⁷

1.1.Yezidiliğin Kökeni

Yezidilerin yazılı kaynaklarının olmaması ve Yezidiliğin batinî bir karaktere sahip olması hem kendileri hakkında sağlıklı bilgilerin oluşmasını engellemiş hem de kökeni ve tarihsel gelişimi ile ilgili farklı ve çelişkili görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Emevi soyundan ünlü mutasavvıf Şeyh Adi b. Müsafir'e dayandırılan ve dinsel bir akım olan Yezidilik üzerine XIX. yüzyılının başlarından günümüze kadar Doğulu ve Batılı birçok araştırmacı tarafından birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalarda Yezidiliğin kökeni üzerine çeşitli görüşler ortaya atılmıştır.

Ortaya atılan görüşlerden biri, Yezidilerin Kuzey Mezopotamya bölgesinde yerleşik bir halk olmalarından yola çıkarak kökenlerinin kadim Mezopotamya halkları olan Sümerlere, Akadlara, Babillilere, Asurlulara ve Sabiilere dayanabileceğidir. Bu ilişki tarihi belgelere dayandırılmamakla beraber daha çok bazı isim benzerliklerine, bazı inanç ve dini ritüel benzerliklerine dayandırılmaktadır. Bu benzerlikleri ise şu şekilde sıralayabiliriz:

²⁶ Hasan Şahin, Midyat Oyuklu (Taka) Köyü, Mürit.

²⁷ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Ferho Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Salih Hıdır, Midyat Yenice Köyü, Mürit.

Babillilerin yılbaşı kutlamaları ve Sümerlerin Ekito dedikleri doğu takvimine göre nisan ayının birinde kutladıkları bayram tarihi ile Yezidilerin yılbaşı saydıkları nisan ayının ilk çarşambası (Çarşema Sor) aynı tarihe denk gelmektedir. Aynı zamanda ŞehirTanrıçaları için düzenlenen bahar şenlikleri ile Yezidilerin Tavaf dedikleri yılbaşından sonra köylerde Yezidi evliyalarının mezarları etrafında yapılan şenlikler birbirine benzemektedir. Çarşamba günü Babillilerde kutsal olduğu gibi Yezidiler için de kutsaldır. Sümerlerin Tanrısı Ato ve Babillilerin Tanrısı Nabu ile Yezidilerdeki Melek Tavus arasında; Utarid Yıldızı ile sembolize edilmeleri, Çarşambanın Utarid Yıldızı'nın günü olması ve Utarid Yıldızı'nın tavus kuşunun üzerinde, sağ elinde bir yılan ve sol elinde de kitap bulunan bir genç resmi ile sembolize edilmesi gibi ortak özelliklerden yola çıkarak benzerlik kurulmaktadır. Babilliler ile Yezidilerde kast sisteminin bulunması, Babillilerin Sin Tanrısı ile Yezidilerdeki ayın sahibi olduğuna inanılan Şeyh-Sın (Şexsin)'in isim benzerliği gibi daha birçok benzerliklerin bulunması da bu görüş için delil olarak sayılmıştır.²⁸

Sabiilerle Yezidiler arasında da, Güneş Tanrısı Şamaş ile Yezidilerde güneş ile sembolize edilen Şeyh-Şems arasında benzerlik kurulmaktadır. İki dinde de Güneş Kültü'nün olması, iki dinde de güneşe dönerek günde üç defa dua edilmesi, iki dinin sırdini olması, iki dinde ruh göçü inancının olması, Baş Tanrı Şamaş'ın emrinde Asur ismi taşıyan altı yıldız veya gezegenin Tanrı'nın varlığı ile Melek Tavus ve emrinde yıldızlarla sembolize edilen altı meleğin olması, iki dinde de vaftizin olması, iki dinde de aynı hayvanların yenmesinin haram olması gibi birçok ortak özelliğin olması üzerinden de ilişki kurulmaktadır.²⁹

²⁸ Kaplan, *Günümüz Yezidiliği*, s. 35-36.

²⁹ Erol Sever, *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni*, Berfin Yay., İstanbul, 2006, s. 103-106.

Şehristanî ise, *el-Milel ve'n-Nihal* adlı eserinde Ezârika'nın³⁰ ortaya çıkmasından önce Muhakkime-i Ūlâ³¹ ile ilgisi bulunan, onların ortaya çıkışıyla ayrılıp İbâziyye'ye³² intikal eden Yezid b. Üneyse'nin mensupları olduklarını iddia eder. Bu zat, Allah'ın Acemlerden bir peygamber göndereceğini, ona semada yazılmış bir kitabın hepsini bir defada indireceğini, bu kişinin Hz. Peygamberin şeriatını terk edeceğini ve Kur'an'da zikredilen Sabie'nin (yıldıza tapanların) dini üzere olacağını iddia etmiştir.³³ Yine İslam Mezhepler Tarihi alanında önemli bir yere sahip olan Ebû'l Hasan el-Eşari de *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve İhtilafu'l-Musallîn* adlı eserinde, bu konuyla ilgili Şehristanî'nin *el-Milel ve'n-Nihal* adlı eserinde aktarmış olduğu bilgilere benzer bilgiler aktarmaktadır.³⁴

Diğer bir iddia Yezidilerin, Emevi sülalesinden Yezid b. Muaviye'ye dayandığı iddiasıdır. Bu olay Yezidiler tarafından bizzat şöyle tanımlanmaktadır:

“Allah, Hz. Muhammed'e (sav) bir baş ağrısı verir. Bunun üzerine Hz. Muhammed (sav) berberi Muaviye'den kendini traş etmesini ister. Muaviye onu traş ederken başını kanatır ve akan kanın yere damlamaması için dili ile yalar. Hz. Muhammed (sav) buna çok kızar ve Muaviye'ye: 'Böyle yapmakla hata ettin, çünkü sen bu davranışınla soyundan ümmetim ile savaştığın ve onu yenecek bir toplumun meydana gelmesine neden olacaksın'der. Muaviye, eğer sonuç böyle olursa hiç evlenmem, der. Bir süre sonra Allah, Muaviye'ye bir akrep musallat eder. Muaviye bundan dolayı amansız bir hastalığa yakalanır. Bu hastalığından ancak evlenirse kurtulabileceği sonucuna ulaşılır ve 80 yaşında yaşlı bir kadınla evlendirilir. Evlendiğinin ertesi günü 25 yaşında bir genç kadına dönüşür. Kadın hamile kalıp Yezid'i doğurur.”³⁵

³⁰ Ezârika, Haricilerin büyük fırkalarından biri olan ve Nafi b. El-Ezrak'ın mensuplarının oluşturduğu fırkadır. Geniş bilgi için bkz. Şehristani, *el-Milel ve'n-Nihal*, s. 112-14.

³¹ Muhakkime-i Ūlâ, tahkimden istedikleri sonucu elde edemeyip başarısızlıkla neticelenmesi sonrasında, müminlerin emiri Ali b. Ebi Talib'e isyan ederek ayaklananlardır. Geniş bilgi için bkz. Şehristani, *el-Milel ve'n-Nihal*, s. 110-12.

³² İbâziyye, Haricilerin büyük fırkalarından olup Mervan b. Muhammed zamanında isyan eden Abdullah b. İbaz'ın mensuplarıdır. Geniş bilgi için bkz. Şehristani, *el-Milel ve'n-Nihal*, s. 123.

³³ Şehristani, *el-Milel ve'n-Nihal*, s. 125.

³⁴ Ebu'l Hasan el-Eşari, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve İhtilafu'l-Musallîn*, s. 115.

³⁵ Turan, “Yezidiliğin Aslı, Kurucusu ve Tarihçesi”, s. 43-44.

Buhikâye, Yezidilerin kendilerinden ve kitaplarından başka yerde görülmez. Olaya tarihi açıdan bakıldığında ise Muaviye'nin Hz. Ömer'in kız kardeşi ile evlenmediğini, oğlu Yezid'in ise Hz. Muhammed'in devrinde doğmadığını, annesinin de Yezidilerin iddia ettikleri gibi Mahura adında bir kadın olmayıp, Kilab kabilesinden Meysun adında bir kadın olduğu bilinmektedir.

Tarikatlar ve bidatlerin yozlaşması alanında önemli çalışmaları bulunan İbn Teymiye 'de; Yezidiliğin, Şeyh Adi b. Müsafır'ın mensuplarının zaman içinde İslam'dan uzaklaşması sonucu ortaya çıktığını savunmaktadır. İbn Teymiye'ye göre Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra Hz. Osman'ın kanını dava edenler ve Hz. Ali'ye biat edenler arasında cereyan eden malum çekişmeler, zamanla siyasi ve itikadi bölünmelere neden olmuştur. Hz. Ali yanlılarından Rafiziler ise bütün sahabeyi tekfir edecek kadar ileri gitmişlerdi. Bütün bu siyasi aşırılıklar cereyan ederken halk halife olan Hz. Ali'den aşırılıkları savunanların cezalandırılmasını ister. Bu arada bazı âlimler Müslümanları tekfir (küfürle itham) ve telin (lanetleme) etmenin ağır sorumluluğunu anlatarak siyasi ve itikadi çalışmayı bastırmaya çalışırlar. Muaviye'nin iktidara geçmesiyle birlikte bu çağrılar yoğunlaşır. Bu çağrılardan cesaret alan iktidar yanlısı bazı kesimler ise Yezid b. Muaviye'yi övmeye başlarlar. Bu övgüler Yezid'e evlialık hatta enbiyalık izafe edecek kadar ileri gider. Öyle ki, Salih olarak nitelendirdikleri Yezid'e karşı çıkanları 'Cehennemlik' olarak ilan ederler.³⁶

Batılı bir araştırmacı olan John S. Guest, Yezidi dininin kurucusunun bilinmediğini, dinlerini ilk kuran kişinin adının ne kendi geleneklerinde ne de Hristiyan ve Müslüman komşularının kronolojisinde geçmediğini belirtir. Bazı bilimciler ise Kürt gruplarının bu tuhaf boşluktan onüçüncü ve ondördüncü yüzyılın kaos ortamında Hristiyan ve Müslüman mezheplerin uyguladıkları iyi sindirilmemiş

³⁶Davut Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, Tablet Yay., Konya, 2007, s. 14-15.

doktrin ve ayinlerden bir biçimde yamalıbohça gibi bir din oluşturulduğu sonucuna varmışlardır.³⁷

Sever ise *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni* adlı eserinde Yezidiliği oluşturan inançlarla ilgili olarak Gnostisizm, Maniheizm, Mandeizm, Harran Güneş Kültü, Sabilik, Zerdüştlük, İslam'da Gnostisizm ve Sufiliğin etkilerinden söz eder. Bu inançlar hakkında ayrıntılı bilgi vererek bu inançlarla Yezidilik arasındaki benzerliklere dikkat çekmeye çalışmaktadır.³⁸

Yezidiliğin kökeni ile ilgili olarak Rus ve batı ekolünün görüşlerine yer veren Mehlika Aktok Kaşgarlı, Rus Ekolü ve ondan doğan Çağdaş Kürdoloji Ekolünün, Yezidilerin inanışlarından faydalanarak bu dinin asıl Kürt dini olduğunu, eski Mezopotamya dinlerinin kalıntısı olduğunu iddia ederek bu ekolün Kürt adı ile tanınan toplumun eski bir Fars kavmi olan Medlerden geldiğini kabul ettiklerini iddia eder. Ermeni yazarlara göre ise Yezidiler vaktiyle ermeni kilisesinden ayrılmışlardır. Batı ekolüne göre ise Yezidilik antik doğu dinlerinin Yahudilikle karışmış bir türüdür. Kaşgarlı bu bilgileri verir fakat bunların gerçeği yansıtmadığını da ekler. Sonuç olarak Kaşgarlı'ya göre Yezidilik Türk ve İslam mezhebidir.³⁹

Yezidilerin kökeni ile ilgili yapılmış araştırmalarda en çok kabul gören görüş ise Yezidiliğin İslamî kökenli olduğudur.⁴⁰ Buna göre Yezidiliğin kurucusu olarak bilinen Şeyh Adi b. Müsafır (1074-1162) hayali bir kişilik değil tarihi bir şahsiyettir. Bu şahsın hayatı ile ilgili bilgiler tarih kitaplarında mevcuttur ve bazı eserleri günümüze kadar gelmiştir. Şeyh Adib. Müsafır XII. yüzyılın başlarında Musul ile Hakkâri bölgesinin kesişme noktasında bulunan Laleş adlı vadide bir zaviye kurmuş

³⁷Guest, *Yezidilerin Tarihi, Melekê Tawus Ve Mıshefa Reş'in İzinde*, s. 63-64.

³⁸Geniş bilgi için bkz. Sever, *Yezidilik Ve Yezidiliğin Kökeni*, s. 21-56.

³⁹Hatice Kübra Ergun, *Yezidilerde Sosyo-Kültürel Hayat Ve Din-Viranşehir Örneği-*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2008, s. 12.

⁴⁰Lescot, *Yezidiler, Din Tarih Ve Toplumsal Hayat, Cebel Sincar Ve Suriye Yezidileri*, s. 17-18; Ahmet Teymur Paşa, *Arap Kaynaklarına Göre Yezidiler Ve Yezidiliğin Doğuşu*, s. 57-59; Guest, *Yezidilerin Tarihi, Melekê Tawus Ve Mıshefa Reş'in İzinde*, s. 41-68; Turan, "Yezidiliğin Aslı, Kurucusu ve Tarihiçesi", s. 4-6; Kaplan, *Günümüz Yezidiliği*, s. 41-45.

ve buradan bölge halkını irşat etmeye başlamıştır. Burada Adeviyye olarak bilinen bir İslam tarikatı oluşturmuştur. Nitekim Şeyh Adi'nin ve halifelerinin döneminde yine o bölgede yaşamış İbn'ul Esir el- Cezeri (ö. 1232), İbn'ul- Mustevfi el- Erbili (ö. 1239) vb. İslam tarihçileri ve âlimlerinin birçoğunun Şeyh Adi b. Müsafir'den büyük bir mutasavvıf ve muttaki bir zahid olarak bahsetmiş olmaları, onun halifelerini de İslami ilkelere sıkı sıkıya bağlı insanlar olarak tanıtmış olmaları, Şeyh Adi'den önce bu bölgede Yezidi isminde veya onu çağrıştıracak herhangi bir din veya mezhep isminin de bu kaynaklarda geçmemiş olması bu görüşü destekler niteliktedir.⁴¹

Günümüz Yezidi aydınları ise bu görüşü kabul etmemektedirler. Bir kısmı Yezidiliğin Mezopotamya kökenli olması üzerine ağırlıklı olarak dururken diğer bir kısmı Aryen kökenli olması görüşünü öne çıkarmaktadır. Fakat özellikle İslami kökenini görmek istememektedirler. Bunun için Yezidiliğin sembol isimlerinden olan Yezid, Şeyh Adi ve Melek Tavus'un kökenlerini İslam öncesi Kürt Tarihi içerisinde aramaktadırlar. Buna göre Yezidi dini metinlerinde geçen Yezid isminin bazen Yezid b. Muaviye için kullanılmış olduğunu kabul etmekle beraber bu ismin daha çok İslam öncesi Kürtlerin Tanrı için kullanmış olduğu Ezda, Yezdan, Êzi ve Mazdaizm'de melekler için kullanılmış olan Yazata isminden kaynaklanmış olduğunu savunmaktadırlar.⁴²

Araştırmamız kapsamına giren bölgede ise Yezidiliğin kökeni hakkındaki en temel görüş, Yezidiliğin kökeninin bizzat Huda (Allah) olduğu ve Hz. Âdem'den beri var olan bir din olduğudur. Buna göre Allah önce Âdem'i yaratıp dünyaya göndermiş ve sonrasında 72 milleti yaratıp dünyaya göndermiştir. Böylece yeryüzüne inen ilk insan Âdem olduğu için yeryüzüne ilk inen dinin de Yezidilik

⁴¹ Kaplan, *Günümüz Yezidiliği*, s. 41-42.

⁴² Kaplan, *Günümüz Yezidiliği*, s. 43.

olduğunu savunmaktadırlar. Bu konuyla ilgili Yezidiler arasında yaygın olan şu kavil bizimle paylaşılmıştır:

“Tawuse Melek Âdem çekîr
Hefti u du millet ji rekîr
Nawe xu şirin u şekîr lekîr
Cennetawi bu sünnet lekîr.”⁴³

Türkçesi:

“Melek Tavus Âdem’i yarattı
Sonrasında 72 milleti yarattı
İsmi tatlı, hoş hale getirdi
Cenneti onun için yaşanılır hale getirdi.”⁴⁴

Bu kavilden de anlaşılacağı üzere Melek Tavus ismi Allah’ın bir ismi olarak kullanılmış ve Yezidiliğin kökeni Âdem’e dayandırılmıştır. Ayrıca Yezidiliğin, bizzat Âlemlerin Rabbini ifade ettiği için bir sır dini olduğu savunulmuştur. İşte bu sebepten dolayı da Yezidiliğe sonradan girmenin mümkün olmadığı beyan edilmiştir.⁴⁵

Kendilerine Yezid b. Muaviye’yi sorduğumuz da ise bu şahsın Yezidilikle bir ilgisinin olmadığını savunmak için Binno Demir, “*Bu adamın bizim inancımızla uzaktan yakından alakası yoktur. Bu adam Hz. Muhammed zamanında yaşayan ve halkına zulüm eden bir zalimdir. Müslümanlar tarafından Yezidilere mal edilmeye*

⁴³ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh.

⁴⁴ Önceden ateş halinde olan cennet yaşanılır hale getirilir.

⁴⁵ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Salim Sadım, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Halef Faruk, Midyat Yenice Köyü, Mürüt; Rabih Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; Garis Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürüt.

çalışılıyor ve yaptığı zulümlerleadi tarihe geçen bu adamasında Yezidi değil Müslüman'dır."⁴⁶iddiasında bulunmuştur.

Sonuç olarak Yezidiliğin kökeninin insanlığın var olduğu günden yani Âdem'in yaratıldığı günden beri var olduğunu ve Yezidiliğin bizzat Huda (Allah) olmasından dolayı sadece Allah'a taptıklarını ifade etmişlerdir.

1.2.Şeyh Adi B. Müsafir El-Hakkâri

İsmi, Adi b. Müsafir b. İsmail b. Musa b. Mervan b. Hasan b. Mervan eş-Şami el Hakkâri'dir. Şami lakabı doğum yerine, Hakkâri lakabı ise yaşadığı bölgeye nispet edilmiştir. Adı geçen Mervan'ın, Emevi hükümdarı Mervan b. el-Hakem olduğunu söyleyenler de vardır. Yine de Şeyh Adi'nin, Emevi ailesinden olup olmadığı araştırmacılar arasında tartışmalı bir konudur.⁴⁷Yezidiliğin peygamberi olarak görülen Adi b. Müsafir yaklaşık olarak 1074yılında Lübnan'da, Baalbek'in 60 km güneyindeki Bekaa vadisinin kurak yamaçlarındakurulmuş Beyt Far(şimdiki adı Kirbet Qanafar) köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Müsafir b. İsmail, soyu Emevi halifesi Mervan b. Hakem'e dayanan Müslüman bir din adamıydı. Annesinin adı Yezda idi.⁴⁸

Şeyh Adi'nin doğumu ile ilgili ilginç olan bir iddia da vardır. Bu iddiaya göre tasavvufa meyilli iyi bir müslüman olan babası Müsafir, Şam'ın Baalbek nahiyesinin Beyt Far köyünde yaşamını sürdürürken, bir gün annesine haber vermeden evden çıkarak bir ormana gider ve orada 30 yıl kadar yalnız yaşar. Sonra bir gece rüya görür. Bu rüyada birisi ona şöyle der:

⁴⁶ Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt.

⁴⁷ Meşkûr, *Mezhepler Tarihi Sözlüğü*, s. 565-566.

⁴⁸ Guest, *Yezidilerin Tarihi, Melekê Tawus ve Mishefa Reş'in İzinde*, s. 41-42; Erol Sever, *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni*, s. 9; Mehmet Aydın, "Şeytana Tapma Yezidilerin İnanç Esasları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:28, Ankara, 1986, s. 362.

“Bu ormandan çık evine dön ve hanımınla ilişkide bulun. Cenab-ı Allah sana şöhreti her tarafa yayılacak, fazileti Doğuda ve Batıda duyulacak bir (veli) çocuk verecektir.” Bunun üzerine babası Müsafir evine döner. Ancak 30 yıldan beri nerede olduğunu haber vermeksizin evini terk ettiğinden, annesi eve kabul etmek istemez ve ona: “Şu minareye çıkıp herkese evine döndüğünü haber vermedikçe seni eve kabul etmem” der. Çaresiz kalan Müsafir, hanımının dediğini yapmak zorunda kalır. Minareye çıkarak: ‘Ey halk, ben Müsafir, evime döndüm. Eşimle yeniden birleşmekle emrolundum. Bu gece kim eşi ile birleşirse veli bir çocuk sahibi olacaktır.’ der. Bundan sonra o gece sonradan veli mertebesine ulaşacak 313 çocuk doğar. Şeyh Adi de bu çocuklardan biridir.”⁴⁹

Şeyh Adi'nin nesebi hakkında araştırmacılar iki farklı görüştedirler. Bazıları onun Emevi kökenli olduğunu, bazıları da Kürt kökenli olduğunu söyleseler de Kaplanbu iki iddia hakkında kesin bir hüküm verilemeyeceği görüşündedir.⁵⁰

Selçukluların Bağdat'ı istila ettikleri 1055 yılında kentteki hukuk ve ilahiyat öğreten medreselerde Ebu Hamid el Gazali'nin yol gösterdiği müderrisler ders veriyordu. Gazali sufi'ydi. Vaazlarıyla, müridlerinin çalışmalarıyla sufilik öğretisini yayıyordu. Adi b. Müsafir gençliğinde Bağdat'a giderek el Gazali'den ve diğer sufi müderrislerden dersler almıştır. Bu yıllardaki medrese arkadaşlarından biri de sonradan Kadiri Tarikatını kuracak olan Abdulkadir el Geylani'dir.⁵¹ Geylani ile birlikte 1116'da Mekke'ye yaptığı hac dışında, yaşamının geri kalan kısmını Laleş Vadisi'nde inzivaya çekilerek geçirmiştir.⁵²

Bağdat'taki eğitiminin ardından münzevi bir hayat yaşamaya karar veren Şeyh Adi, Hakkâri dağlarına çekilmiştir. Zamanla Laleş'te büyük bir zaviye inşa etmiş, ömrünün sonuna kadar da burada münzevi hayat yaşayıp ilim ve irşad ile meşgul olmuştur. Kendisine nispet edilen bazı eserler yakından incelendiğinde Adi b. Müsafir'in, Ehl-i Sünnet akidesinin Ashabu'l-Hadis/Selefi çizgisindeki yorumunu benimsediği görülmektedir. Bu nedenledir ki o, Ehl-i Sünnet dışı unsurlara yönelik

⁴⁹ Turan, “Yezidiliğin Aslı, Kurucusu ve Tarihçesi”, s. 46-47.

⁵⁰ Geniş bilgi için bkz. Kaplan, *Günümüz Yezidiliği*, s. 51-55.

⁵¹ Sever, *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni*, s. 9.

⁵² Guest, *Yezidilerin Tarihi, Melekê Tawus ve Mishefa Reş'in İzinde*, s. 43-44.

polemikleri ile tanınan İbn Teymiyye'nin iltifatına mazhar olmuştur. Laleş'e yerleşen Adi b. Müsafir, Laleş'te irşad faaliyetlerine başlamış, orayı tasavvufi ilkelerin egemen olduğu bir inanış biçiminin merkezi haline getirmiş, halkı İslamın tasavvufi/sufi geleneğine davet etmiştir. Zamanla bölge halkının teveccüh ve güvenini kazanıp onları kendine bağlamayı başarmıştır. Bundan dolayı da onun tasavvufi geleneğine Adeviyye veya Sohbetiyye tarikatı adı verilmiştir.⁵³

Adi b. Müsafir'in en önemli özelliklerinden birisi, onun Sünni çizgide büyük bir mutasavvıf oluşudur. Pek çok âlim ve tarikat yazarının faziletlerinden bahsettiği Şeyh Adi b. Müsafir'e en büyük övgü ise kendi muasırı Abdulkadir el- Geylani'den gelmiştir. Adi'nin mertebeye veliler üzerindeki sultanlığından söz eden Abdulkadir el-Geylani, onun için "Şayet Peygamberlik cehdle (çalışma ile elde edilen şey) elde edilen bir makam olsaydı onu mutlaka Şeyh Adi b. Müsafir elde ederdi" demiştir.⁵⁴

Şeyh Adi'ye pek çok nisbe verilmiştir. Bunlardan eş-Şâmî ve nadiren kullanılan Baalbekî doğduğu yere nispetlerdir. Tarikatına nispetle Adevî, soyuna nispetle Kureşî ve Emevî, Hakkâri'de şöhret bulmasınedeniyle de el-Hakkarî nisbeleri verilmiştir. Yine Kürtler arasında yaşamasından ve tarikatının Kürtler arasında büyük ölçüde yaygınlaşmasından dolayı Şeyhu'l-Erkâd (Kürtlerin Şeyhi) adını da almıştır.⁵⁵

Şeyh Adi b. Müsafir'in elimizde bulunan yegâne eseri, *İtikadu Ehli's-Sunne ve'l-Cemâ'a*'dır. Bu eserinde Şeyh Adi'nin yeni bir akide icat etmediği ve inancının Ehl-i Sünnet inancı olduğu aktarılmaktadır.⁵⁶ Ayrıca Abbas el-Azzavî, Amerika'da Princeton Üniversitesi Kütüphanesinde 2667 numarada kayıtlı bir mecmua içinde Adi b. Müsafir'e ait dört risalenin daha mevcudiyetinden söz etmektedir. Ayrıca Adi b. Müsafir'e *Kitabu'l-Cilve /Celve (Tecelli Kitabı)* ile ölümünden iki yüz yıl sonra

⁵³Metin Bozan, "Şeyh Adi'siz Yezidilik: Yezidilerin Adi b. Müsafir Algısında Yaşanan Farklılaşmalar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.53, Sayı:2, 2012, s. 28.

⁵⁴Metin Bozan, "Yezidilik", *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı*, s. 457-58.

⁵⁵Metin Bozan, *Şeyh Adi Bin Müsafir-Hayatı, Menkıbevi Kişiliği ve Yezidi İnancındaki Yeri-*, s. 39-40.

⁵⁶Geniş bilgi için bkz. Turan, "Yezidiliğin Aslı, Kurucusu ve Tarihçesi", s. 50.

yazıldığı rivayet olunan *Mushaf-ı Reş (Kara Kitap)* adlı iki eser daha isnat olunmaktadır. Fığlalı eserinde, Yezidilere göre mezhebin kutsal kitapları addedilen bu risalelerin, özellikle ‘kendi eseridir’ denen *Kitabu'l-Cilve'nin* gerek muhtevaları gerekse dil bozuklukları itibariyle Şeyh Adi b. Müsafır'e nispet edilmesinin oldukça zor olduğunu savunmaktadır.⁵⁷

Doksan yıl yaşadığı kabul edilen Adi b. Müsafır'ın doğduğu tarihle ilgili 465/1072-73 ile 470/1077-78 yılları arasında değişen farklı rivayetler mevcuttur. Ancak Erbili(637/1239)'nin aktardığı bir rivayette Adi b. Müsafır'ın yeğeni ve ikinci halefi olan Ebu'l-Fadl Adi b. Ebi'l-Berekat'ın, Şeyh Adi'nin ölümünden 20 gün sonra doğduğu ile ilgili rivayet doğru kabul edildiğinde 465/1072 yılının daha tutarlı olacağı aktarılmaktadır.⁵⁸

Şeyh Adi'nin ölümü ile ilgili rivayete göre ise Şeyh Adi b. Müsafır 555/1160 veya 557/1162 'de Laleş'te vefat etmiştir.⁵⁹ Doksan yaşlarında vefat ettiği söylenen Şeyh Adi b. Müsafır'ın mezarı, Musul'un 65 kilometre kuzeyinde Laleş'te yaptırılan zaviyededir. Ölümünden sonra Yezidiler nezdinde kutsal bir belde olarak kabul gören Laleş'teki tekke, türbe ve diğer kutsal mekânlar ziyaretgâh haline getirilmiştir. Bu kutsal kabul edilen mekânlar, her yıl binlerce insanın binlerce kilometre yol kat ederek ziyaret ettiği ve ölmeden gidip görmek istediği bir mekân haline gelmiştir.⁶⁰

Tarihi bilgilerden de anlaşılacağı üzere Şeyh Adi'nin vefatından sonra yerine Ebu'l-Berekat, onun ardından oğlu Adi b. Ebu'l-Berekat geçmiş, bundan sonra ise Şeyh Hasan tarikatın lideri olmuştur.

Tarihi kaynaklarda, Şeyh Adi b. Müsafır'den sonra tarikatın sevk ve idaresini üstlenen yeğeni Sahr Ebu'l-Berekat ve Adi b. Ebu'l-Berekat döneminde herhangi bir

⁵⁷ Fığlalı, *İslam Mezhepleri*, s. 503-504.

⁵⁸ Bozan, *Şeyh Adi Bin Müsafır-Hayati, Menkıbevi Kişiliği ve Yezidi İnancındaki Yeri-*, s. 39.

⁵⁹ Fığlalı, *İslam Mezhepleri*, s. 504.

⁶⁰ Kubat, *İslam Mezhepleri Tarihi*, s. 368-69.

sapma hareketinin bulunmadığı aktarılmaktadır. Ancak Şeyh Hasan b. Adi ile birlikte Ehl-i Sünnet itikadından sapma eğiliminin hız kazandığı görüldüğü, Şeyh Adi b. Müsafir'in kimliği, yaşantısı ve görüşleri hakkında Yezidiler tarafından ileri sürülen çok farklı ve abartılı görüşler, onu insanüstü özelliklere sahip olan Şeyh Adi'ye dönüştürülmüş olduğu da aktarılmaktadır. Okçu, bu iddiaların Yezidiliğin İslam'dan ayrılmasındaki kırılma noktasını teşkil ettiğini, Şeyh Adi'nin, Huda'nın en önemli meleklerinden biri olduğu ve yeryüzüne gönderilen bir peygamber hatta Huda'nın yardımcısı olarak kabul görmesinin sonun başlangıcı olduğunu aktarmıştır. Yine küfre varan sapmalar sonucu Musul Atabeyi Bedrettin Lü'lü, Yezidilerle savaşmak zorunda kalmış ve ibret olması için öldürülen Yezidi önderlerinin cesetleri teşhir edilmiş ve din dışı ibadet ve inançların kaynağı olduğu için de Şeyh Adi'nin mezarı yıktırılmıştır. Yaşanan bu olaylardan sonra Yezidi ve Müslümanlar arasında başlayan düşmanlıklar ve ihtilaflar giderek derinleşmiş ve ortaya İslam dini ile bağdaştırılması mümkün olmayan farklı bir din ve dünya görüşünün ortaya çıktığını aktarmıştır.⁶¹

Yezidi literatüründe Şeyh Adi b. Müsafir'in ağzından olduğu iddia edilen fakat asıl kaynağı bilinmeyen '*Şeyh Adi'nin İlahisi*' adında bir de kısa bir metin vardır. İlahide kullanılmış olan ifadeler, Tanrının veya Melek Tavus'un konuştuğu izlenimi verir. Konuşanın hitabı ve Yezidiliğin genel özellikleri dikkate alındığında burada konuşanın Melek Tavus olduğu kanaati daha ağır basmaktadır.

Şeyh Adi'nin İlahisi:

“Benim bilgim tüm varlıkları kuşatır

Benim varlığım benden gelir

Benim gelişimin nedeni yine benim

Tamamını da bilen benim

Evrende var olan her şey benim buyruğumdadır

Her yer, insanlar otursun oturmasın

⁶¹ Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 23.

Ve tüm yaratılmışlar benim buyruğumdadır
Benim egemenliğim başka egemenliklerden üstündür
Sözlerim her zaman doğrudur
Yeryüzünün yargıcı ve yöneticisiyim
Benim yüceliğime tapınır insanlar
Bana gelirler öperler ayaklarımı
Benim gökleri kat kat yayan
Başlangıçta haykıran benim
Şeyhim ben, benden başka yoktur tapacak
Benim, kendimi mucizelerle gösteren
Bana indirildi mutluluklar kitabı
Dağları eriten efendimden
Tüm yaratılmış insanlar bana gelirler
Saygıyla öpmek için ayaklarımı
Meyveler üretim gençliğin ilk öz suyundan
Kendi gücümle ve bana yönelirler öğrencilerim
Işığının önünde sabahın karanlığı dağılır
Yol gösteririm isteyenlere
Benim Âdem'in cennette yaşamasına neden olan
Nemrut'un kızgın ateşte kalmasında da
Ahmet'e adaletli davranmasında da önderlik ettim
Benim yolumda ilerlettim onu
Bana gelir tüm yaratıklar
Sevgimi, armağanlarımı kazanmak için
En yüksek yerlere uğrarım ben
İyilikler benim acımdan kaynaklanır
Benim, tüm yüreklere korku salan
Bana uysunlar diye ve yüceltirler gücünü ve görkemini kötülüğümün
Karşıma çıktı o öldürücü aslan
Öfkeyle ve ben haykırdım ve taşla çevirdim onu
Karşıma çıktı yılan

Ve ben irademle kuma çevirdim onu
Benim, vurup titreten kafaya
Ve yanından fıskırtan suların en tatlısını
Benim bildiren, kesin gerçeği
Benden gelir acı çekenleri avutan kitap
Benim biricik yargıç
Yargılamak hakkımdır
İlkyazları yarattım su versinler diye
Suların en tatlısını ve güzelini
Eli açıklığımla ben neden oldum belirmesine
Ve gücümle saflaştırdım onu
Bana dedi ki Cennet'in Efendisi:
'Sensin tek yargıcı ve yöneticisi yeryüzünün'
Bazı mucizelerimi kendim sergilerim
Bazılarıysa, varlıkların kendilerinde açığa vurulmuştur
Benim, dağlara boyun eğdiren
Benim altımda benim irademe göre
Ürkünç görkemimin karşısında haykırır canavarlar
Gelir tapınırlar bana, öperler ayaklarımı
Şamlı Adi'yim ben, Misafir'in oğlu
Yüce bağışlayıcı, çeşitli adlar verdi bana
Göksel tacı, makamı ve yedi göğü ve yeryüzünü
Gizlerim erenlerin yüzünde, benden başka Tanrı yoktur
Her şey benim buyruğumun altındadır
Onun için, benim önderliğimi yadsımayın
Ey insanlar! Bana karşı çıkacağınıza boyun eğin
Yargılama gününde karşıma geldiğinizde, mutlu kılınırsınız
Her kim, bana bağlı olarak ölürse
Cennet'e göndereceğim onu
Ama kim ki, beni tanımadan ölür
Acı içinde kıvrandıracığım onu

Diyorum ki, yücelikte yoktur dengim
Yaratırım ve istediğimi zengin yaparım
Övgüler bana, her şey benim irademle olur
Işığı ben bağışlarım evrene
Ben o hükümdarım ki, büyüklüğüm kendimden gelir
Yaratılmış tüm zenginlikler benim buyruğumdadır.
İzlemeniz gereken bazı yolları gösterdim size, Ey insanlar
Bana yakın olmak isteyenler, dünyayı unutmalıdır.
Sözlerim her zaman doğrudur
Yükseklerdeki bahçe beni hoşnut edenler içindir.
Ben, gerçeği aradım ve onaylayıcısı oldum onun,
Aynı gerçeği kavrayanlar, en yüksek yere ulaşacaklar benim gibi.”⁶²

İdil- Midyat Yezidilerinin bir kısmına göre Yezidilik tarihinde, Şeyh Adi adında iki şahsın ismi geçmektedir. İsmi ilk geçen Şeyh Adi'nin, Yezidilerin kavil ve dualarında geçen Şeyh Adi olduğu öne sürülmüştür. Şeyh Adi isminin aynı zamanda Melek Tavus'un isimlerinden biri olduğunu şu kavle dayandırmaktadırlar:

“Dinimîn Ezda`ya
Hezar naw ser Xuda`ya
Ma ki zane çend renga naw ser Xuda`ya”⁶³

Türkçesi:

“Dinim Ezda (beni yaratan)’dır.
Allah’ın binlerce ismi vardır.
Kim bilebilir ki Allah’ın kaç çeşit isminin olduğunu.”

Bu kavilden hareketle Ezda'nın yani Allah'ın hangi ismini kullandığının bilinemeyeceği ve Şeyh Adi isminin de Ezda(Allah)'ın isimlerinden bir isim

⁶² Sever, *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni*, s. 154-56.

⁶³ Hudeda Simoki, *Midyat Güven Köyü, Şeyh*.

olabileceği görüşü mevcuttur. Adı geçen ikinci Şeyh Adi'nin ise kaynaklarda ismi geçen yani 1062 yılında doğduğu ileri sürülen Şeyh Adi'dir ve ona itibar edilmez. Hatta bu şahsın isim benzerliğini kullanarak Abdulkadir Geylani ile birlikte sekiz yıl boyunca sihirbazlık öğrenip daha sonra Laleş'e gelip bilgisiz olan Yezidileri sömürdüğünü, Abdulkadir Geylani'nin ise bilgisiz Müslümanları sömürdüğünü öne sürmüşlerdir.⁶⁴

Diğer bir görüş ise Huda ile Melek Tavus arasında geçen şu olayı delil göstererek Şeyh Adi'nin, Melek Tavus'un yeryüzündeki nuru ve halifesi olduğudur. Delil olarak kabul edilen olay ise şöyle geçmektedir: "*Xuda yani Allah dünyayı yaratıp Âdem'i de yeryüzüne gönderdikten sonra Melek Tavus, dünyanın nasıl bir yer olduğunu merak eder ve Allah'ın huzuruna çıkarak yeryüzüne inip yarattığı dünyayı görmek istediğini söyler. Bunun üzerine Allah, Melek Tavus'a yeryüzüne inip toprağa basan her canlının ölümlü olacağını ve kesin olarak bir gün öleceğini ifade eder. Bunun üzerine ölümlü olmaktan çekinen Melek Tavus, kendi adına yeryüzüne inip dünyayı görecektir ve onun adına hareket edecek birini göndermeye karar verir. Daha sonra Şeyh Adi'yekendi nurundan vererek yeryüzüne (Şam'a) gönderir. Şam'da bir müddet kaldıktan sonra ise Şeyh Adi Laleş'e gelir ve oraya yerleşip Melek Tavus adına Yezidi halkını korur ve yönetir.*"⁶⁵

Bu olaydan da anlaşılacağı üzere Şeyh Adi, Melek Tavus'un yeryüzündeki halifesi olarak kabul edilmiş ve bundan dolayı da halk arasında Laleş'e, Şeyh Adi'nin Laleş'i (Laleşâ Şex Adi) ve Nurlu Laleş (Laleşâ Nuranî) denmektedir.⁶⁶

⁶⁴ Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Dehil Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürit; Şehap Akdoğan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; İskan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Hasan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.

⁶⁵ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Adla Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Tevra Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürit.

⁶⁶ Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Mitto Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Hasan Şahin, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Edman Alp, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.

İdil-Midyat Yezidileri arasında en çok kabul gören görüşe göre ise Laleş'e gelip yerleşen Şeyh Adi, Allah'ın sevdiği veli bir kuldur. Yezidilerin en büyük şeyhidir ve Yezidiliğin kurucusu değil, Yezidiliğin emir ve yasaklarını tespit edip sistematik hale getiren çok değerli bir âlimdir.⁶⁷

1.3.Yezidiliğin Tarihsel Gelişimi

Ölüm tarihi ile ilgili 465/1072-73 ile 470/1077-78 tarihleri arasında farklı görüşler olsa da Şeyh Adi b. Müsafir'in yaklaşık olarak doksan yaşlarında öldüğü, cenazesinin Laleş'te hazırlanan bir türbeye defnedildiği ve türbesinin çok geçmeden hac için gelinen bir ziyaret tapınağına dönüştürüldüğü aktarılmaktadır. Şeyhlerinin ölüm yatağındaki vasiyeti üzerine yeğeni Ebu el Berekat b. Sahir, Şeyh ve lider olarak seçilir. Liderliğini yaptığı cemaat çok geçmeden Adıyy adının kökünden türeyen Adeviler olarak tanınır.⁶⁸

İlk kurulduğu zamanagöre sayıca çoğalıp kuvvetlenen halk, cihat mantığıyla İsa Sabran (Ischo Sabra) adlı Nastûri bir Hıristiyan manastırını basmayı düşünür. Adî b. Ebi'l-Berekat, müritlerinin bu coşkusu karşısında duramaz ve manastır basılır. Manastırdaki tüm papazlar öldürülür. Olay sırasında kaçarak kurtulan bazı keşişler ve adı geçen manastırdaki olayları öğrenen Ermeniler, anında Moğol emirine şikâyette bulunur ve tüm İslami dergâhların kendilerine zarar verdiklerini söyleyip tüm bu dergâhların kapatılması hususunda yardım isterler. Manastır, Moğolların gönderdiği birlikler tarafından geri alınır ve Adi b. Ebi'l-Berekat öldürülür.⁶⁹ Daha sonra yerine, 'iyilik babası (Ebu'l-Hayr) olarak bilinen ve özellikle Hakkâri

⁶⁷Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Halil Halef Emmo, Midyat Güven Köyü, Mürit; Fatma Çilik, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Mehmet Çilik, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.

⁶⁸ Sever, *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni*, s. 12.

⁶⁹ Mehmet Akça, *Yezidilerin İnanç Esasları ve Ritüelleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s. 29.

dağlarında doğan ilk şeyh olduğundan ‘Adiyyu’l-Kurd(Kürt Adi)’ lakabıyla anılan oğlu Adi b.Ebi’l Berekat geçer.⁷⁰

Adi b. Ebi’l Berekat’ın başa geçmesiyle Laleş’ e yerleşen Adevi tarikatı mensupları, dış dünyaya kapalı,dünyada olup bitenlerle ilgilenmeyen bir cemaat olarak hayatlarını sürdürürler. Fakat Adevi tarikatı 1195’te doğan Şeyh Hasan b. Adi zamanında yeni bir anlayış ve bakış açısı kazanır. AyrıcaŞeyh Hasan b. Adi’nin, dini tartışmaları seven, kendi tarikatının öğretisini içtenlikle ve coşkuyla savunan, ateşli vaazlar veren bir kişi olduğunu aktarmaktadır. Bir gün bir vaizle tartışırken, bir ara çok öfkelenen Hasan’ın müridlerinin, Şeyhlerine hakaret ettiği gerekçesiyle vaizi orada öldürdükleri rivayet edilmiştir.⁷¹

1246 yılında Atabey olanMusul Valisi Bedreddin Lü’lü tarafından, Şeyh Adi’nin kardeşi Ebu'l-Berekat’ın torunu Şeyh Ebu Muhammed Şemseddin'e karşı baskın yapılır. Adı geçen Şeyh hakkında kötü konuşan Müslüman vaizin Yezidiler tarafından öldürülmesi ve Yezidilerin zaman zaman şehirleri yağmalamaları üzerine Yezidi şeyhi yakalattırılıp vali tarafından Musul’da boğdurularak öldürülür. Bu durumu kabullenemeyen Yezidiler, günden güne teşkilatlanarak önemli olayları protesto ettiklerinden 1254 yılında aynı Vali Bedreddin Lü’lü, Sincar' a ikinci defa saldırır. Bu saldırıda birçok Yezidi ve şeyhleri Şeyh Hasan b. Adi’yiesir alır. Musul’a götürdükleri Şeyh Hasan b. Adi ve bazı Yezidileri öldürterek vücut parçalarını, Yezidilere ibret olması için Musul kapılarına astırır.⁷²

1259’da Moğol hükümdarı Hülâgu Han’ın,Hakkâri ve Sincar’a saldırarak buraları yakıp yıkmasından ve 1277’de son Adeviye şeyhi Fahreddin’in yine Moğollar tarafından öldürülmesinden sonra Adeviye tarikatı mensuplarının çoğu Yezidiler adıyla Irak, Suriye ve Güneydoğu Anadolu’ya yayılmaya başlarlar. Fakat

⁷⁰ Fığlalı, *İslam Mezhepleri*, s. 504.

⁷¹ Sever, *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni*, s. 13.

⁷² Turan, “Yezidiliğin Aslı, Kurucusu ve Tarihçesi”, s. 61.

Fıġlalı eserinde, Yezidilerin ‘Yezidilik’ adıyla on dördüncü yüzyıldaki ilk yayılmaları hakkında çağdaş bilgilerin olmadığını ve Yezidilik hakkında ilk bilgilere Şerefu’d-din Han tarafından 1597’de yazılmış olan Şerefnâme’de rastlandığını aktarmaktadır.⁷³

Xelil Cindî Reşow’a göre ise bu tarihten sonra Adeviyye topluluğunun başına gelen liderler hakkında herhangi bir bilgibulunmamakta ve eski zamanlarda muhtemelen Yezidi (Ezdi) adının birden fazla topluluk için kullanılmış olduğu ve bu ismin ne zaman bu özel grubu tanımlamak için kullanıldığı kesin olarak bilinmemektedir.⁷⁴

Bozanise Adeviyye tarikatının ne zaman tasavvufî bir yapıdan Yezidiliğe dönüştüğünün henüz tam olarak aydınlatılmadığını aktarmaktadır. Ayrıca eserinde Sem’anî’nin (ö. 562/1167), Hakkâri bölgesinde yaşayan ve Yezid b. Muaviye’yi savunan bir kesimin varlığından söz ettiğini ve bunların Yezid b. Muaviye’nin imametine ve hak üzere olduğuna itikat ettiklerini de aktarmaktadır.⁷⁵

Sünni bir çizgide ilerleyen Adeviyye tarikatının, Şeyh Hasan b. Adi döneminde başlayıp Şeyh Hasan b. Adi’nin ölümünden hemen sonra da devam eden bazı aşırılıkların ve Şeyh Hasan b. Adi’nin öldürülmesinden sonragelişen olayların etkisiyle itikadi bir boyut kazanarak Yezidiliğe dönüştüğü söylenebilir.⁷⁶

Akkoyunlular, Safeviler ve Osmanlılarla doğrudan veya dolaylı olarak temas kuran Yezidiler için Safevi ve Osmanlı dönemleri bir çöküş devresi niteliği taşır. Bu dönemlerde Yezidi nüfusunun ağırlıkta olduğu Kürt kabilelerinde Yezidiliği kabul edenler arasında bir düşüş yaşanır. Yine bu dönemlerde Yezidiliği tanımaya başlayan ulemanın Yezidilerin küfrü ve aşırılıkları hakkındaki fetvaları oldukça etkili olmuş

⁷³ Fıġlalı, *İslam Mezhepleri*, s. 505.

⁷⁴ Xelil Cindî Reşow, Philip G. Kreyenbroek, *Tanrı ve Şeyh Adi Kusursuzdur*, s. 25.

⁷⁵ Bozan, “Yezidilik”, *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı*, s. 461.

⁷⁶ Lescot, *Yezidiler, Din Tarih ve Toplumsal Hayat, Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri*, s. 26; Bozan, “Yezidilik”, *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı*, s. 462.

ve bu da fırka mensuplarının daha çok içine çekilmelerine neden olur. XIX. asırda Osmanlı Devleti'nin din anlayışına göre Yezidiler, diğer aşırı zümrelerle beraber, müslüman ve Ehl-i Kitap olarak kabul edilmemişlerdir. Osmanlı'nın bu politikasından dolayı Yezidiler içlerine daha çok kapanan bir topluluk haline gelir ve merkezî otoriteden uzaklaşarak mezhebî kimliklerini korumak amacıyla dağlık alanlarda yaşamayı tercih ederler.⁷⁷

Yezidiler'in Osmanlı Devleti ile sıkıntılı olan durumları, 1846 yıllarından itibaren İngilizlerin himayelerini kazanmaları ve özellikle de Sultan Abdülaziz zamanında (1856-1876), orduya asker toplamak amacıyla 1872'de çıkarılan Kurra Kanunu ile askerden muaf tutulmaları ve askerlik yerine 'bedel' ödemelerini sağlayan on dört maddelik yazılı bir özür belgesi imzalamalarıyla kısmen hafifler. Ayrıca 'bedelli askerlik' kararı Yezidilerin, Osmanlı Devletinde Ehl-i Kitap olarak tanınmalarını da sağlar. Fakat Sultan II. Abdülhamid, 1890 yılında Musul, Şam, Bağdat, Lübnan gibi yerlerde yaşayan Nusayrî, İsmailî, Dürzî gibi Sünnî olmayan topluluklara karşı uyguladığı siyaseti Yezidilere karşı da uygulamak ister. Uygulanan bu siyasi yaklaşıma göre müslüman oldukları kabul edilerek 'mucibince amel etmeleri' için yaşadıkları yerlerde camiler ve okullar yapılmalı; askerlik görevlerini de yerine getirmelidirler. Bu uygulamalar için gerekli hazırlıklar ve görevlendirmeler yapılır ve Yezidiler Musul'a davet edilir. Ancak Yezidiler, Musul'a girince yapılmak istenen uygulamaları anlarlar ve tekrar silaha sarılarak karşı çıkıp oradankaçarlar. Bu gelişmeler yaşanırken Musul'da bulunan yabancı devletlerin temsilcileri de İstanbul'da bulunan elçiliklerine Osmanlı Devleti'nin, Yezidileri sindirmeye çalıştığını ve bunun da Tanzimat Fermanı'na aykırı olduğunu iletirler. Yabancı

⁷⁷ Mustafa Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, s. 739. Geniş bilgi için bkz. Selman Tür, *Ortaçağ'da Yezidiler*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2012, s. 30.

devletlerin bu tutumu sayesinde Yezidiler kısmen dokunulmazlığa kavuşmuş olurlar.⁷⁸

Birinci Dünya Savaşı sırasında Yezidilerin kendilerine sığınmış olan Ermenileri Osmanlı Devleti'ne teslim etmemeleri bir takım gerilimlere neden olmuş⁷⁹ olsa da Cumhuriyet döneminde, Türkiye'de Yezidilerle ilgili kayda geçen herhangi bir soruna rastlanmamaktadır.

Kendilerine özgü inanç ve gelenekleri olan ve daha çok köylerde yaşamayı tercih eden Yezidiler, günümüzde İran'ın farklı yerlerinde, Ermenistan'da Tiflis ve Erivan ile Gürcistan'da Batum'un köylerinde, Irak'ta Şengal(Sincar) dağlarında, Türkiye'de Batman'ın Beşiri ilçesinde, Siirt'in Kurtalan ilçesinde, Mardin'in Midyat ve Nusaybin ilçelerinde, Diyarbakır'ın hem merkezinde hem de Bismil ve Çınar ilçelerinde, Urfa'nın Viranşehir ilçesinde, Şırnak'ın İdil ilçesinde ve Hakkâri'nin dağlık alanlarında bulunmaktadır.⁸⁰ Ancak son yıllarda işsizlik, toplumsal baskılar ve özellikle terör olayları sebebiyle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden çok sayıda Yezidinin Avrupa'ya göç ettiğini biliyoruz. Bu göçlerden dolayı Şırnak'ın İdil ilçesine bağlı Yezidi köyü olan Mağara (Kiwex) Köyü şuan boş olmakla beraber köyde yapılan tadilat çalışmaları, Yezidilerin köyelerine geri dönecekleri ihtimalini akıllara getirmektedir.

Kesin veriler olmamakla beraber Yezidi kaynaklarının iddialarına göre dünyada; Irak'ta 400-450 bin, Suriye'de 15-20 bin, Türkiye'de binler ile ifade edilecek küçük bir nüfus, Rusya'da 150-180 bin, Avrupa'da 60-75 bin olmak üzere 750 bin Yezidi mensubu olduğu tahmin edilmektedir.⁸¹ Bunun dışında Yezidilerin

⁷⁸ Fırlalı, *İslam Mezhepleri*, s. 506.

⁷⁹ Geniş bilgi için bkz. Lescot, *Yezidiler, Din Tarih ve Toplumsal Hayat, Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri*, s. 117; Yurdaer Abca, *Yezidilik ve Osmanlı Yönetiminde Yezidiler*, Eskişehir Orhangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2006, s. 118-130.

⁸⁰ Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, s. 739.

⁸¹ Kaplan, *Günümüz Yezidiliği*, s. 15

toplam nüfusları hakkında 100 bin ile 275 bin arasında değişen farklı rakamlar da verilmektedir.⁸²

Yezidiliğin tarihi süreciyle ilgili bilgiye sahip olmayan bölge halkı, sadece atalarının kendilerine sözlü olarak aktardıkları baskı ve zulümlerden haberdar olduklarını aktarmışlardır. Bu olayları da detaylı olarak değil sadece yüzeysel olarak bildiklerini, olayların iç yüzünü ve detaylarını bilmediklerini öne sürmüşlerdir.⁸³

Bunun yanında Şeyh Hudeda Simoki, Hz. Muhammed (sav) zamanında da var olduklarını sözlü olarak aktarılan şu olaydan hareketle ispat etmeye çalışmıştır: *“Bir gün Ömer b. Hattab, Ali b. Ebi Talib, Ebubekir Sıddık ve Uthman (Osman) b. Affan Hz. Muhammed’in huzuruna çıkarak kendilerine ‘Yezidi’ denilen bir milletten söz ederler. Bunun üzerine Hz. Muhammed (sav) Osman b. Affan’a bakarak şöyle der: ‘Ey Osman, bir millet vardır kionlara Ezdan denir. Tarihleri çok eskiye dayanan ve dinleri sır olan bir millettir. O yüzden biz onlara ne zarar verebiliriz ne de yollarını kesebiliriz. İşte bu yüzden onlara kesinlikle karışmayın.’* Fakat peygamberleri kabul ettikleri Hz. Muhammed’in, Yezidilere karışılmaması konusundadört büyük halifeyi uyarmış olmasına rağmen bunların zamanında Yezidilere yönelik saldırıların başlatılıp çoğu Yezidinin öldürüldüğünü öne sürmüştür.⁸⁴

1.4. Günümüz İdil-Midyat Yezidilerinin Coğrafi Dağılımları ve

Demografik Yapısı

Zengin bir kültür ve tarihi geçmişe sahip olan Mardin ve Şırnak havzası, kökleri tarihin derinliklerine uzanan birçok medeniyete beşiklik etmiş, farklı din ve

⁸² Fıçlalı, *İslam Mezhepleri*, s. 507.

⁸³ Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Mehmet Çilik, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Hasan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Miral Abdal, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Muşyedin Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.

⁸⁴ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh.

inançlara ev sahipliği yapmıştır. Bölge nüfusunun büyük bir çoğunluğunu oluşturan Müslümanların yanı sıra Süryani, Keldani ve Yezidiler de bu Toraklar üzerinde yaşamış ve bölgenin renkliliğine renk katmışlardır.

Bölgede yaşayan Yezidiler, geçmişte Müslümanlar tarafından zaman zaman haksızlığa uğratılmış olduklarını dile getirirler de aralarında Kirvelik yoluyla güzel akrabalık bağlarının kurulduğunu da dile getirmişlerdir. Her ne kadar geçmişte hoş olmayan bazı olaylar yaşanmış olsa da günümüzde Müslümanlarla aralarında hiçbir sorun olmadığını da aktarmışlardır. Müslümanların Yezidileri, Yezidilerin de Müslümanları Kirve yaptığına ve göç edenlerin köylerine geri döndüklerine şahit olmamız da bölgede hoşgörü ortamının oluştuğunu destekler niteliktedir.

Çalışmamızın bu kısmında, farklı din ve inançlara sahip insanların bir arada yaşadığı Midyat ve İdil ilçelerinde yaşayan Yezidi topluluklarının demografik yapısını ve coğrafi dağılımını inceledik. Elde edilen veriler Türkiye İstatistik Kurumu (2014 yılı) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi veri tabanından elde edilmiştir.

Yezidiler, özellikle güvenlik açısından bir arada yaşamayı tercih ettikleri için şehre uzak, yolları sapa ve yüksek yerlere kurdukları köylerde yaşamayı tercih etmişlerdir. Bu yüzden de şehir merkezinde Yezidi nüfusuna rastlanmamaktadır.

Daha öncede belirttiğimiz gibi İdil'in tek Yezidi köyü olan Mağara (Kiwax) Köyü sakinlerinin tamamının Avrupa'nın değişik yerlerine göç etmiş olmalarından dolayı köyde kimse yaşamamaktadır. Fakat köy mezarlığının tadilattan geçiriliyor olması ve köye daha önce yerleştirilmiş olan köy korucuların İdil Kaymakamlığı tarafından köyden çıkarılması, Yezidilerin köylerine geri döneceği ihtimalinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Midyat ilçesinde ise Yezidiler, Çayırılı (Kefnas), Oyuklu (Taka), Yenice (Xarabya) ve Güven (Bacine) köylerinde yaşamaktadırlar. Fakat bu köylerde yaşayan

Yezidilerin çoğu da Avrupa'nın değişik yerlerinde yaşamakta olup sadece yaz aylarında köye gelmektedirler. Yaz ayları dışında köyde kalan Yezidiler de genellikle 45 yaş üzeri olanlar ile küçük çocuklardır. İşte bu yüzden aşağıda tablo halinde vereceğimiz rakamlar, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını alıp köye sadece yaz aylarında gelen veya ziyaret amacıyla gelenleri kapsamaktadır.

Çayırılı (Kefnas)	160
Oyuklu (Taka)	15
Yenice (Xarabya)	19
Güven (Bacine)	79
Toplam	273

Kendilerine nüfus cüzdanının 'din hanesinde' hangi ibarenin yazıldığını sorduğumuzda ise bu hanede önceki tarihlerde 'Dinsiz' ibaresinin olduğu, günümüzde ise bu hanenin boş bırakıldığı ifade edilmiştir.⁸⁵

İdil ve Midyat'a bağlı Yezidi köyleri ile ilgili nüfusa kısaca değindikten sonra İdil ve Midyat tarihine de değinmek yerinde olacaktır.

Yükseltisi 750 metre civarında olan İdil'in çevresi de ortalama 600-800 metre yükseltidedir. Kuzeyinden Dicle Nehri'nin geçtiği bu topraklarda irili ufaklı başka akarsular olsa da en önemli bereket kaynağı Dicle Nehri'dir. Günümüzde ilçe merkezi olan İdil ve yöresi, geçmişte özellikle Roma-Part, Roma-Pers ve Bizans-Sasani mücadelelerinde son derece önemli bir konum teşkil etmiştir. Romalılar bu bölgeyi 297 yılında ele geçirdiklerinde Dicle Nehri'ni esas alarak bu bölgeyi,

⁸⁵Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Ahmet Sağcık, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; Ahmet Cengiz, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; Adle Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürüt; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürüt; Osman İlo, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürüt; Halil Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürüt; Narenci Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürüt.

Osrhonene, Arzanene, Rehimene, Moxoene ve Corduene isimleriyle belli idari kısımlara ayırmışlardır. Amida (Diyarbakır), Martiropolis (Silvan), Dara (Oğuz) ve Nisibis (Nusaybin) gibi büyük ordugâh şehirlerin yanında çok sayıda kale, bu dönemde Roma-Sasani sınırının bekçiliğini üstlenmiştir. İdil, geçmişte Azak veya Hazak şeklinde anılmıştır. III.-VII. yüzyılları arasında Bizans-Sasani mücadeleleri döneminde ismine rastlanmayan İdil, muhtemelen bu yüzyıllardan sonraki bir dönemde kurulmuştur. Fakat yine bu dönem kaynaklarında Beth Zabdai veya Zabdicene olarak adı geçen bölgenin İdil yöresi olabileceği aktarılmaktadır.⁸⁶

İdil ve çevresinin İslam öncesi tarihini M.Ö.5000 yıllarına kadar götürmek mümkündür. Bu bölgeye, M.Ö.3000-2000 yılları arasında Subaru ve Hurriler'in oluşturduğu uygarlık egemen olmuştur. Hurri ve Mittanilerden sonra bölgeye Asurlular ve Urartular egemen olmuştur (M.Ö.1260-653). Urartulardan sonra bölgeye sırayla İskitler (M.Ö.653-625), Medler (M.Ö.625-550), Persler (M.Ö.550-331), Büyük İskender (M.Ö.331-323), Selevkoslar (M.Ö.323-140), Partlar (M.Ö.140-85), Büyük Tigran (M.Ö.85-69), Roma (M.Ö. 69- M.S.53), Roma-Part (M.S.53-395) ve Bizans (M.S.395-639) hâkim olmuştur.⁸⁷

Müslümanlar, İdil ve çevresini Hz. Ömer zamanında fethetmişlerdir. Bölgeye gelen ordular sahabelerin komuta ettiği ordulardı. Bu vesileyle çok sayıda sahabe bu bölgeye gelmiş ve bazıları da burada ikamet etmişlerdir. Bölgeye geldiği söylenen sahabeler ise İyaz b. Ganm, Halid b. Velid, Ebu Musa el-Eş'ari, Huzeyfe b. Yeman el-Absî, Said b. Amir, Osman b. Ebu'l-As, Sehl b. Adi ve Habib b. Mesleme'dir. Sahabelerin bölgeye gelişleri ve yerleşmeleri İslam'ın burada yayılması açısından oldukça önemli olmuştur. Özellikle Cezire (Cizre)'ye yerleşmiş olan sahabelerden

⁸⁶ Adnan Çevik vd., "Roma-Sasani Mücadelesinden İslam Hakimiyetine Kadar İdil ve Yöresinin Tarihi Coğrafyası", *Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil, (12-13 Mart 2011)*, (ed. M. Nesim Doru), Şırnak Üniversitesi Yay., İstanbul, 2011, s. 19-26.

⁸⁷ Abdulkaki Bozkurt, "İslamiyet Öncesi İdil ve Çevresi Tarihi", *Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil, (12-13 Mart 2011)*, (ed. M. Nesim Doru), Şırnak Üniversitesi Yay., İstanbul, 2011, s. 35-43.

Hureym b. Fatik el- Esemi ve Vabise b. Ma'bed'in gelişi ile bölgedeki insanlar, Hz. Peygamber'den kalan hadislerin bazılarını onlardan elde etme imkânı bulmuştur.⁸⁸

İslam tarihi kaynaklarında Bâzebdâ veya Beth Zabdai adıyla anılan İdil yöresi, Emeviler zamanında en parlak dönemini yaşamıştır. Emevilerin Gayr-ı Müslimlere sağlamış olduğu imkânlar sayesinde İdil, İslam fetihlerinden sonra korumaya devam ettiği Hıristiyanlık inancını en yoğun şekilde bu dönemde yaşamıştır ve Süryani din adamlarının yetiştirildiği sayılı merkezlerden biri olmuştur. Günümüzde hala ayakta olan birçok kilise de bu dönemde inşa edilmiştir.⁸⁹

Tarihte farklı isimlerle anılan ve 1970'li yıllara kadar Gayr-ı Müslimlerin çoğunlukta yaşadığı bir yerleşim merkezi olan İdil, 1924 yılına kadar bir köydü. 1924 yılında ise Cizre'ye bağlı bir bucak statüsüne kavuşan İdil, 1937 yılında ilçe yapılmış ve Mardin'e bağlanmıştır. İdil daha sonra ise 1990 yılında il olan Şırnak'a bağlanmış ve bu durum halen devam etmektedir. Günümüzde Müslüman, Hıristiyan ve Yezidilerin ortak yerleşim yeri olan İdil, 1970'li yıllara kadar Gayr- Müslimlerin çoğunlukta yaşadığı bir bölgeyken 1970'li yıllara gelindiğinde ise Müslüman civar köylerden ilçeye yoğun bir göç başlamış ve bu tarihten sonra Müslümanların nüfus ve nüfuzu giderek artmaya başlamış, buna bağlı olarak da Müslümanlar ilçe nüfusunun ağırlıklı kesimini oluşturan kesim olmuştur. Yezidilerin yaşadığı tek yer ise ilçenin Mağara (Kiwax) adlı köyüdür.⁹⁰

Midya ve Midyad olarak da isimlendirilen Midyat ise, Türkiye'nin Güneydoğusunda yer alır. Mardin'in bir ilçesi olup Şırnak iline ve Suriye'ye bağlı Kamışlı şehrine sınırı bulunan Nusaybin ilçesine komşudur. Bu bölge Yukarı

⁸⁸ Mehmet Akbaş, "Hz. Peygamber ve Raşid Halifeler Döneminde İdil", *Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil, (12-13 Mart 2011)*, (ed. M. Nesim Doru), Şırnak Üniversitesi Yay., İstanbul, 2011, s. 45-55.

⁸⁹ Hüseyin Güneş, "Emeviler Döneminde İdil", *Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil, (12-13 Mart 2011)*, (ed. M. Nesim Doru), Şırnak Üniversitesi Yay., İstanbul, 2011, s. 59-68.

⁹⁰ Mustafa Özkan, "Cumhuriyet Döneminde İdil", *Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil, (12-13 Mart 2011)*, (ed. M. Nesim Doru), Şırnak Üniversitesi Yay., İstanbul, 2011, s. 71-72.

Mezopotamya sınırları içinde olup kuruluşu M.Ö. 900'lü yıllara dayanmaktadır. Midyat, ismini eski Süryaniceden 'Mağaralar Kenti' anlamına gelen 'Matiat' isminden almaktadır.⁹¹

Midyat ile ilgili ilk yazılı bilgiler, Asur kralı Asur-Nasir-Pal'in (M.Ö. 884-859) yıllıklarında 'Matiat' adı ile geçmektedir. M.Ö. 3000'li yıllarda Hurriler'in egemenliğinde bulunan Midyat ve çevresi daha sonra M.Ö. 1500'lü yıllarda Mitanniler'in egemenliğine girmiştir. M.Ö. 11. ve 10. yüzyıllarda gerçekleşen Arami Göçleri, Mardin ve çevresinin ekonomik, dini, etnik ve kültürel yapısında değişikliklere neden olmuştur.⁹²

Hiz. Ömer zamanında Arap orduları Suriye ve Irak yönünde fetihlerini gerçekleştirdikten sonra Cezire⁹³ bölgesinde bir yıl kadar süren fetihlere girişmişlerdir. Midyat ve çevresini de içine alan Tur Abidin bölgesi de bu dönemde İslam hâkimiyetine girmiştir. Hicri 18 ve 19 yıllarında gerçekleştirilen bu fetihler Hiz. Peygamber'in ashabından İyaz b. Ganm komutasında yapılmıştır. Zorlu mücadeleler sonucunda bölge Müslümanlar tarafından fethedilmiş ve burada yaşayan Hıristiyan halkla cizye antlaşması yapılmıştır. Ayrıca fetihlerden sonra Cezire bölgesi sınırları içinde yer alan Rakka ve Ruha'da mescidler inşa edilerek bölgenin İslamlaşması yönünde de girişimlerde bulunmuşlardır.⁹⁴

Küçük bir yerleşim yeri olan ve Midyat'ın da içinde bulunduğu Tur Abidin bölgesi, İslam'ın ilk yıllarında sadece Hıristiyan Aramilerin yani Süryanilerin yaşadığı bir bölge konumundaydı. Bu bölge daha önce İslam orduları tarafından

⁹¹ Halid El-Meşhadani, "Geçmişten Günümüze Midyat", *Uluslararası Midyat Sempozyumu, (7-9 Ekim)*, (ed. İbrahim Özcoşar), Mardin Sesi Gazetecilik ve Matbaacılık, Mardin, 2012, s. 19.

⁹² Cemil Bülbül, "Çivi Yazılı Kaynaklar Işığında Midyat ve Çevresi", *Uluslararası Midyat Sempozyumu, (7-9 Ekim)*, (ed. İbrahim Özcoşar), Mardin Sesi Gazetecilik ve Matbaacılık, Mardin, 2012, s. 12-16.

⁹³ Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan coğrafyanın ismi olarak da kullanılmıştır.

⁹⁴ Mehmet Akbaş, "Midyat ve Çevresinin İslam'ın Hakimiyetine Girişi", *Uluslararası Midyat Sempozyumu, (7-9 Ekim)*, (ed. İbrahim Özcoşar), Mardin Sesi Gazetecilik ve Matbaacılık, Mardin, 2012, s. 91-96.

fethedilip cizyeye bağlanmış olsa da Müslümanların buraya yerleşme çabaları ve buranın İslamlaşması, Abbasi halifesi Me'mun döneminde III/IV. asırlardan itibaren Kürtlerin buralara yerleşme çabalarıyla başladığı düşünülmektedir. Ayrıca Bâz el-Kürdî'nin, 377/987 yılında Tur Abidin bölgesini tamamen istila etmesi, ardından da bir asır kadar bölgede hüküm süren Mervaniler dönemi ile birlikte Müslüman Kürtlerin Tur Abidin'i kalıcı olarak yurt edinmeleri ve burayı İslamlaştırmaları giderek hız kazanmıştır. Bir Anadolu beyliği olan Artukoğulları beyliği egemenliğine girdikten sonra uzun bir süre yazılı kaynaklarda görülmeyen Midyat, XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı tahrir defterlerinde⁹⁵, Hasankeyf sancağına bağlı Tur Nahiyesi'nin merkez köyü olarak geçmektedir. Bu asır boyunca Tur Abidin'in bazı köylerinde Müslümanlar bulunsa da Midyat'ta müslüman nüfusa rastlanmamaktadır. Nahiye genelinde Gayr-ı Müslimlere karşı azınlık durumunda olan Müslümanların bu asırdan sonra nüfusları hızla artmıştır. Bu artmaya paralel olarak da 1839 yılında kaza olan Midyat, 1890 yılında da belediye teşkilatına kavuşmuştur. XX. Yüzyıla doğru ise Midyat Kazası, Müslümanların yanı sıra, Yezidi, Çingene, Ermeni, Rum, Keldani, Süryani ve bunların farklı mezheplerinin yaşadığı bir bölge haline gelmiştir.⁹⁶

⁹⁵Tahrir Defterleri, Osmanlı devletinde toprağın mülkiyet ve kullanma hukuku, vergi tür ve miktarlarını saptamak için yapılan arazi ve yükümlü nüfus sayımlarını kapsayan ve ilk defa Fatih Sultan Mehmet döneminde tutulan defter.

⁹⁶Hüseyin Güneş, "İslamlaşma Sürecinde Midyat", *Uluslararası Midyat Sempozyumu, (7-9 Ekim)*, (ed. İbrahim Özcoşar), Mardin Sesi Gazetecilik ve Matbaacılık, Mardin, 2012, s. 67-87.

İKİNCİ BÖLÜM

İDİL - MİDYAT YEZİDİLERİNDE

AKİDE-İBADET

2.1- YEZİDİLİKTE İNANÇ

Yezidiliğin, Yezidilerin bugün yaşadıkları bölgede eskiden yaşayan birçok dinin etkisi altında kaldığı hatta bu dinlerin karışımı bir din olduğu ve bunun dinî yaşantılarından da açık bir şekilde fark edildiği iddia edilmektedir. Örneğin, Yezidiliğinki tanrı anlayışında (Huda-Melek Tavus) Zerdüştlüğün, tenasühü kabul ettiklerinden dolayı Sabiliğin, ölü gömme, rüya tabirleri ve dini ayinlerden dolayı Şamanizmin, Melek Tavus diye horoz şeklindeki ikonlara saygı göstermelerinden dolayı Putperestliğin, güneşi, ayı ve yıldızları yüceltmelerinden dolayı Mecusiliğin, şarap içmeleri ve sarhoşluk veren şeyleri helal kabul etmelerinden dolayı Hıristiyanlığın, hayvanların kesilmesi ve beslenme ile ilgili hükümlerinden dolayı Yahudiliğin, sünnet, oruç, kurban, hac, mezarlar üzerine yazılan İslami yazılardan dolayı İslamiyet'in, mezhebin gizli vasfı, vecd ve birçok sufi şeyhlere saygılarından dolayı da Sûfi-Râfiziliğin tesirinde kaldığı iddia edilmektedir.⁹⁷

Yezidi inançları hakkında ilk defa derli toplu bilgiye Osmanlıdöneminde Sultan Abdülaziz zamanında 1872 tarihinde rastlanır. Bu dönemde 'Kurra Kanunu' gereğince Osmanlı ordusuna asker toplandığı sıralarda, Musul'un Şeyhan nahiyesinde oturan Yezidilerin, müslüman gruplar adı ile askere alınmalarına karar verilmesi üzerine bu çağrıya uymayanların üzerine Sultan Abdülaziz, Yezidilerin Musul ve çevresinde askerlik görevlerini yerine getirmelerini sağlamak amacı ile İstanbul'dan Albay Tahir Bey'i görevli olarak gönderir. Bunun üzerine Yezidiler; 'İslam milletinin askeri ile birlikte askerlik yapmamak ve asker olmamak' için odönemin Bağdat Valisi Vezir Rauf Paşa aracılığıyla devlet makamlarına bu isteklerini duyurmak üzere Emirlerini, Şeyhlerini, Pirlelerini ve Muhtarlarını

⁹⁷ Ahmet Turan, "Yezidi İnanç ve İbadetleri", *O.M.Ü. İ. F. D.*, Sayı:1, Samsun, 1986, s. 137; Taşğın, "Yezidiye", s. 526.

gönderirler. Osmanlıyönetimi ile yapılan uzun münakaşa ve pazarlıklardan sonra Yezidiler, askere alınmadıkları takdirde bedellerini tamamen ödeyeceklerine dair yazılı bir belge -sözleşmeyi- (taahhütname) imzalar. Bu belge Arapça, Farsça ve Fransızca dillerinde düzenlenip, başkalarına yaymaları da yasaklanarak, Yezidilerin Emiri Hüseyin Bey, iki Şeyh ve on beş Muhtar Şeyh tarafından imzalanır. Bu sözleşmede, neden Osmanlı ordusunda asker olmak istemedikleri hususunda Yezidi inanç ve kurallarına dair on dört madde yer almaktadır. Bu maddeler bizlere Yezidilerin inanç ve esaslarını yazılı bir belge olarak göstermektedir. Bu maddeler ve içeriğinde ileri sürülen mazeretler şunlardır:

“1. Kadın-erkek, büyük küçük bütün Yezidiler Nisan, Eylül ve Kasım ayı başından sonuna kadar yılda üç defa Melek Tavus'un heykelini ziyaret etmek zorundadırlar. Bu kurallara uymayan Yezidiler kâfir sayılırlar.

2. Her Yezidinin yılda bir defa Şeyh Adi'nin türbesini 15-20 Eylül tarihleri arasında ziyaret etmesi gerekir. Bu görevi yerine getirmeyen kâfir sayılır.

3. Her Yezidi kendisini herhangi bir Müslümanın, Hıristiyanın ve Yahudinin göremeyeceği bir şekilde, güneşin doğuş tarafına, Melek Tavus'a karşı secde etmesi gerekir. Bunu yapmadığı takdirde kâfirolur.

4. Her Yezidi, hergün kendisini doğru yola sevk edenin vekili olan Şeyhinin yahut Pirinin elini öpmek zorundadır. Bunu yapmadığı takdirde kâfir olur.

5. Her an için bir Yezidinin, bir Müslümanın namazda 'Euzubillahimineşşeytanirracim' diyerek Euzu Besmele çektiğini duyması muhtemeldir. Bunu duyan bir Yezidinin 'Hâşâ' demesi ve Euzu Besmele çekenini öldürmesi, bunu yapmadığı takdirde kendisini öldürmesi gerekir. Bunlardan birini yapmazsa kâfir sayılır.

6. Bir Yezidinin ölüm anında yanında uhrevi kardeşi, 'Şeyhi veya Piri' bulunması ve ona şu telkini yapması gerekir: 'Ey Melek Tavus'un kulu! Melek Tavus'un dini üzerine öl, başka din üzerine ölme. Eğer biri gelirse sana derse ki: Sen İslam, Hıristiyan veya Yahudi dini üzerine öl, sakın kabul etme. Mabudumuz Melek Tavus'tan başkasını tanıma ve tapma. Taparsan kâfir olursun.'

7. Yezidi dinine mensup herkesin bereket olarak Şeyh Adi'nin türbesinden bir miktar toprak evinde bulundurup, sabahleyin ondan bir parça yemesi, ölürlen de yanında bulundurması gerekir. Bu durumu gözetmezse kâfir olur.

8. Bir Yezidinin orucunu başka bir yerde değil de kendi mahallinde tutması gerekir. Çünkü her gün sabahleyin oruca başlaması ve Şeyhinin, Pirinin evine giderek orada akşam vaktine kadar oruçla devam etmesi ve onların kendi elleri ile sundukları kutsal saydıkları şarapla orucunu açması gerekir. Bunu yapmazsa kâfir olur.

9. Yezidilerden biri, Yezidi memleketinin dışına yolculuk yapar ve orada bir yıl kalırsa karısı boş olur, başka kadınla da evlenemez. Eğer başka kadınla evlenirse kâfir olur.

10. Yezidinin âhret kardeşi veya âhret kız kardeşi ona yeni bir elbise dikerse, bu elbiseyi âhret kardeşi veya âhret kız kardeşinin kendi eliyle giydirmesi gerekir. Eğer bunu yapmazsa veya kendisi kendi kendine giyerse kâfir olur.

11. Bir Yezidi kendine yaptırdığı gömlek veya elbiseyi giymeden önce Şeyh Adi'nin yanındaki mübarek suya -zemzem- batırması gerekir. Bunu yapmadığı takdirde kâfir olur.

12. Yezidi olan birininkesinlikle ipek elbise giymesi yasaktır. Bir Müslümanın, bir Hristiyanın, bir Yahudinin veya başka birinin tarağı ile saçını taraması, traş makinesi ile başını traş etmesi (traş olması) yasaktır. Şayet zaruret halinde bunları kullanmaya mecbur olursa, Şeyh Adi'nin türbesindeki su ile yıkanması gerekir. Aksi halde kâfir olur.

13. Hiçbir Yezidi Müslümanlara ait olan tuvalete giremez, banyoda yıkanamaz, Müslümanın su içtiği kabı veya başka kaplarını kullanamaz. Bunun aksi bir davranış küfrü gerektirir.

14. Yezidiler yedikleri yemekler bakımından Müslümanlardan da farklıdır. Örneğin; Balık, horoz, geyik, tavşan, kabak, bamya, fasulye, börülce, lahana, marul gibi yiyecekleri yemezler. Bunları yemek haramdır.”⁹⁸

Yezidiler bu durumlarını Osmanlı Hükümetine bildirip bir miktar da vergi verince Albay Tahir Bey askerlik yapmamalarına razı olur. Bunun üzerine askerlik Çağına gelen her Yezidinin askerliğe karşılık ‘bedel’ olarak 100 lira vermesi kararlaştırılır.⁹⁹

⁹⁸ Turan, “Yezidi İnanç ve İbadetleri”, s. 137-40.

⁹⁹ Turan, “Yezidi İnanç ve İbadetleri”, s. 140.

Fakat Yezidilerin inanç ve esaslarını içeren ve yazılı bir belge olarak kayıtlara geçen bu on dört maddenin İdil-Midyat Yezidileri tarafından ne sıklıkla uygulanmadığına ilgili konu başlığı altında değinilecektir.

Yezidilerin inançları ile ilgili bu ilk yazılı bilgileri verdikten sonra şimdi de Yezidilikteki inanç esaslarını ele alacağız.

2.1.1. Tanrı İnancı

Yezidilerde de Sünni anlayışta olduğu gibi zaman ve mekânla sınırlı olmayan, bütün âlemi yaratantek Tanrı inancı vardır. Bu tek olan Tanrı, yarattığı âlemdeki her varlığı kontrolü altında tutar ve yönetir.¹⁰⁰

Fakat *Kitabu'l Cilve*'de yer alan “*Hükümü benden başka diğer ilahlara vermem.*”¹⁰¹ ifadesi ile *Mushaf-ı Reş* 'te yer alan “*Kendi ışığından birbirlerini yakan lamba gibi altı ilah daha yarattı.*”¹⁰² ifadeleri, Yezidi inancında tek olan Allah dışında başka tanrıların da varlığını göstermektedir. Ayrıca “*Kendini eğlendirmek için denizler ortasında yolculuk etti.*”¹⁰³ ifadesi Yezidilikte insan biçimci bir tanrı anlayışının olduğunu da akla getirmektedir.¹⁰⁴

Yezidilere göre birliğine ve mutlak irade sahibi olduğuna inandıkları Tanrının bin bir ismi vardır. Bu isimlerin en güzeli ve en çok kullanılanı da Huda ismidir. Huda'nın varlığına, birliğine, O'nun yedi kat göğü ve yeri yarattığına ve mutlak kudret sahibi olduğuna inanmanın yanında;

- 1- Şeyh Adi'nin (Adi b. Müsafır), Huda'nın meleği ve Yezidilerin mürşidi,
- 2- Sultan Yezid'in Huda'nın meleği, yerin nuru ve insanlığın sevinci,

¹⁰⁰ Taşğın, *Yezidiler*, s. 20.

¹⁰¹ *Kitabu'l Cilve*, IV. Bölüm 1. Ayet.

¹⁰² *Mushaf-ı Reş*, 32. Ayet.

¹⁰³ *Mushaf-ı Reş*, 28. Ayet.

¹⁰⁴ Kubat, *İslam Mezhepleri Tarihi*, s. 370.

3- Melek Tavus'un (Şeytan) Huda'nın meleği ve elçisi olduğunu kabul ve tasdik etmek gerekir.¹⁰⁵

Yukarıda saymış olduklarımız aynı zamanda sabah kalkarken ve akşam da yatarken tekrarlanan 'Şehadet' kelimesinin de karşılığıdır.Yezidilerin Kelime-i Şehadetlerinin ise şu kısa cümleden ibaret olduğu aktarılmıştır: “*La ilahe illallah, Emin Cebrail Habibullah.*” Yani Allah'tan başka ilah yoktur. Emin Cebrail (Melek Tavus) Allah'ın sevgili bir meleğidir.Bu Kelime-i Şehadet, Yezidilerin her zaman ve her fırsatta söylemeye mecbur oldukları şهادettir.¹⁰⁶

İdil-Midyat Yezidileri, yeryüzünde hiçbir şeyin sağlam olmadığı kadar Huda (Allah)'ya inançlarının sağlam olduğunu aktarmışlardır. Allah'a olan inançlarının Müslümanların inancıyla aynı olduğunu öne sürmekle beraber Melek Tavus isminin de Allah'ın isimlerinden biri olduğunu ifade etmişlerdir. Ezda (Beni Yaratan) isminin de aynı zaman Allah'ın isimlerinden olduğu görüşü kabul görmektedir.¹⁰⁷

Çayırılı Köyü muhtarı olan Binno Demir, Allah inancını şu sözlerle özetlemiştir: “*Huda (Allah) birdir, eşi, benzeri ve ortağı yoktur. Dünyadaki bütün varlıkları yaratan ve bütün canlılara hayat veren Huda'dır. Bütün canlıların rızkını veren, göğün yedi tabakasını ve yerin altındaki yedi katmanı yaratan Huda'dır. Huda dinimiz, Şeyh Şems¹⁰⁸ gücümüz, Melek Tavus ise iman ve ahretimizdir.*”¹⁰⁹

Yaptığımız görüşmeler ve gözlemler sonucunda bizde oluşan intibaya göre ise bölge halkının Allah inancı, İslamiyet'teki Allah inancıyla aynı olup bütün kâinatı ve içindekileri yaratan, mutlak güce sahip olan tek bir yaratıcının varlığının yanı sıra

¹⁰⁵ Fırlalı, *İslam Mezhepleri*, s. 512.

¹⁰⁶ Turan, “Yezidi İnanç ve İbadetleri”, s. 150.

¹⁰⁷ Şehap Akdoğan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Kurdi Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Mitto Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Nezir Kuş, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Hasan Şahin, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Ebuzed Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Murat Halil, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Kemal Ali, Midyat Yenice Köyü, Pir.

¹⁰⁸ Şeyh Şems, yedi büyük melekten biri olan Melek Şemseddin'dir.

¹⁰⁹ Binno Demir, Midyat Çınarlı Köyü, Mürit.

kâh Huda'nın bir ismi olarak kâhdünyanın idaresi kendisine bırakılmış meleklerin başı olarak kabul edilen Melek Tavus'un varlığına da iman edilmektedir.

Ayrıca kesin bir bilgiye sahip olmamakla ve savunduğu görüşe delil getirememekle beraber Melek Tavus'u bizzat Huda'nın kendisi olduğuna kabul edenler olduğu gibi¹¹⁰ Huda'yı, dünyayı yarattıktan sonra geriye çekilip dünyanın idaresini meleklerin meleği (Meleku'l Melayîk) olan Melek Tavus'a verdiğini kabul edenler de vardır.¹¹¹

2.1.2. Melek ve Melek Tavus İnancı

Yezidilikteki melek inancı, Melek Tavus'tan dolayı Yezidi inancının önemli kısmını teşkil eder. Melek inancının çok büyük bir kısmını da Melek Tavus inancı oluşturur. Yezidilerin inancına göre Allah henüz hiçbir şeyi yaratmadan önce Melek Tavus vardı ve yine bu inanca göre Melek Tavus, Tanrının katında mütemadi olarak Yezidilerin sıkıntılarını gidermek ve onlara yardım etmek için yeryüzüne gelir.¹¹²

İmanın şartlarından biri olarak kabul edilen meleklerin varlığı tasavvuru, ilahi dinlerin melek tasavvuruna benzememektedir. Yezidilere göre melekler, Allah'ın yeryüzündeki işlerini yürütmek üzere yaratmış olduğu yardımcılardır. Allah'ın yaratmış olduğu bu meleklerin her birinin ayrı bir görevi vardır ve hiçbir melek diğer bir meleğin görev alanına müdahalede bulunmaz. Allah tarafından yaratılmış olan bu melekler yaratılışları itibariyle maddi olmayıp Huda'nın nurundan yaratılmışlardır.

¹¹⁰Adle Şahin, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Salim Sadım, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Mitto Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürüt; Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Hasan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; Ahmet Cengiz, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt.

¹¹¹Ferho Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürüt; Halil Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürüt; Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; Şehap Akdoğan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; Kurdi Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; İskan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; Murat Boğa, Midyat Yenice Köyü, Mürüt; Osman İlo, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürüt.

¹¹²Taşgın, *Yezidiler*, s. 20.

Yedi büyük melek ve görevleri ise, Yezidiliğin kutsal kitabı olan *Mushaf-ı Reş'te*¹¹³ önceden belirlenip tayin edilmiştir.¹¹⁴

Yezidi inancına göre yaratılışla ilgili bilgiler ve yedi meleğin yaratılışı ile ilgili bilgiler, Yezidiliğin kutsal kitabı olan ve günümüzde, Irak' ta, Sincar dağındaki merkezleri olan Laleş'te otuz üç ayet (kavl) halinde olup tek nüsha olarak saklandığı söylenen *Mushaf-ı Reş (Kara Kitap)*'te şu şekilde yer almaktadır:

“Allah önce bir inci yaratır, sonra da Angar veya Enger adlı bir kuş yaratarakinciyi kırk bin sene bu kuşun üstüne koyar. Ondan sonra haftanın yedi gününü ve bu yedi günde de her gün bir tane olmak üzere yedi melek yaratır. Şöyle ki, Allah ilk önce Pazar gününü ve bu günde de birinci büyük melek olan “Azrail (Azazil)’i yaratır. Bu melek, Melek Tavus’tur. Melek Tavus bütün meleklerin başıdır. Pazartesi gününü ve bu günde de “Derdail’i yaratır. Bu da Melek Şeyh Sin dedikleri Şeyh Hasan’dır. Salı gününü ve bu günde “İsrafil”i yaratır. Bu da Melek Şeyh Şems dedikleri Şeyh Şemseddin’dir. Çarşamba gününü ve bu günde de ‘Mikail’i yaratır. Bu da Melek Şeyh Ebu Bekir’dir. Fakirlerin ruhlarını alan melek olarak bilinen bu meleğe Yezidiler, ikinci Azrail de derler. Perşembe gününü ve bu günde de “Cebrail”i yaratır. Bu da Melek Şeyh Secaâddin’dir. Cuma gününü ve bu günde de “Şennai’i yaratır. Bu da Şeyh Nasûruddîn’dir. Cumartesi günü ve bu günde de “Nevrâil-Nurâil’i yaratır. Bu da Şeyh Fahreddîn’dir. Sonra Allah yarattığı Melek Tavus’u bu meleklerin başına başkan yapar. Bu meleklerin hepsi Allah’ın zatından ruhlar, nurundan varlıklardır. Ezeli olup Allah’ın kanunlarının uygulayıcılarıdır. Bu müddet içinde Allah inci içinde oturmaktadır. Yedinci günde içinden çıkar, bütün melekler etrafını kuşatarak onu tesbih ederler. Ancak sonradan Melek Tavus (şeytan), diğer meleklerin başına başkan olunca, Allah’a karşı gururlanır. Bunun üzerine Allah onu cehenneme atar. Orada yedi bin yıl kalır. Bu müddet içinde melek(şeytan) bu hareketinden dolayı pişmanlık duyar ve çok ağlar. Bu ağlaması ile meydana gelen gözyaşlarından yedi büyük küp dolar. Sonunda Allah şeytanın pişman olmasına, af dilemesine ve ağlamasına acıyarak, affeder. İşte bu sırada diğer meleklerin bunu kıskanarak ayıplamaları ve yermeye

¹¹³ *Mushaf-ı Reş*, 11, 12 ve 22. ayetler.

¹¹⁴ Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 36.

kalkmaları üzerine, Allah onları bu hareketlerinden men ederek, şeytana yeniden eski itibarını vermek suretiyle diğer meleklerle başkan yapar. İsmi de değiştirerek, “Melek Tavus” adını verir.”¹¹⁵

Lescot ise günümüzde Yezidilerin, meleklerin uluslara yeni yasalar getirmek için belli dönemlerde yeryüzüne indiklerine inandıklarını aktarmaktadır. Ayrıca her bin yılda bir, yedi melekten birinin yeryüzünde hükmetmek ve dünyanın diğer tarikatlarında olduğu gibi Yezidi halkına da davranış kurallarını vahyetmek için geldiğine inandıklarını belirtir. Bu şekilde insan şekline bürünen meleklerin birçoğunun yeryüzünde bir soy bırakmış olduklarını ve şu anki şeyh ailelerini oluşturanların da onların soyundan olduklarına inandıklarını aktarmaktadır.¹¹⁶

Yezidi inancı içinde Melek Tavus inancının oldukça önemli bir yer tuttuğunu daha önce de belirtmiştik. Fakat normalin biraz üzerinde olan bu dönem beraberinde bazı sorunları da getirmiştir. Özellikle Yezidi olmayanlar, Melek Tavus’un şeytan olduğuna ve Yezidilerin şeytana taptığına inanırlar. Bundan ötürü de Yezidiler, tarih boyunca Melek Tavus’a olan inançlarından dolayı diğer din âlimleri ve mensupları tarafından küçümsenmiş ve çok ciddi baskılara maruz kalmışlardır.

Fakat Yezidi inancında, Melek Tavus’un melekler âlemindeki karşılığı konusunda da farklı yaklaşımlar mevcuttur. Buefsanelerin bazılarında Cebrail, bazılarında ise Azrail’in karşılığıdır. Beşer olarak tezahüründe de farklı yaklaşımlar vardır. Bazı rivayetlerde Adi b. Müsafir, Yezid b. Muaviye, Şeyh Şems gibi Melek Tavus da bir melek iken, bazı rivayetlerde ise Melek Tavus’un, Yezid b. Muaviye ve Şeyh Adi suretinde farklı şahsiyetler şeklinde dünyaya geldiği iddia edilmektedir. Bu son iddiaya göre Melek Tavus, tenasüh yoluyla farklı zamanlarda farklı bedenlerde dünyaya gelerek peygamberlik görevini yerine getirmektedir. İşte bu iddiadan dolayı

¹¹⁵ *Mushaf-ı Reş*, 1-9. ayetler.

¹¹⁶ Lescot, *Yezidiler, Din Tarih ve Toplumsal Hayat, Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri*, s. 43.

bazı Yezidiler, Yezidiliğin hiçbir peygamberinin olmadığını ve Yezidiliğin sadece melekler dini olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹¹⁷

Lescot, bazı batılı bilim adamlarının Melek Tavus inancında İran düalizminin kalıntılarının olduğunu belirtir. Yine Lescot'un açıklamasına göre Yezidiler açısından Tavus Melek, meleklerin en güçlüsü ve en iyisidir; bu yüzden de Yezidiler daha çok ona dua ederler ve Yezidilik şeytana tapmayı değil de onun varlığını yadsımayı temel almaktadır. Lescot'a göre söylenmesi yasak olan şeytan ve iblis gibi terimler, Müslümanların Peygamberlerinin nefret ettiği Melek Tavus'akara çalmak için Müslümanların kullandıkları küfürlü adlandırmalardır.¹¹⁸

Bozan ise Yezidilerin Melek Tavus algısının tetkik edildiğinde, Melek Tavus'un Huda ile birlikte hatta belki de daha fazla yer kapladığının görüldüğünü belirtmektedir. Çünkü Melek Tavus aktif olan ve sürekli icraat halinde olan bir Tanrı'dır. Diğer İlahi dinlerde olduğu gibi lanetlenmiş veya Allah'ın huzurundan kovulmuş bir şeytan değil; aksine Huda'ya saygı ve hürmette kusur etmeyen bir iyilik tanrısıdır.¹¹⁹

İdil-Midyat Yezidilerine 'Melek Tavus ve Melek İnancını' sorduğumuzda ise, yedi büyük meleğin var olduğunu ve bu meleklerle iman ettiklerini belirtmişlerdir. Bu yedi meleğin ise Cebrail, Azrail, Mikail, Deraail, Şennail, İsrafil, Azazil olduğunu fakat bunların görevleri hakkında bilgiye sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bunların içinden sadece Azrail veya Cebrail meleklerinden birinin melek Tavus olduğunu ve Melek Tavus'un da meleklerin başı olduğunu öne sürmüşlerdir.¹²⁰ Fakat yedi büyük melek olarak kabul ettikleri melekleri sayarken bile zorluk çektikleri,

¹¹⁷ Bozan, *Şeyh Adi Bin Müsafır-Hayati, Menkıbevî Kişiliği ve Yezidi İnancındaki Yeri*, s. 28-29.

¹¹⁸ Lescot, *Yezidiler, Din Tarihi ve Toplumsal Hayat, Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri*, s. 44.

¹¹⁹ Bozan, "Yezidilik", *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı*, s. 468.

¹²⁰ Hasan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Tevra Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürit; Erzan Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Hasan Şahin, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Selam İdo, Midyat Oyuklu Köyü, Fakir; Murat Boğa, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Halil Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.

yedi büyük melekten biri olan melek Nevrail'i bilmedikleri ve aynı meleği ifade eden Azrail ile Azazil isimlerini farklı iki melek olarak bildikleri gözlemlenmiştir.

Melek Tavus hakkında yazılanların dışında farklı bir görüşe sahip oldukları da dikkatimizden kaçmamıştır. Bu görüşe göre melek Tavus'a dünyanın idaresinin verilmesi şu şekilde olmuştur: "*Huda, Âdem'i yarattıktan sonra Âdem'e ruh vermeden önce bütün melekleri Âdem'e secde etmeleri için huzuruna çağırır. Âdem'e secde edileceğini duyan Melek Tavus Huda'nın huzuruna çıkmaz. Bunun üzerine Huda ikinci defa çağırır fakat Melek Tavus yine huzura çıkmaz ve bu üç defa tekrarlanır. Daha sonra Huda, Âdem'e ruh verip diğer melekler de Âdem'e secde ettikten sonra tekrar Melek Tavus'u huzuruna çağırır. Âdem'e secde etme olayının bittiğini bildiği için bu kez Huda'nın huzuruna çıkar. Huzuruna çıktıktan sonra Huda kendisine niçin çağrıldığı halde gelmediğini ve Âdem'e niçin secde etmediğini sorar. Bunun üzerine melek Tavus şu cevabı verir: 'Ey beni yaratan Huda, daha dünyanın yaratılması ve insanların yaratılması söz konusu dahi değilken biz melekleri yarattınız. Bizi yarattıktan sonra da sizden başka kimseye secde etmememiz konusunda bizlerden söz aldınız. Bizlerden söz aldığınız o günden beri sizin dışınızda kimseye secde etmeme konusunda kendime de söz verdim. İşte size ve kendime verdiğim bu büyük sözden sonra sizin dışınızda kimseye secde etmem.'* der. Melek Tavus'un bu sözleri Huda'nın hoşuna gider ve ona üç büyük mükâfat verir. Bu mükâfatlardan ilki, dünyanın idaresinin kendisine verilmesidir. İkincisi, cennet kapısının anahtarı kendisine verilmiştir. Üçüncüsü de yedi büyük meleğin reisi unvanı verilerek meleklerin başı olmuştur."¹²¹

Yezidiler, Huda'nın bu üç mükâfatı verirken bunları birer kolye şeklinde Melek Tavus'un boynuna taktığına inanırlar. Bu inançlarından dolayı da

¹²¹ Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Hezar Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt.

Yezidiler,her Yezidinin boyun kısmı makine ile değil de el ile örülmüş bir gömleğinin olması gerektiğine inanırlar. Fakat bölgedeki Yezidiler, boynu elle örülmüş bu gömleği sadece gece yatarken giydiklerini ve genellikle iç çamaşırı olan bir fanilanın boyun kısmının elle dikilerek gece giydiklerini aktarmışlardır. Üzerinde yaka kısmı el ile örülmüş gömleği veya fanilasız olmadan ölen kişi,ölürken Huda'yı hatırlamadan ölen biri olarak kabul edilir ve bu Yezidiler arasında günahkârlığa işaret eder. Bu yüzden de bütün Yezidiler, özellikle gece yatmadan önce bu gömlek veya fanilayı giymeye büyük özen gösterirler.¹²²

Kutsal kabul ettikleri Melek Tavus'un niçin tavus kuşu ile sembolize edildiği sorulduğunda ise bütün hayvan âlemi içinde herhangi bir çiftleşme olmadan üreyebilen, çoğalabilen yani Yezidilerin deyimi ile helalliği bozulmadan, kirlenmeden üreyebilen tek hayvan olduğu için tavus kuşu ile sembolize edildiği aktarılmıştır.¹²³ Fakat tavus kuşunun çiftleşerek çoğaldığı herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Bu gerçeği kendileriyle paylaştığımızı dâbunu kesinlikle kabul etmediklerini hatta bunu bir hakaret olarak kabul ettiklerini dile getirmişlerdir.

Ayrıca İdil-Midyat Yezidilerinin şeyhi konumunda olan Şeyh Hudeda Simoki, konuyla ilgili olarak şunları aktarmıştır: “Melek Tavus'un, Yezidi halkından uymalarını istediği iki emir vardır ve biz din adamları sınıfı olarak da müritlerimize daima bunu hatırlatıp buna göre yaşamalarını isteriz. Bu iki emrin birincisi, *fitne ve fesattan uzak durulacak ve toplumda huzursuzluğa sebebiyet veren her türlü söz ve fiillerden kaçınılacak. İkincisi ise dini, dili, ırkı, kültürü vb. ne olursa olsun bütün*

¹²²Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; Salim Sadım, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; Nezir Kuş, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Garis Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Ebuzed Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Kadife Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Mehmet İğrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Miral Abdal, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Ferho Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.

¹²³Muşyedin Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Ferho Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Halef Faruk, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Mehmet İğrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Hasan Şahin, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit.

insanlara, evvela insan oldukları için insanca yaklaşılacak. Bunu kısaca ifade etmek gerekirse ' insan bî însaneti' diyebilirim. ”¹²⁴

Bu iki önemli emirden dolayı karşı taraftan Yezidi olan birine herhangi bir saldırı olmadığı sürece Yezidi olan birinin kimseye asla zarar vermeyeceği öne sürülmüştür.¹²⁵

2.1.3.Peygamber İnancı

Yezidiliğin, özellikle Melek Tavus'tan dolayı bir melekler dini olduğu iddia edilse de hem Adeviyye tarikatından kalan inanışlar hem de diğer dinlerin etkisiyle genel olarak Yezidiler, Peygamberlere inanmaktadır. Başta Hz. İbrahim olmak üzere Hz. Musa ve Hz. İsa'ya değer verilmekte ve bunlar Yezidiliğin temel öğretileri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Kâbe'ye de Hz. İbrahim'in evi olduğu için hürmet edilmektedir.¹²⁶

Diğer dinlerde olduğu gibi Yezidilerde de tarihin her döneminde delalete ve sapkınlığa düşen insanları uyarmak ve hidayet etmek üzere Allah tarafından peygamberlerin gönderildiği inancı vardır. Fakat Yezidilik inancına göre bu peygamberler yaratılışları itibariyle melek olup insanlarla daha rahat anlaşabilmeleri için insan suretinde gönderilirler. Tebliğ ve hidayete çağırma vazifeleri bitince de bunlar tekrar gökyüzüne yükselirler. Hz. Musa ve Hz. Muhammed de insanların hidayeti için gönderilmiş olan ve görevleri bitince tekrar göğe yükselen meleklerdir. Yezidi inancına göre bu yönleriyle onlar da Şeyh Adi ve Sultan Yezid gibidirler ve Hüda tarafından irşat için gönderilen şeyh ve nebilerden de statü ve derece itibariyle

¹²⁴Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh.

¹²⁵ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Dehil Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürit; Tevra Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürit; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Garis Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Mitto Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Adle Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Erzan Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit.

¹²⁶Bozan, *Şeyh Adi Bin Müsafir-Hayati, Menkıbevi Kişiliği ve Yezidi İnancındaki Yeri*, s. 29.

herhangi bir farkları bulunmamaktadır. Bundan dolayı da Şeyh Adi'ye şeyh denmesi peygamberlikten aşağı bir eksikliğe işaret etmez. Çünkü o Hüda tarafından insanlığın hidayeti için gönderilmiş olan ve görevleri bitince tekrar Hüda'nın yayına çıkarılmak üzere göğe yükselen bir melektir. Ayrıca Şeyh Adi ve Sultan Yezid, Hüda tarafından insanlığın hidayeti için yeryüzüne gönderilmiş olan son şeyh ve nebidirler. Yezidiler daha önce gönderilmiş olan peygamberleri kabul etmekle beraber getirmiş oldukları kutsal kitapları asli özelliklerini kaybetmiş olmalarından dolayı kabul etmezler. Fakat bu kutsal kitaplar içinde *Mushaf-ı Reş* ve *Kitab'ul Cilve'ye* aykırı olmayan bölümlerle amel edilebileceğine inanırlar.¹²⁷

Yezidilik inancına göre Allah'ın insanlara bilgi vermesi için illaki bir elçinin olmasına gerek yoktur; bunu dilerse insanlara doğrudan da iletebilir. Ayrıca Melek Tavus da Tanrının izniyle insanlara, özellikle de Yezidilere yol göstermek için yeryüzüne insan şeklinde iner. Fakat Melek Tavus dışında da peygamberler gönderilmekte ve *Mushaf-ı Reş* ile *Kitab'ül Cilve'de* Hz. Âdem, Hz. Şit, Hz. Nuh, Hz. İsa, Hz. Yunus ve Hasiye'nin adı peygamber olarak geçmektedir.¹²⁸

Kaplan, Yezidiliteratüründe özellikle *Kuran'ı Kerim'de* ismi geçen peygamberler olmak üzere birçok peygamberin hayat hikâyesinedair kavil ve kıssaların olduğunu aktarır. Özellikle Hz. İbrahim'in, peygamberlerin babası olarak kabul edilmesi sebebiyle öncelikli bir rol oynadığı ve bu peygamberlerin hikâyelerinin İslamî versiyonları ile büyük benzerlikler gösterdiğini de aktarmaktadır. Örneğin Hz. İsa'nın, Tanrı'nın oğlu olarak değil de kulu olarak tanındığını ve ümmetin nebisi ya da Seyyid'ül-Mürselin olarak geçen Hz. Muhammed'in (sav) vefatı ile ilgili uzun bir kıssanın da anlatıldığını bildirmektedir. Ayrıca eserinde bu iddialara örnek olması açısından Peygamberlerle ilgili şu kavli aktarmaktadır.

¹²⁷ Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 49-50.

¹²⁸ Taşgım, *Yezidiler*, s. 21.

“... Onlardan ve Halilullah’tan (Hz. İbrahim) sonra
Musa’dır, İsa’dır ve Muhammed Mustafa’dır
Muhammed kâmil insandır.
Onun sevgisi birçok gönle düşmüştür.
Onun için Seyyidü’l- Mürsel olarak isimlendirildi...”¹²⁹

İdil-Midyat Yezidileri ise peygamberlere iman konusunda, büyük bir halk kitlesine seslendikleri için ve onları takip eden milyonlarca insan olduğu için bütün peygamberlere saygı duyduklarını ifade etmişlerdir. Özellikle Melek Tavus’u aynı zamanda bir peygamber olarak da gördükleri için bu konuda detayainmek istemeyip sadece kendi peygamberlerine saygı bekledikleri gibi diğer dinlerde peygamber olduğunu söyleyenlere de saygı duyduklarını ifade etmişlerdir.¹³⁰ Şükrü Dağ’ın, “*Peygamberlerin Huda tarafından gönderilip gönderilmediğini kesin olarak bilmiyoruz fakat onları seven büyük halk kitleleri olduğu için saygı duyuyoruz.*”¹³¹ şeklindeki açıklaması da bunu destekler niteliktedir.

Ebuzed Bilek’in, “*Müslüman biri Muhammed’in adına yemin ederse ona inanırız.*”¹³² şeklindeki ifadesi de aslında Hz. Muhammed (sav)’i önemli bir şahsiyet olarak kabul ettiklerini göstermektedir.

Fakat yedi büyük melek olarak kabul ettikleri Azazil-Azrail (Melek Tavus), Derdail, İsrail, Mikail, Cebrail, Şennail ve Nurail-Nevrail’in aynı zamanda birer peygamber olduklarına kesin olarak inanırlar. Bunların dışında herhangi bir peygamberi kabul etmemekle beraber peygamber konusu açıldığında saygı duyduklarını belirterek konuyu kapatmaktadırlar.

¹²⁹Kaplan, *Günümüz Yezidiliği*, s. 83-84.

¹³⁰Rabih Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Sitti Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; Halil Halef Emmo, Midyat Güven Köyü, Mürit; Salim Sadım, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Mehmet İğrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Halil Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Narenci Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.

¹³¹Şükrü Dağ, Midyat Yenice Köyü, Mürit.

¹³²Ebuzed Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.

2.1.4.Kitap İnancı

Yezidiler'in, Şeyh Adi'ye isnat edilen *Kitabu'l Cilve* (*Vahiy Kitabı*) ile onun ölümünden iki yüzyıl sonra yazıldığı rivayet olunan *Mushaf-ı Reş* adlı iki kutsal kitapları vardır.

Okçu, Yezidiler'in Kara Kitap anlamına gelen *Mushaf-ı Reş*'in tek bir nüsha olarak 1940 yılına kadar siyasi ve dini liderleri olan Mir İsmail'in babasına ait kütüphanedekorunduğuna, cevaplandırılması gereken dinî meselelerin bu kitaba bakılarak çözüme kavuşturulduğuna, bu kitabın 1940'lı yıllarda bir casus tarafından çalındığına ve yerine de okullarda okutulan coğrafya ders kitabının bırakıldığına inandıklarını aktarır. Ayrıca altın suyu ile yazılmış olan *Mushaf-ı Reş*'in, çok zengin bir içeriğe sahip olduğuna, teknolojik bilgilerin tamamının bu kitapta toplandığına ve çalınan kitabın aslının bulunamaması üzerine Yezidi âlimlerinin bir araya gelerek hatırlayabildikleri bilgileri toplayıp *Mushaf-ı Reş*'in ikinci bir nüshasını meydana getirdiklerine inandıklarını da aktarmaktadır.¹³³

Birbirinden farklı olan bu iki metinden *Kitabu'l Cilve*'nin Şeyh Fahreddin, *Mushaf-ı Reş*'in ise XIV. yüzyıla kadar geri götürülerek Hasan el-Basrî tarafından yazıldığı iddia edilse de aslında her iki kitabın da kim veya kimler tarafından yazıldığı kesin olarak bilinmediği belirtilmektedir.¹³⁴

Bir başka iddiaya göre ise *Kitabu'l Cilve*'nin yazarı Şeyh Adi b. Müsafir; *Mushaf-ı Reş*'in yazarı Şeyh Adi'nin torunun oğlunun yeğeni olan Şeyh Hasan b. Adi'dir.¹³⁵

Kitabu'l Cilve, *Mushaf-ı Reş* ve Şeyh Adi ilahisinin yeni elyazması metinleri 1934 yılında Dr. Henry Field tarafından bulunmuş ve Bağdat Üniversitesi'nden Dr.

¹³³ Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 41-42.

¹³⁴ Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, s. 742.

¹³⁵ Guest, *Yezidilerin Tarihi, Melekê Tawus ve Mishefa Reş'in İzinde*, s. 347.

Anis Frayha'nın yaptığı İngilizce çevirileri 1946'da yayımlanmıştır.¹³⁶ Bu kitapların orijinal hallerinin yazım dili ise Kürtçedir.

İdil-Midyat Yezidileri, kendi kitapları dışındaki kutsal kitaplara iman konusuna gelince daha önce de belirttiğimiz gibi gönderilmiş olan peygamberlerin kabulükonusuna mesafeli davranmakla beraber getirmiş oldukları kutsal kitapları, asli özelliklerini kaybetmiş olmalarından dolayı kabul etmezler. Fakat ifade ettiklerine göre bu kutsal kitaplar içinde *Mushaf-ı Reş ve Kitabu'l Cilve*'ye aykırı olmayan bölümlerle amel edilebilir.¹³⁷

Yezidi din adamı olan Şeyh Hudeda Simoki'nin, "*Kutsal kitabımız olan Mushaf-ı Reş, İngilizlerin Yezidilere saldırıları sırasında İngiltere'ye götürülmüş ve bu yüzden de din adamları dâhil hiçbirimiz bu kutsal kitabı görmemiştir. Ben de bir şeyh olduğum halde ve Şengal ile Laleş'te bulunmuş olmama rağmen bu kitabı veya buna benzer hiçbir nüshayı görmedim.*"¹³⁸ şeklindeki ifadesi Yezidiliğin yazılı bir kaynaktan beslenmediğini destekler niteliktedir.

Mushaf-ı Reş, yeryüzündeki bütün Yezidilerin kutsal kitabı kabul edilirken *Kitabu'l Cilve* sadece Melek Şeyh Hasan'ın ve ona bağlı olanların kitabı kabul edilir. Buna göre *Mushaf-ı Reş*'in emir ve yasakları bütün Yezidiler içingeçerliyken *Kitabu'l Cilve* sadece Melek Şeyh Hasan'ın soyundan gelen şeyhler ve bu şeyhlere bağlı olan müritler için geçerlidir. Ayrıca *Kitabu'l Cilve*'nin 'Qelemâ Zêrî' dedikleri 'altın kalem' ile yazıldığına inandıklarını da belirtmişlerdir.¹³⁹

¹³⁶ Sever, *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni*, s. 146.

¹³⁷ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Salih Hıdır, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Halef Faruk, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Kemal Ali, Midyat Yenice Köyü, Pir; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Selam İdo, Midyat Oyuklu Köyü, Fakir; Halil Halef Emmo, Midyat Güven Köyü, Mürit.

¹³⁸ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh.

¹³⁹ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Kemal Ali, Midyat Yenice Köyü, Pir; Miral Abdal, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Ferho Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Ebuzed Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Kadife Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir.

Yezidi din adamları sınıfından olan Pir Halil İsmail Kur-an-ı Kerim ve diğer kutsal kitaplara iman konusu için “*Melek Tavus’un ‘insan bî insanîyeti’ (insana, insan olduğu için insanca muamele etmek) emri gereğince bütün peygamberlere ve getirmiş oldukları kutsal kitaplara saygı duyarız. Fakat Kur-an-ı Kerim’de ‘Yezidi’ ismi geçtiği için özellikle Kur-an-ı Kerim’e saygı gösteririz. Tabi bugüne kadar Kur-an-ı Kerim’i hiç görmediğimi ve hiç okumadığımı da belirtmek isterim.*”¹⁴⁰ şeklinde açıklamada bulunmuştur.

Kur-an-ı Kerim’de ise Saffat Suresi 147. ayetinde, İsrâ Suresi 41-60-82. ayetlerinde ve Fatır Suresi 1. ve 39. ayetlerinde yani toplamda altı yerde bu kelime geçmektedir. Fakat bu kelime onların iddia ettiği gibi ‘Yezid’ ismi olarak değil bir fiil olarak ‘arttırmak, çoğaltmak’ manalarında kullanılmıştır.

2.1.4.1. Kitabu’l Cilve (Celve)

Bu kitap, Yüce Yaraticının kullarına hitabını içerir. Kullardan maksat ise Yezidilerdir. Kitapta, Yüce Yaraticının kıdemi, bekası, va’d ve va’îdi anlatılmış ve tenasühten söz edilmiştir. Kitapta, diğer din mensuplarının elinde olan kutsal kitapların tahrif edildiği ve bu kitapların değiştirildiği ifade edilmiştir. Bu sebepten dolayı da Yezidilik ilkelerine uyan hükümlerin doğru olduğuna, uymayan hükümlerin ise bu insanlar tarafından değiştirildiğine inanılır.¹⁴¹

Melek Tavus tarafından Yezidilerin kurtuluşu için "Tecelli Vahiy Kitabı" olan *Kitabu’l Cilve* beş bölümden ibarettir. Bu bölümlerden, birincisinde, Melek Tavus'un vazifesinin insanları ıslah ve onlara yardım etmek olduğu, ikincisinde, Melek Tavus'un insanları istediği şekilde cezalandırıp, mükâfatlandırdığı, arzın altına ve üstüne hükmettiği ifade edilmektedir. Üçüncüsünde, Kâinattaki bütün

¹⁴⁰Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir.

¹⁴¹Ahmet Teymur Paşa, *Arap Kaynaklarına Göre Yezidiler ve Yezidiliğin Doğuşu*, s. 3.

mahlûkatların, Melek Tavus'un hâkimiyeti altında olduğu, dördüncüsünde, Melek Tavus'un haklarını başka ilahlara vermeyeceği, Müslüman, Yahudi ve Hıristiyanların onun inançlarından kendilerine uygun düşenleri alıp, diğerlerini bozduğu, beşincisinde ise, Melek Tavus'un şahsına ve resmine saygıda bulunulması ve inançları ile eşyasının olduğu gibi korunması emredilmektedir.¹⁴²

Kitêba-Celve veya *Cevle*, kitabın Kürtçe adıdır. Yezidiler buna çoğunlukla *Kitab-a Celve* derler. Bilinen nüshası 8 sayfa, 109 satırdır. Yezidilere göre bu kitabın yazarı peygamber olarak kabul ettikleri Şeyh Adi'dir. Fakat bunu kendisi değil sekreteri olan Fahreddin'e yazdırmıştır.¹⁴³

2.1.4.2. Mushaf-ı Reş (Kara Kitap)

Yezidilerin diğer kutsal kitabı olan Mushaf-ı Reş, kendilerinin "Kavl" diye isimlendirdikleri otuz üç ayet ve yüz elli iki satırdan oluşmaktadır.¹⁴⁴ Bu kitap Yezidilerin yaratılış hikâyesi ile başlayıp, Melek Cebrail ve Fahreddin'in değeri belirtildikten sonra, Yezidi şeyhlerinden ve hükümdarlarından söz ederek devam eder. Daha sonra dinen yasaklanan hususlara değinir ve tekrar Yezidi şeyhlerine dönüp yaratılış rivayetiyle sona erer.

Guest, *Mushaf-ı Reş'in* yazarı olarak Şeyh Hasan'ın kabul edildiğini, 1886 ile 1909 yılları arasında farklı sürümleri yayımlanmış olan bu kitaptadünyanın oluşumu, insanın kökeni, Âdem ile Havva'nın öyküsü ve bu dince yasaklanmış olan hususların mevcut olduğunu aktarır.¹⁴⁵

¹⁴² Guest, *Yezidilerin Tarihi, Melekê Tawus ve Mishefa Reş'in İzinde*, s. 349-52.

¹⁴³ Guest, *Yezidilerin Tarihi, Melekê Tawus ve Mishefa Reş'in İzinde*, s. 70.

¹⁴⁴ Akça, *Yezidilerin İnanç Esasları ve Ritüelleri*, s. 56.

¹⁴⁵ Guest, *Yezidilerin Tarihi, Melekê Tawus ve Mishefa Reş'in İzinde*, s. 71.

2.1.5.Ahret İnanç

Yezidilerin inanç esaslarından bir diğeri de tenasühtür.Tenasüh ise kelime anlamı olarak ruh göçü anlamına gelir. Terim olarak ise, bir insanın öldükten sonra ruhunun, dünyadaki amellerine göre iyi bir bedene geçmesi ya da kötü bir bedende yaşamını sürdürmesidir. Bu inanca göre, eğer bir insan iyi bir amel işlemişse ruhu iyi bir insanda can bulurken, kötü amel işlemişse ruhu adi hayvanlara veya bitkilere geçer.

Fakat kaynaklar incelendiğinde ve Adeviyye tarikatı olarak geçtiği döneme bakıldığında tenasühün Yezidiler arasında var olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü tarihi kaynaklarda, ilk büyük tarikatlarla aynı dönemde tesis edilmiş olan Adeviyye Tarikatı'nınkuruluşu itibariyle tamamen Ehl-i Sünnet çizgisinde ve selefin izinde bir tarikat olduğu aktarılmıştır. Bu çizginin, Şeyh Adib. Müsafir ve kendisinden sonra posta oturan iki şeyh döneminde de aynen devam ettiği de aktarılan bilgiler arasındadır.¹⁴⁶

Hatta Yezidi literatürü incelendiğinde ölümden sonra nelerin olacağı ile ilgili bilgi veren Qewle Seremerqê (Ölüm Anının İlahisi)'de, Qewle Qere Ferqan (Kara Furkan İlahisi)'de¹⁴⁷ ve Telkin Duası'nda¹⁴⁸ ahiret, kıyamet, cennet-cehennem, hesap günü, kıyamet günü, zebani, sırat köprüsü gibi ahiret hayatıyla ilgili ifadeler yer almaktadır. Bu kavillere göre ise ahiret hayatında kişinin cennet veya cehenneme nasıl gideceği şu şekilde aktarılmaktadır: Kişi öldükten sonra kabre konulur. Kabre konulduktan sonra kendisini iki varlık¹⁴⁹ karşılar. Dünyada iyilik yapanlara mükâfat, kötülük yapanlara ise kabir azabı vardır. Daha sonra kişi orada zebaniler tarafından Sırat Köprüsünden geçirilir. Sırat Köprüsü'nün bir tarafında Cennet, diğer tarafında

¹⁴⁶ Ferzende İdiz, "Adi b. Müsafir Adeviyye Tarikatı ve Yezidilik", s. 191.

¹⁴⁷ Xelil Cindî Reşow, Philip G. Kreyenbroek, *Tanrı ve Şeyh Adi Kusursuzdur*, s.177-87; 560-99.

¹⁴⁸ İbrahim Agah Çubukçu, "Yaşayan Yezidilik", *A.Ü.İ.F.D.*, Ankara, 1986, Sayı:28, s. 29-36.

¹⁴⁹ Bu iki varlık ifadesinin İslamiyet'teki karşılığı Münker ile Nekir melekleridir. Yani sorgu-sual melekleridir.

ise Cehennem yani karanlıklar vardır. Aynı zamanda burası Huda'nın şefaati ettiği yerdir ve burada şefaatte bulunabilen kişiler de Şeyh, Pir, Mürebbi ve Ahiret Kardeşi'dir. En sonunda ameller tartılır, sevapları fazla olan cennete gönderilir; günahları fazla olanlar ise cehenneme atılır. Sevaplar ve günahlar eşit geldiğinde ise kişi karanlıklarda kalır.

Yine Yezidi literatüründe yer alan Qewlê Şerfedin (Şerfedin'in İlahisi) ve Qewlê Tercal (Sahte Kurtarıcının İlahisi)¹⁵⁰ incelendiğinde, Qewle Tercal'de dünyanın sonunda ortaya çıkacak bir mehdi inancının olduğunu ve bu mehdi olarak gelecek olan kişinin de Şeyh Hasan'ın oğlu olan Şerfedin¹⁵¹ olduğu inancının var olduğunu görüyoruz. Ayrıca Qewlê Tercal'de, dünyanın sonunda Mehdi'nin yani Şerfedin'in karşısında yer alan kötülük olarak Tercal (Deccal)'in ortaya çıkacağı inancının da var olduğunu görmekteyiz.

Daha sonraki dönemlerde ise muhtemelen Melek Tavus inancının Yezidiliğe iyice yerleşmesine paralel olarak, eski din ve kültürlerin de etkisiyle Yezidi inancısında tenasüh inancı kabul görmeye başlamış ve zamanla cennet ile cehennem inkâr edilmiş olabileceği aktarılmıştır. Fakat bunun yanında kişinin işlediği davranışlarından dolayı cezalandırılacağı veya mükâfatlandırılacağı da kabul edilmiştir. Buna göre kişi, Din Gününü beklerken geçmek zorunda kaldığı birbirini izleyen reenkarnasyonlar esnasında davranışlarının bedelini ödeyecektir.¹⁵²

Guest eserinde, ölümlerin ruhlarının hak ettikleri yere göre ya cennete ya da cehenneme gireceklerini, fakat genellikle bu ruhların dünyaya başka bir bedende kimi zaman da hayvan bedeninde yeniden geldiğini aktarmaktadır.¹⁵³

¹⁵⁰ Xelil Cindî Reşow, Philip G. Kreyenbroek, *Tanrı ve Şeyh Adı Kusursuzdur*, s. 632-36; 642-48.

¹⁵¹ Ahmet Teymur Paşa, *Arap Kaynaklarına Göre Yezidiler ve Yezidiliğin Doğuşu*, s. 28.

¹⁵² Lescot, *Yezidiler, Din Tarih ve Toplumsal Hayat, Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri*, s. 61.

¹⁵³ Guest, *Yezidilerin Tarihi, Melekê Tawus ve Mişefa Reş'in İzinde*, s. 67.

Yezidilerin kutsal kitabı olan *Kitabu'l Cilve'nin* II. Bölümü'nde yer alan, "Eğer istersem öldürdüğüm kimseyi, ruhunu tenasüh yolu ile bu dünyaya bir, iki veya üç defa tekrar gönderirim." inancı gereği insan ruhunun öldükten sonra iyilik ve kötülüğe göre değerlendirildiğine, iyi bir insan ruhunun iyi insanlara, kötü bir insan ruhunun ise hayvana geçtiğine inanılır. Bu şekilde yedi reenkarnasyondan geçildikten sonrakötü ruhlar kötülüklerin cezasını çekmiş olur ve kişi iyi insana dönüşür.¹⁵⁴

Fığlalıse Yezidilerin açık bir şekilde ne cehenneme ne şeytana ne de cehennem azabına inandıklarını aktarır. Daha öncede belirttiğimiz gibi Yezidi inancına göre cehennem ateşi, Melek Tavus'un cehenneme atıldıktan sonra yedi bin yıl boyunca tövbe gözyaşlarıyla doldurduğu yedi testi ile söndürülmüştür. Fığlalı, bu inanışın aslında tenasüh inancına işaret ettiğini çünkü ancak bu şekilde sürekli doğuş suretiyle tedrici bir temizlenmenin mümkün olabileceğini aktarmaktadır. Buna delil olarak da Emir Yezidi'nin şu sözlerini aktarmaktadır: "Biz ahrete ve Hesap Günü'ne inanmayız. Bu husus, çoğunlukla bizimle birlikte aynı memlekette yaşayan diğer din mensuplarınca aleyhimize kullanıldı. Hiç iyilik ve kötülük, ceza ve mükâfat duygusuna sahip olmamakla suçlandık. Denildi ki eğer Hesap Günü yoksa insanın amelleri nihaî mahkemeden kurtulacaktır. Oysa biz ruhların tenasühüne inanırız. Çünkü Yüce Varlık tarafından Melek Tavus aracılığı ile yaratılan her şey sonsuzdur. Cennet ile Cehennem de bu dünyadadır..."¹⁵⁵

İdil-Midyat Yezidileri, diğer dinlerde olduğu ahiret hayatının var olduğuna, sorgu-sualin gerçekleşeceğine, mükâfat ve cezanın hak olduğuna, cennet-cehennemin var olduğuna inandıklarını ifade etmişlerdir.¹⁵⁶ Ahiret hayatına ve

¹⁵⁴ Lescot, *Yezidiler, Din Tarih ve Toplumsal Hayat, Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri*, s. 61-62; Zehra Işık, *Yezidilik Teolojisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008, s. 53.

¹⁵⁵ Fığlalı, *İslam Mezhepleri*, s. 515-16.

¹⁵⁶ Binno Demir, *Midyat Çayırılı Köyü, Mürit*; Nergiz Sağcık, *Midyat Çayırılı Köyü, Mürit*; Ahmet Sağcık, *Midyat Çayırılı Köyü, Mürit*; Tevra Huded, *Midyat Güven Köyü, Mürit*; Adle Hasan, *Midyat Güven Köyü, Mürit*; Yusuf Erdem, *Midyat Oyuklu Köyü, Mürit*; Muhsin Valat, *Midyat Oyuklu Köyü,*

sonrasınainanmakla beraberbu konudaki inançlarının,Müslümanların ahirete olan inançlarıyla örtüştüğünü söyleyemeyiz. Çünkü İdil-Midyat Yezidilerinin din adamı sınıfından olanlar ahiret hayatı ve gelişeceğine inandıkları olayları şu şekilde ifade etmişlerdir: “Kişi öldükten sonra Huda'nın huzuruna çıkarılır. Yaşamı boyunca sağ ve sol omzunda olan meleklerin kayıt altına aldığı amel defterleri Huda'ya takdim edilir. Daha sonra sevaplar ve günahlar Huda'nın izni ile terazide tartılır.Terazide sevapları ağır gelen şahsın ruhu, iyi, erdemli ve toplumsal statüsü yüksek olan bir insanın bedeninde tekrar yeryüzüne gönderilir. Terazide günahları ağır gelen şahsın ruhu ise illetli, zelil olan bir hayvanın ve duruma göre herhangi bir toplumsal statüsü olmayan, işe yaramaz bir insanın bedeninde tekrar dünyaya gönderilir. Bu olaya da elbise değiştirmek manasında ‘Kıras Guherin’ denmektedir. Buradaki ‘elbise değiştirmek’ mecazen ölüm anlamına gelmektedir.Bu döngü kişi günahlardan arınıncaya kadar yedi defaya kadar tekrar eder ve böylece kişi amellerine göre Cennet veya Cehennemi bu dünyada yaşar. Ayrıca Müslümanların iddia ettiği gibi huri denen bir varlık yoktur. Çünkü Huda'nın huzurunda bu tür cinsel istekleri tatmin edici varlıkların bulunması aklen de çirkindir ve aslında böyle bir şeyin var olduğunu iddia etmek Huda'ya saygısızlıktır.Huriler varsa bile Huda'ya saygımızdan dolayı biz istemiyoruz.”¹⁵⁷

Anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere İslamiyet'teki gibi bir ahiret hayatı algısı bulunmamaktadır. Kişi öldükten sonra Allah'ın huzuruna çıkarılır ve mahkemesi anında sonuçlandırılıp amellerine göre Cennet veya Cehennemi yaşayacağı bir statüde dünyaya geri gönderilir.Bu geri dönüşlerin sayısını birbirinden farklı olarak üç, beş ve yedi olarak kabul etmekle beraber bu sayı tamamlandıktan

Mürit; Şükrü Dağ, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Halil Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.

¹⁵⁷ Şeyh Hudedda, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; Selam İdo, Midyat Oyuklu Köyü, Fakir; Kemal Ali, Midyat Yenice Köyü, Pir; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir.

sonra kişinin ruhuna ne olduğu ile ilgili herhangi bir bilgiye sahip olmadıkları saptanmıştır. Kemal Ali, reenkarnasyondan önceki hayatını hatırlayan insanlar için *“Laleş ve Şengal seyahatlerim esnasında önceki hayatını hatırlayan birçok insanla karşılaştım.”*¹⁵⁸ iddiasında bulunmuşsa da bunu kanıtlayacak deliller sunamamıştır ve bize göre böyle bir olay olmuş olsa bile ancak bir anlık ‘dejavu’nun yaşanmış olabileceği ihtimalidir.

İdil-Midyat Yezidilerinin ahiret inancını özetlemek gerekirse, bizim için ayrı bir öneme sahip dedikleri ahiret hayatının temelini, ‘tenasüh’ ün oluşturduğunu söylememiz mümkündür.

¹⁵⁸Kemal Ali, Midyat Yenice Köyü, Pir.

2.2- YEZİDİLİKTE İBADET ESASLARI

2.2.1.Farzlar

Yezidilerin inanç esasları, zaman içerisinde her ne kadar Ehl-i Sünnet çizgisinden uzaklaşıp karma bir yapıya dönüşmüş olsa da, ibadetleri incelendiğinde yaşadıkları coğrafyada bulunan din ve kültürlerin etkisi söz konusudur. Özellikle İslamiyetin etkileye etmeye devam ettiği açık bir şekilde görülmektedir. Söz konusu ibadetlerini Namaz (Dua), Oruç, Hac ve Zekât olarak sıralamamız mümkündür. İnanç konusunda özellikle de Huda ve Melek Tavus konusunda hassasiyetleri devam ediyor olsa da İdil-Midyat Yezidileri, ibadet konusundaki hassasiyetlerini önemli ölçüde yitirmiş durumdadır.

2.2.2.Namaz (Dua)

Yezidiler için farz olan namaz, belirli zamanlarda bazı ilahiler eşliğinde yapılan sınırlı hareketlerden ibarettir. Namazın, belirlenen vakit, abdest ve kıbleye yönelme gibi üç önemli şartı vardır. Burada kıbleye yönelmekten maksat, şafak sökerken doğuya, öğleyin güneşe, güneş batarken de batıya dönme şeklindedir. Güneşe yönelme sebebi ise Melek Tavus'un ay ve karanlığın yanı sıra güneş ve aydınlığın da efendisi olarak kabul edilmesidir. Bunun yanında ibadet için belirli bir mekân şartı da yoktur.¹⁵⁹

Yezidiler, ibadetlerini başkalarının görmelerini istemezler. Bunun için başkalarının yanında ibadet etmek zorunda kaldıklarında ellerini güneşe karşı çevirip yüzlerine sürerler ve böylece namaz kılmış olurlar.¹⁶⁰ Namaz cemaatle değil bireysel

¹⁵⁹ Bozan, "Yezidilik", *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı*, s. 469.

¹⁶⁰ Fırlalı, *İslam Mezhepleri*, s. 516.

olarak sade ve mütevazı bir şekilde kılınır.¹⁶¹ Yılda sadece bir kez Laleş'te, hac esnasında toplu olarak ibadet yapılır.¹⁶²

Yezidilerde namaz, sabah, öğle ve akşam kılınır. Namazdan önce abdest duası okunarak eller ve yüz yıkanır. Seccade üzerinde veya temiz bir yerde ayakta durur vaziyette güneşe dönülür. Eller önce göbek hizasında bağlanır sonra kaldırılır. Eller açık ve avuç içi gökyüzüne bakacak şekilde tutularak vaktin duası okunur. Dua bittikten sonra eller diz kapakları üzerinde olacak şekilde belden eğilmek suretiyle rükû yapılır. Bu eylem üç defa tekrarlanır. Daha sonra dizler yere konularak secdeye gidilir ve alın yere konularak yer öpülür. Bu eylem ise iki defa tekrarlanır. Secde yapıldıktan sonra diz üstü oturularak eller açık ve avuç içi gökyüzüne bakacak şekilde dua edilir ve namaz bitirilir.¹⁶³

Yezidilerde namazdan önce abdest almanın zorunlu olduğunu, abdestin şartlarının ise yüzü ve elleri bileklere kadar yıkamak olduğunu ve gusül abdestinin bulunmadığı aktarılmıştır. Her namaz için de ayrı ayrı abdest almak zorunludur. Yani sabah namazı için alınan abdest ile öğle veya akşam namazı kılınamaz.¹⁶⁴

Çarşamba gününün Yezidilerin dinlenme günü olmasına rağmen, Yezidiler tarafından Müslümanların cuma namazı veya Hıristiyanların pazar ayinlerine benzer bir dinî ayinin kutlanmadığı, bazı bölgelerde ise –örneğin Suriye’de- Yezidilerin Müslümanlarla beraber yaşadıkları için Cuma gününü dinlenme günü olarak tercih ettiklerini de belirtmiştir.¹⁶⁵

Yezidiler, gerek namaz kıldıklarında gerekse abdest aldıklarında sözleri Kürtçe olan dualar okurlar. Bu duaların Türkçesi şu şekildedir:

¹⁶¹ Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 64.

¹⁶² Sever, *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni*, s. 75.

¹⁶³ Taşğın, *Yezidiler*, s. 22.

¹⁶⁴ Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 58-64.

¹⁶⁵ Lescot, *Yezidiler, Din Tarih ve Toplumsal Hayat, Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri*, s. 63.

Abdest Duası

“Şeyhim Şeyh Hasan, pirim Hasan Meman

Ey dostlarım, yakınlarım, akrabalarım ve baba ocağım!

Dinim, Şeyh Şerafeddin ve mezhebim, Şeyh Şems'tir.

Derecem, Melek Şemseddin ve feryadım Şeyh Şems'edir

Nesebim Yezid, Şeyhim, Mevlam, derdim ve dermanım

Yol göstericim, ustam, tek Huda'dır taptığım; Melek Tavus'tur imanın

Sabah biter ve akşam gelir, sorgu melekleri iki cellât suretinde bana gözüdür

Cellâtlar, ben miskin ve fakirden dinimin şahadetini sorarlar

Dinimin şahadeti: Allah birdir ve Melek Şeyh Hasan onun sevgilisidir

Selam ve salât olsun mergedeki ululara

Selam olsun Kafe'ye, Mağaraya, Cirim'e, Birim'e ve kubbelerin ilahına

O Yezidhane ki, başlar o yere secdeye gider, kible telakki edilir

Şeyh Hadi'nin türbesi imanımızın evidir,

Şeyh Nasreddin başımızın cellâdıdır

Şeyh Hadi gerçek padişahımız ve Şeyh Hasan evimizin aydınlığı, çırasıdır

Melek Tavus adına ve Şeyh Hadi'nin hırkasına şahadetimiz vardır

Şeyh Hadi nur, Şeyh Hasan yol göstericidir

Melek-i Tavus ve Şeyh Hadi'nin hırkasına şahitliği kabul ederiz

Yezidi olduğum için aileme minnettarım.

O gafil kimseler kördürler ki

Bu ulu isimleri her daim hürmetle anmayı ihmal ederler

Rahman kürsüsü tan yerindedir

Haccımız kaf ve mağaralı olup pencerelidir

İşte orasıdır Şeyh Hadi ve muhterem zevatın yeri

Rahman kürsüsünün yönü göğe doğrudur

Ve beyaz çeşmelerle çevrilidir

Orası kızıl renkli Sultan Yezid'in mekânıdır

Vesünnetleri tasdik mercidir ve ön cephesi siyah renklidir.

Haccımız kafe, mağara ve beyaz çeşmelidir

Orası Sultan Yezid'in mekânıdır, sünnet gereği hürmetle tavaf olunur
Sünniyim, sünniyim ve kutsal bir incinin eseriyim
Beyaz çeşmenin bekçisiyim, büyük şeyhin müridiyim
Sultan Yezid için kurbanlık koyunum
Elhamdülillah dinimden ve dinimin erkândan razıyım
Nurlu Laleş'e gittim ve çifte kubbe mevkiinde secde ettim
Melek-i Tavus'unismine iman ettim
Ey Şeyh Hadi! Bizler bilmeyiz, her şeyi bilen sensin...¹⁶⁶

Sabah Namazının Duası:

“Ya Rabbi sen Huda'sın, sen Ezda'sın. Sen övgüye layık olansın
Tertemiz ve günahsızsın, bin bir isim sahibisin
'Huda' ismin bu isimlerden en şirini en güzeldir
Ya Rabbi sen daimsın, sen kadimsın, yeri göğü yaratansın
Bütün dertlere sen hekimsin
Ya Rabbi sen rahmetsin, rahmet edersin. Yer ve göğün yaratıcısısın
Bütün dertlerin hekimisin
Ya Rabbi; Şeyh Şems ve güneşin hatırına,
Melek Şeyh Hasan ve Ada'nın, Şeyh Ebubekir ve Kata'nın hatırı için
Mir Hasan ve pirlük hatırına bizi bağışla
Ya Rabbi! Şeyh Hadi ve müritlik hatırına bizi bağışla
Bütün Yezidilerin din ve dünyaları için bir hayır kapısı aç
Ya Rabbi! Âmin! Âmin! Âmin! Dinin mübarek ve huzur doludur
Şeyh Hasan, Huda'nın sevgilisidir
Şemseddin, Nasreddin'in himmetiyle
Secadeddin, İmadeddin, Babadin, Melek Fahrettin
Ve Şeyh Hasan'dır dinimizin gücü
Şeyh Hadiezelden ebede kadar vardır

¹⁶⁶ Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 59-60; Kürtçe metni için bkz. Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 58-59.

Sultan Yezid rahmet kapılarını aç ve şer kapılarını kapa
Elhamdülillah, Huda'ya ve Âlemin rabbine olsun
Güneşin kızılığzı zahir olmadan Melek-i Emin orada olur
Seni tesbih ederiz ey Yaratıcımız
O nur idi ve nurdan yaratılmıştı
Evlerden evlere kadar Şeyh Şems aydınlığı yayar
Şeyh Şems'imi aydınlıktan ayrı düşünemem
Dereceden dereceye kadar Şeyh Şems aydınlığı yayar
Şeyh Şems'imi hac yerine tavaf ederim
Sütundan sütuna kadar hazinede vardır kırk anahtar
Şeyh Şems'im marifet ve nasin(yasin) tanrısıdır
Şeyh Şems'im in mührü vardır gözlerden ayağa kadar dolaşır
Ey sıcaklığın mührü Şeyh Şems! Baştan ayağa mührün her yana yayılır
Şeyh Şems'imden ümidimi asla kesmem
Ya Şeyh Şems, bizler zaten taltif edilmiş bir nesebiz
Hareketlerimizde bir hayır kapısı bir aydınlık isteriz
Sünniler ki takatsiz ve güçsüzdür
Şeyh Şems'ten yardım ve aman dilerler
Şeyh Şems nurdur ve Melek Hasan gafurdur
Din ve imanımızı bize açıkla
Din ve diyanetimizi (ibadetlerimizi) kabul et
Şeyh Şems'im güzeldir, fakirleri kısmet ve mal sahibi kılmıştır
Şeyh Şems'imi aydınlıktan ayrı düşünemem
Şeyh Şems nurdandır, kudret esasz O'nun elindedir
O kimseyi yetmiş kez kıskanırım ki gerçek Yezididir.
Huda ve Şeyh Şems o gerçek Yezidiye yardımcıdır.
Allah o kimseye rızık versin ve ondan almasın
Şeyh Şems geldi ve bizleri yüceltti
Ey Şeyh Şems! Bize iman, ahret, sıhhat ve kuvvet ver
Basiret, kuvvet, talih ve istikbal isteriz
Ya Rabbi! Duygusuz kalpten, kibirli nefisten, boş meşguliyetlerden ve

Kötü nazardan bizleri kuru

Harama meyilli 72 milletin şerrinden bizleri kuru

Cinlerin zararından ve kötü esintilerden bizleri kuru.”¹⁶⁷

Akşam Namazının Duası:

“Ey batının ve doğunun süvarisi,

Kızlık ve analık hakkı için

Bizi kaza ve belalardan kuru

Beyaz çeşme hatırına bizi bağışla

Ey Şeyh Şems! Bizi ve ailemizi bu kez de kuru

Bizi arş ve kürsünün hatırı için bağışla

Öküz ve balığın hatırı için bizleri bağışla

Ve kürsü ayetinin hatırı için bizleri bağışla

Ey Şeyh Şems! Sen bizi ve hazır olanları kuru

Bizilevh ve kalem hatırına kuru,

Âdem-Havva'nın sırrı ve İsa b. Meryem'in hürmeti için bağışla.

Ey Rabbimiz feryat ve yakarışlarımıza

Her dönem ve her zaman da olumlu cevap ver

Ey Şeyh Şems! Bizi ve hazır olanların imdadına yetiş

Bizi felek ve çark hatırına

Huriler ve melekler hatırına

On dört tabaka yer ve göğün sırlarını bilen

Melek-i Tavus hatırı için bağışla.

Ey Şeyh Şems! Bizim ve hazır olanların imdadına yetiş

Bizi cennet ve kutsal ağaç hatırı için

Kafe ve mağara hatırı için

Beytu'l Far ve Yezid'in hatırı için bağışla

Ey Şeyh Şems! Bizim ve hazır olan cemaatin sıkıntılarını bu kez de gider

Beyaz incinin hatırı için

¹⁶⁷Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 62-63; Kürtçe metni için bkz. Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 61-62.

Karadaki meleklerin hatırı için
Yezid'in sırrı için
Ey Şeyh Hadi'nin divanında oturan Şeyh Şems!
Dergâhının hatırı için bize yardım et
Kırmızı incinin hatırı için bize yardım et
Ey Şeyh Şems! Feryadımız yücelerdeki meleğedir
Sarı incinin hatırı için
Toprak, su ve ateşin hatırı için
Yer, gök ve karaların hatırı için
Mir'in dini ve dört sırrının hatırı için
Ey Şeyh Şems! Ailene ve bizlerin imdadına yetiş
Marifet pazarının hatırı için
İbadet için inzivaya çekilmiş insanın hatırı için
Gece ve gündüz ibadet eden dervişlerin hatırı için
Şeyh, pir, usta, akraba ve ahret kardeşlerinin hatırı için bizi bağışla
Ey Şeyh Şems! Ailene ve bize bir kez daha kurtuluş yolu göster
Rahman kürsünün hatırı için
Canları alan meleğin hatırı için
Süphan'ın kutsallığı ve insana can veren ruhun hatırı için bizi bağışla
Ey Şeyh Şems! Senden din ve iman diliyoruz
Cebrail, Azrail, Mikail
Şefkail, Derdail, Ezafil, Azazil'in hatırı için bizi bağışla
Yedi büyük melek ki, ellerinde kilit ve anahtarlar bulunur
Ve Celil olan Hazreti Melek için bizi bağışla
Cebrail, Azrail, Mikail hatırı için bizi bağışla
Şefkail, Derdail, Ezafil, Azazil
Yedi büyük melek ve has olan insanların hatırı için bizi bağışla
Ellerinde kilit ve anahtar bulunanların hatırı için bizi bağışla
Ve Celil olan Hazreti Melek için bizi bağışla
Ey Şeyh Şems! Sen her zaman sığınağımız ve yaratıcımızsın
Sen rızık verir ve sen geri alırsın

Ey Şeyh Şems! Senden bilgi be sabır isteriz
Bize kuvvetli iman nasip et
Bizi bedbahtlardan koru
Biz Yezidilere cennetin kilit ve anahtarını ver
Hazinelerinin kapılarını bize açiver
Bu kez imdadımıza yetiş! Ey Hakkâri'nin Huda'sı
Bizi bu akşam vaktinin hatırı için bağışlayiver.”¹⁶⁸

Bu duaların dışında sabahları okunan ve sabah duasından daha uzun olan Evger Duası ile Güneş Batışı Duası da vardır. Bu sonuncu duaya Güneş Duası da denmektedir. 53 beyitten meydana gelir ve şiir şeklinde yazılmış uzun bir duadır.¹⁶⁹

İdil-Midyat Yezidilerinde ise üç vakit olan namaz sayısı din adamlarının belirttiğine göre dörde çıkmaktadır. Bunları sabah güneş doğarken, öğle güneş tam tepedeyken, akşam güneş batarken ve gece yatmak için yatağa girmeden hemen önce kılınan namaz olarak sıralamaktalar. Bunların dışında ise Çarşema Sor (Kızıl Çarşamba) dedikleri ve nisan ayının ikinci haftasına denk gelen çarşamba günü Melek Tavus için kıldıkları bir namaz vardır. Fakat bu namaz bütün Yezidilere farz olan bir namaz değil, kılmak isteyenlerin kıldığı bir namazdır.¹⁷⁰

Namaz vakitlerini bilmekle beraber kendileriyle görüşme fırsatı bulduğumuz Yezidilerden (buna şeyhleri, pirleri ve fakirleri de dâhil) sadece mürit olan Halil Direk namaz kıldığını ifade etmiştir. Bunun dışında kalanların namaz dualarını dahi bilmedikleri gözlemlenmiştir. Bunun nedeni ise ilim okumayan ve din adamları sınıfından olmayan birinin bu duaları bilmek zorunda olmadığı şeklinde

¹⁶⁸ Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 66-67; Kürtçe metni için bkz. Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 64-65.

¹⁶⁹ Turan, “Yezidi İnanç ve İbadetleri”, s. 164.

¹⁷⁰ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Kemal Ali, Midyat Yenice Köyü, Pir; Selam İdo, Midyat Oyuklu Köyü, Fakir.

açıklanmıştır.¹⁷¹Namaz kıldığını iddia eden Halil Direk “*Namazasında dört değil beş vakittir. Bunlar sabah güneş doğarken, öğle güneş tepedeyken, akşam güneş batarken, gece yatağa girmeden kılınan namaz ve gece 03.30 sularında kılınan namazlardır. Bu son saydığım namaza ‘Beyt’ denir.Namazı da sürekli değil içimden geldikçe kılarım ve namaz dualarımı da eksik biliyorum.*”¹⁷²

Mürit olan Kadife Bilek’in “*Güneş Huda’nın nuru, enerjisi kudreti ve Huda’nın bize armağan ettiği bir hediye olduğu için Yezidiler, yıkanıp temizlendikten sonra Huda’ya yani Huda’nın yanından gelen güneşe dönerek namaz kılar. Ben namaz kılmayı bilmiyorum. Sadece günün farklı zamanlarında elimi ve yüzümü yıkayıp güneşe dönüp beni yaratanı anımsayıp içimden geçtiği gibi önce 72 millete sonra tüm Yezidilere daha sonra da kendime ve aileme dua ederim.*”¹⁷³şeklindeki açıklamaları namaz konusundahassasiyeti göstermek açısından önem arz etmektedir.

Narenci Direk de konuyla ilgili“*Yezidiler, diğer dinlerde olduğu gibi gözle görülmeyene değil de herkesin gördüğü ve kâinatı kuşatan güneşe dönerek Huda’ya kendilerine hediye olarak verdiği güneşinşükran belirtisi olaraknamaz kılar.*”¹⁷⁴şeklindeki beyanları namaz konusundaki hassasiyetin yok olmaya yüz tuttuğunu destekler niteliktedir.

Kendilerinin de belirttiği üzere İdil-Midyat Yezidilerinin namaz konusunda hassasiyetlerinin olmadığı, namaz vakitlerinde ihtilaflar olduğu, namaz dualarının tam metninin kendileriyle görüşme fırsatı bulduğumuz Yezidilerden kimsenin bilmediği ve toplu bir ibadetleri olmadığı gibi herhangi bir ibadethanelerinin de olmadığı gözlemlerimiz sonucunda saptanmıştır.

¹⁷¹ Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Ahmet Cengiz, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Rabih Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Sitti Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Nezir Kuş, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Fatma Kuş, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Fatma Çilik, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Mehmet Çilik, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.

¹⁷²Halil Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.

¹⁷³Kadife Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.

¹⁷⁴Narenci Direk, Midyat Çınarlı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.

2.2.3.Oruç

Yezidilerde özel ve genel olmak üzere iki çeşit oruç vardır. Genel oruç, sorumluluk çağına ulaşmış bütün Yezidilerin her Aralık ayının ilk salı, çarşamba ve perşembe günleri olmak üzere tutmak zorunda oldukları üç günlük 'Yezid Orucu'dur. Cuma günü ise Yezid Bayramı olarak kutlanır.¹⁷⁵Oruç tutulan bu üç günün, aralık ayının ilk gününden itibaren üç gün süreyle tutulan oruç olduğunu aktarılmış, Yezidilerin kameri (ay) takvimini kullandıkları için Türkiye'de ay tayini yapmanın mümkün olmadığı da belirtilmiştir.¹⁷⁶

Babaşeyh, Kavval ve Fakirler gibi din adamlarının tuttuğu 'Özel Oruç' ise kırk gün yazın (Çılê Havinê- Yaz Kırkı) ve kırk gün kışın (Çılê Zıvıstanê- Kış Kırkı) olmak üzere seksen gün tutulan oruçtur. Kış orucu aralık ayının on birinde başlar ve şubat ayı başlarında biter. Yaz orucu ise haziran ayının on birinde başlar ve ağustos ayının başlarında biter. Bu oruçların ilk üç günü Laleş'te tutulur. Kalan günleri ise din adamları memleketlerinde tutarlar ve bu oruç Şeyh Adi orucu olarak da bilinmektedir. Bunun dışında şubat ayının ilk pazartesi, salı ve çarşamba günleri de oruç tutulur. İlk iki gün sadece din adamları ve ismi Hıdır ile İlyas olanlar oruç tutarken son gün bütün Yezidiler oruç tutar. Bu genel ve özel oruçlar dışında da her Yezidi grubunun bağlı olduğu sahipleri (Hudan) –örneğin Şeyh Şems ya da Şeyh Sin-için belirli zamanlarda tuttıkları oruçlar ve evliya ile havasları için de tuttıkları nafile oruçları vardır.¹⁷⁷

Oruç tutma şartları, Müslümanların oruç tutma şartlarına benzerdir. Gece yarısı sahura kalkılır ve sabahleyin güneşin sarılığının görülmesiyle oruç başlar. Yeme, içme, cinsel ilişki ve orucun maneviyatını bozan her davranıştan kaçınmak

¹⁷⁵ Kaplan, *Günümüz Yezidiliği*, s. 94.

¹⁷⁶ Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 67.

¹⁷⁷ Kaplan, *Günümüz Yezidiliği*, s. 95.

gerekir. Güneşin batışıyla beraber akşam namazı duasının okunmasıyla iftar yapılır.¹⁷⁸

Bu genel oruçlar akıllı ve buluğ çağına gelmiş her erkek ve kadın Yezidiye farzdır. Turan eserinde Yezidilerin, kutsal kitaplarda kapalı olarak geçtiği söylenen orucu, nassa uygun olarak şu şekilde tefsir ettiklerini aktarmaktadır: “Allah kutsal kitapta üç gün oruç tutulmasını emretmiştir. Buna göre Kürtçe yazılan ‘Se’ yani üç kelimesini Müslümanlar yanlış olarak ‘Si’ yani 30 olarak anlamışlardır.” Ayrıca Yezidilerin, Kur-an-ı Kerim’deki “Her iyilik işleyene on karşılık verilir.” ayetine dayanarak tutulan üç günlük orucun Allah indinde 30 olarak kabul olunacağına inandıklarını fakat buna rağmen genel orucun Türkiye’de yaşayan Yezidiler arasında farklı tutulduğunu aktarmaktadır.¹⁷⁹

İdil-Midyat Yezidileri, bütün Yezidiler için farz olduğuna inandıkları ve 12 Aralık’ta tutmaya başladıkları üç günlük ‘Yezid Orucu’nun var olduğuna inanırlar. Bu üç günlük orucu akıllı ve buluğ çağına gelmiş her Yezidinin tutması farzdır. Bu üç günlük oruçtan sonra ise dördüncü gün ‘Yezid Bayramı’ olarak coşkulu bir şekilde kutlanır.¹⁸⁰ Din adamı olan Hudeda Simoki’nin “Bu genel oruç dışında her Yezidi kendi şeyhi için nafile oruç tutabilir. Bu nafile orucun sayısı olarak bir sınıryoktur. Kırk gün yazın ve kırk gün kışın toplamda seksen gün olan Yaz Kırkı (Çilê Havinê) ve Kış Kırkı (Çilê Zivistanê) orucunu ise sadece Laleş’te olan din adamları tutar.”¹⁸¹ şeklindeki açıklaması da İdil-Midyat Yezidilerinin sadece üç günlük genel orucu tuttıklarını göstermektedir.

¹⁷⁸ Fırlalı, *İslam Mezhepleri*, s. 516

¹⁷⁹ Turan, “Yezidi İnanç ve İbadetleri”, s.165.

¹⁸⁰ Rabih Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; Murat Boğa, Midyat Yenice Köyü, Mürüt; Mehmet İğrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Hazar İğrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Sitti Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; Hasan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh.

¹⁸¹ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh.

Orucun başlama ve bitiş süresi ile oruçluyken uzak durulması gereken durumların, İslamiyet'teki oruçla ilgili uygulamalarla aynı olduğu ifade edilmiştir.¹⁸²

İdil-Midyat Yezidilerinde de oruçla ilgili sahur ve iftar gibi uygulamaların olması, İslamiyet'ten önemli ölçüde etkilendiklerini gösteren önemli hususlardandır.

2.2.4.Hac

Yezidi inancına göre yeryüzünde inşa edilmiş üç kutsal belde bulunmaktadır. Bu üç kutsal beldeden herhangi birine mevsiminde yapılacak ziyaret ve tavaf, kişinin 'Hacı' olması için yeterlidir. Bu kutsal beldeler ise Kudüs, Mekke ve Laleş'tir. Yezidiler Laleş'in, Şeyh Adi'nin göğe yükseldiği yer olduğu için ve Hz. Âdem'in yaratılmış olduğu kutsal topraktan geriye kalan kısım ile inşa edildiği için diğer iki beldeden daha büyük öneme sahip olduğuna inanırlar. Bu yüzden de öncelikle tercih edilmesi gereken yer, dinî bir merkez olan Laleş'tir.¹⁸³

Fığlalı eserinde, Şeyh Adi b. Müsafir'in Abdulkadir Geylanî ile birlikte hac ibadeti için Mekke'ye gidip orada dört yıl kaldığını ve tarikat mensuplarının da erken dönemlerde hac görevi için muhtemelen Mekke'ye gittiklerini aktarır. Zamanla tarikatta meydana gelen değişikliklerle beraber Mekke'nin terk edildiğini ve Yezidilerin iddiasına göre Mekke'yi terk edip yerine Laleş'i seçenin de bizzat Şeyh Adi b. Müsafir olduğunu aktarır.¹⁸⁴ Rivayete göre ise Şeyh Adi, kendi türbesine bir defa yapılan ziyaretin, Mekke'ye yapılan bütün ziyaretlerden üstün olduğunu aktarmıştır.¹⁸⁵

¹⁸² Nergiz Sağcık, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; İskan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Kurdi Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Dehil Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürit; Mitto Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Salim Sadım, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Selam İdo, Midyat Oyuklu Köyü, Fakir; Halef Faruk, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Edman Alp, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.

¹⁸³ Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 69.

¹⁸⁴ Bozan, "Yezidilik", *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı*, s. 470-71.

¹⁸⁵ Turan, "Yezidi İnanç ve İbadetleri", s. 166.

Ahmet Teymur Paşa da Yezidilerin, kutsal mekânları olan Laleş'in Kâbe'den daha üstün olduğunu kabul ettiklerini ve Laleş'i ziyaret eden kimsenin Kâbe'yi ziyaret etmesine gerek olmadığına inandıklarını aktarır. Ayrıca Yezidilerin Şeyh Adi'nin makamına secde ettiklerini ve bu makama secde etmeyenin kâfir olduğunu iddia ettiklerini de aktarır.¹⁸⁶

Yezidi geleneğinde hac, milli ve dinî açıdan başkalarından ayrı ve farklı olmanın başlıca ifadesidir. Yezidiler, Irak'ta Türkiye sınırına yaklaşık 40 kilometre uzaklıktaki etrafı meşe ve palamut ağaçları ile çevrili Sincar Dağı'nın eteğinde bulunan Laleş vadisinde, Şeyh Adi b. Müsafir'in kabrinin de bulunduğu Laleş Nuranî'yi 15-20 Eylül tarihleri arasında ziyaret ederek hac vazifelerini yerine getirmiş olurlar.¹⁸⁷

Hac merasimi ise nehirde yıkanma, sancakların yıkanması, flüt, davul ve dümbelek eşliğinde koro halinde şenliklerin yapılması, ilahilerin söylenmesi, din adamlarının sufi zikirleri ve oynamaları, heyecanlı türkülerle Laleş'te bulunan bütün mezarlarda mumlar ve çeşitli lambaların yakılması, 'Harise ve Sevdik' adlarında özel yemeklerin dağıtılması, 'Kalduş' adını verdikleri bir öküzün kurban edilerek pişirilmesi ile tamamlanmaktadır. Ayrıca Laleş'te, Mekke'de bulunan nerdeyse bütün kutsal mekânlara karşılık kutsal mekânlar getirilmiş ve bu mekânlar aynı isimlerle isimlendirilmiştir. Örneğin Kâbe'ye karşılık Şeyh Adi'nin türbesi, Zemzem suyuna karşılık bir zemzem suyu, Arafat Dağı'na karşılık bir Arafat dağı, Safâ ve Merve'ye karşılık Cerime ve Birime'nin getirilmesi gibi.¹⁸⁸

Laleş'in kutsallığından dolayı orada bulunan binalara girildiği andan itibaren ayakkabılar çıkarılır ve bütün ibadetler yalın ayak yapılır. Hac esnasında düz beyaz elbisenin giyilmesi zorunludur ve kutsal kabul edilen bütün mekânlar bu beyaz elbise

¹⁸⁶ Ahmet Teymur Paşa, *Arap Kaynaklarına Göre Yezidiler ve Yezidiliğin Doğuşu*, s. 7.

¹⁸⁷ Fıçlalı, *İslam Mezhepleri*, s. 517.

¹⁸⁸ Turan, "Yezidi İnanç ve İbadetleri", s. 166.

ile ziyaretler gerçekleştirilir. Hac sınırlarına girmeden önce bütün vücudun yıkanması farzdır. Ayrıca haccın farz olabilmesi için de kişinin maddi durumunun elverişli olması ve uzun yolculuğa dayanabilecek şekilde sağlıklı olması gerekmektedir.¹⁸⁹

İdil-Midyat Yezidilerinde hac, namaz ve oruçtan farklı olarak daha fazla istekli oldukları bir ibadettir. Kendileriyle görüşme fırsatı bulduğumuz her Yezidinin en çok istediği isteklerinden biri Laleşa Nuranî'ye gitmektir. Fakat böyle istekli olmalarına rağmen gidenler genellikle yaşlı olanlardır ve gidenlerin sayısı da oldukça azdır.

Yukarıda zikredildiği üzere Yezidler tarafından kutsal kabul edilen üç beldenin (Kudüs, Mekke ve Laleş) olduğubelirtilmiş olsa da İdil-Midyat Yezidileri tarafından kutsal görülen tek kutsal belde Laleş'tir. Diğer iki belde için ise büyük halk kitlelerin ziyaret yeri olduğu için saygı duyduklarını dile getirmişlerdir. Şeyh Adi'ye yapılan ziyaretin sonunda kişinin hacı olduğu ve imkânı olan her Yezidinin ömründe en az bir kere oraya gitmesi gerektiğinin de farz olduğu öne sürülmüştür¹⁹⁰

Kimlerin Laleş'i ziyaret edebileceği sorusu ise inancı, dini, dili ne olursa olsun Laleş kapılarının bütün insanlara açık olduğu şeklinde cevaplandırılmıştır. Hac için özel bir kıyafetin olup olmadığı konusunda ise makul olanın beyaz elbise olduğu fakat dışarıdan özellikle Avrupa'dan gelenlere böyle bir uygulama biraz zor geldiği için beyaz dışındaki renklerde de elbiselerin giyildiği aktarılmıştır. Bu gibi sebeplerden dolayı hac elbisesi için renk veya şekil zorunluluğu olmadığı ileri sürülmüştür. Bunun dışında ziyaret edilen mekânların isimleri ve ziyaret sıraları tam

¹⁸⁹ Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 69-70.

¹⁹⁰ İskan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Osman İlo, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Murat Halil, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Halef Faruk, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Muhsin Valat, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Garis Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit.

olarak bilinmemekle beraber Laleş'te bulunan bütün mekânların 6-12 Ekim tarihleri arasında ziyaret edildikten sonra hacı olunduğu paylaşılmıştır.¹⁹¹

Üç defa hac vazifesini yerine getirdiğini söyleyen Halil Direk ise haccın safhalarını şu şekilde aktarmıştır: *“Kişi gitmeden önce daha evindeyken Laleş'e gitmeye niyet eder ve böylece kendini maddi ve manevi olarak bu yolculuğa hazırlar. Daha sonra hac vazifesi ifa edilmek üzere Laleş'e gidilir. Oraya varduktan sonra kutsal topraklar olduğu için ayakkabılar çıkarılır ve ilk olarak 'Zımzım' denilen 'Zemzem Suyu'nun olduğu yere gidilip sudan içilir. Burası ziyaret edildikten sonra 'Kanîya Spi' denilen 'Beyaz Pınar'a gidilerek saçlar iyice yıkanarak 'Morh' yani vaftiz olunur. Vaftiz olunup arındıktan sonra Şeyh Adi'nin evi ziyaret edilir. Fakat bu ziyaret sadece kapıya kadar gitmekle yapılır yani içeri girilmez. Bu ziyaretten sonra da 'Arafat Dağı' denilen dağa çıkılır ve etrafında üç tur atılır. Daha sonra 'Sıtuna Mîrada' denilen ve kolların etrafından çevrilerek ellerin birleştirilmeye çalışılıp dilek tutulan sütunun bulunduğu yere gidilir. Bu sütunun etrafında ellerini birleştirmeyi başaran kişilerin dileklerinin Şeyh Adi tarafından gerçekleştirileceğine inanılır. Ellerin birleşip birleşmemesi de kolların uzun veya kısa olmasına değil kişinin iyi veya kötü bir kul olmasına bağlanır. Burada kollar birleştirilmeye çalışılıp dilekler tutulduktan sonra 'Pîra Selâtî' denilen Sırat Köprüsü'ne gidilir. Bu köprüden yaşlı, genç, kadın, çocuk herkes koşarak geçmek zorundadır. Koşamayanlar ise bir yakını tarafından sırtına alınır ve yavaş da olsa koşarak köprüden geçirilir. Bütün türbelerin ziyareti bittikten sonra da kişi maddi durumunun elverdiği şekilde bir hayvan alarak burada Şeyh Adi adına kurban eder. Bu hayvan öküz, inek, koyun, keçi olabilir. Hayvan kurban edildikten sonra yemek yapılır ve orada bulunanlar*

¹⁹¹ Ahmet Cengiz, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Hudedâ Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Şehap Akdoğan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Adle Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Halil Altan, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Murat Boğa, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Murat Halil, Midyat Yenice Köyü, Mürit.

yemeğe davet edilir. Son olarak veda tavafi yapıldıktan sonra orada bir veya iki gün daha kalınır. Bu bir veya iki gün içinde din adamları bir araya gelip Laleş'te toplanmış olan hacılara Yezidilik ve Şeyh Adi hakkında vaazlar verir. Vaazlardan sonra 'def ve şebab' denilen çalgılarla kaviller (ilahiler) söylenir. Bu ayın sırasında ise oturmak kesinlikle yasaktır ve orada bulunan herkes ayakta durmak zorundadır. Bu son ayinden sonra da kişi yola çıkarak evine geri döner."¹⁹²

Mürit olan Halil Halef Emmo ise "Hacca gittiğimde 'Sıtuna Mırada' denilen yerde ellerini birleştirmeyi başardım ve orada dilek tuttum. Dileğim ise sevdiğim kızla evlenmekti. Hacdan sonra Şeyh Adi dileğimi kabul edip gerçekleştirdi ve sevdiğim kızla olan eşimle evlendim. Şeyh Adi bu dileğimi kabul edip yerine getirdiği için de çok mutluyum."¹⁹³ diyerek Şeyh Adi ve hacca olan bağlılıklarını dile getirmiştir.

Anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere Müslümanların hac vazifelerini yerine getirmek üzere gittikleri Mekke'ye benzer kutsal kabul ettikleri bir belde inşa edilmiştir. Bu görüşe, İslam literatüründe geçen Zemzem, Arafat Dağı, Sırat Köprüsü gibi terimlerin orada bulunan mekânlar için de kullanılıyor olması delil olarak gösterilebilir.

2.2.5. Zekât

Yezidilikte dini bir emir olan zekâtın farz oluşu şu olaya dayandırılır: "Şeyh Adi b. Müsafır, kendi zamanında, din adamları arasında servet, mal ve mülk edinme devam ederken aralarında çıkan çekişme ve düşmanlığı görünce onlara fazilet ruhu bağışlar. Böylece din adamları, dünya malından yüz çevirerek ahiret ve onun sonsuz nimetlerini kazanmaya çalışırlar. Ellerindeki malları da müritlere dağıtmaya

¹⁹² Halil Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.

¹⁹³ Halil Halef Emmo, Midyat Güven Köyü, Mürit.

başlarlar ve müritler çoğalır. Bu durumu gören Şeyh Adi müritlere, mallarından belli bir miktarını din adamlarına vermelerini emrederek buna onların oğullarını da varis kılar.”¹⁹⁴

Bunun dışında Şeyh Adi’ye atfedilen “*Malımıza bereket girmesi için zekât veriniz.*”, “*Mal ellerin kiri ve dünyanın pislîğidir.*”, “*Kim bu dünyada mala iltifat etmeyip ahirete hazırlık yaparsa, ahirette ben de ona hazinelerimden mükâfatlar veririm.*” gibi sözler zekâtın hem zorunluluğunu hem de önemini pekiştirir mahiyettedir.¹⁹⁵

Buna göre Yezidilerin en alt tabakasını meydana getiren müritler, gelirlerinin %10’unu şeyhlere, %5’ini pirlere, %2,5’ini de fakirlere dağıtmak zorundadır. Fakat Turan, günümüzde yurdumuzda yaşayan Yezidilerin bu rakamlardan haberlerinin olmadığını, din adamlarına her fırsatta örneğin doğumda, sünnette, evlenme törenlerinde, cenaze merasimlerinde, bayramlarda, mahsul zamanlarında, mal satışlarında vb. ellerinden geldiği kadar yardımda bulduklarını ayrıca birçok köydedin adamlarının halktan para almak yerine kendilerinin de hayvancılık ve ziraatla meşgul olduklarını aktarmaktadır.¹⁹⁶

İdil-Midyat Yezidileri, zekât ve sadaka için belirlenmiş bir miktarın olmadığını, kişinin elinden geldikçe yardımda bulunması gerektiğini, Huda ve Şeyh Adi için verilen zekât veya sadakanın bir miktarının ve zamanının olamayacağını öne sürmüşlerdir. Bununla beraber hacda, doğumda, ‘Bisk Kırın’ denilen saç kesme töreninde, evlenme töreninde, bayramlarda, cenaze merasimlerinde kısaca her fırsatta din adamlarına maddi yardımda bulduklarını aktarmışlardır.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Turan, “Yezidi İnanç ve İbadetleri”, s.167.

¹⁹⁵ Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 68.

¹⁹⁶ Turan, “Yezidi İnanç ve İbadetleri”, s. 167-68.

¹⁹⁷ Kurdi Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Sitti Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Hasan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Dehil Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürit; Tevra Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürit; Adle Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Nezir Kuş, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Fatma Kuş, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Mehmet Çilik, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.

Gözlemlerimiz sonucunda ise ‘sevabın bir zamanı ve miktarının olmadığı ve sağ elin verdiğiinden sol elin haberdar olmaması’ anlayışının hâkim olduğu saptanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İDİL-MİDYAT YEZİDİLERİNDE

SOSYALveDİNİ YAPI

3.1- SOSYAL YAŞAM

3.1.1. Doğum ve Çocuğa Ad Verme

İdil-Midyat Yezidilerinin günlük yaşantısında doğum, düğün ve ölüm gibi, aileyi ve dışarıda olan aile bireylerini bir araya getirmeye vesile olan bir olaydır. Eskiden doğumları ‘brık’ adı verilen ebelerin gerçekleştirdiği fakat günümüzde gelişen hayat koşulları sayesinde ve insanların doğum gibi hassas olan konularda bilinçlenmeleri neticesinde artık doğumların genellikle hastanelerde gerçekleştiği belirtilmiştir. Bunun yanında eskiden kız çocuğu dünyaya geldiğinde genellikle sükûnet hâkim olduğu zamanların da geride kaldığı fakat yine de erkek çocuğun dünyaya geldiği zamanlar da aile sevincinin ve coşkusunun biraz daha fazla olduğu ifade edilmiştir. Bunun sebebi ise Yezidi kültüründe kız çocuklarının evlendikten sonra aileden tamamen koptuğu, erkek çocuğun ise anne ve babanın yanında kalarak yaşlılıklarında onların her türlü ihtiyaç ve bakımlarını üstlenmesidir. Bu anlayış aslında bölgenin Müslüman kesiminde de hâkim olan bir anlayıştır. İşte bu yüzden erkek çocuğun dünyaya gelmesiyle yaşlılıklarını garantiye aldıklarını düşünen anne ve baba, kız çocuğun doğumuna nazaran erkeğin doğumuna daha çok sevinir.¹⁹⁸

İdil-Midyat Yezidilerinde çocuğa ismini genellikle, anne, baba veya ailenin yaşlı bireyi verir. Aileden olmayan biri çocuğa isim verdiğinde ise çocuğa hediyeler olarak aileyi ziyarette bulunur. Eskiden ise, çocuğa ismini adet olduğu üzere bir dua eşliğinde Şeyh veya Fakirin verdiği, bu din adamlarının olmadığı yerlerde ise çocuğa

¹⁹⁸Hezar Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Nergiz Sağıcık, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; Ahmet Sağıcık, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; Sitti Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; Kurdi Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; Tevra Hudedâ, Midyat Güven Köyü, Mürüt; Adle Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürüt; Erzan Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürüt; Nezir Kuş, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Fatma Kuş, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Kadife Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Narenci Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürüt.

ismini evin en yaşlı bireyinin verdiği de belirtilmiştir. Genellikle çocuk ‘Se Şewk’ yani ‘üç günlük’ olunca çocuğa isim verilir ve bütün köye, hanedeki kişi sayısınca bir avuç kuru üzüm dağıtılarak çocuğun ismi duyurulur. Fakat gün geçtikçe bu âdetin yerini, kurban kesmeye bıraktığı ifade edilmiştir. Kurban kesildikten sonra da öğle veya akşam yemeği yapılarak bütün köylü davet edilir ve çocuğun ismi yemek sonunda belirlenir.¹⁹⁹

Hangi isimlerin verildiği veya hangi isimlerin verilmediği sorusuna ise kişinin bu konuda tamamen özgür olduğu ve sevilen bütün isimlerin verilebileceği aktarılmıştır. Fakat bunun yanında sadece isim olarak Yezidilikle ilgili örneğin Yezid, Ezidi, Ezda, Ezdan gibi isimlerin verilmediği ve bunların dışında İslamiyet’le ilgili olan Muhammet, Ramazan, Şaban gibi isimlerin de saygıdan dolayı çocuklara isim olarak verilmediği de ifade edilmiştir. Bunun ise çocuğa böyle bir ismin verildikten sonra ismiyle çağırıp kötü söylenen bir sözün bile o dine veya o önemli şahsa hakaret olacağı anlayışından kaynaklandığı aktarılmıştır.²⁰⁰

Bizim de gözlemediğimiz kadarıyla genellikle 40 yaş ve üzeri olanların isimlerinin Yezidilere özgü olan Ferho, Narenci, Hezar, Hudeda, Muşyedin, Ebuzed, Binno, Rabih, Sitti, Kurdi gibi isimler olduğu; çocuk ve genç yaşta olanlarının isimlerinin ise daha modern sayılan Ahmet, Hasan, Mehmet, Yusuf, Erdal, Mert gibi isimler olduğudur.

¹⁹⁹ Fatma Çilik, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürüt; Osman İlo, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürüt; Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürüt; Ferho Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürüt; Mehmet İğrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Hazar İğrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Murat Boğa, Midyat Yenice Köyü, Mürüt; Adle Şahin, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Hasan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; İskan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürüt; Garis Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürüt; Nezir Kuş, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Fatma Kuş, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt.

²⁰⁰ Halil Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürüt; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürüt; Garis Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürüt; Nezir Kuş, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Fatma Kuş, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir.

Turan, eskiden çocuğa büyük babanın veya aileden birinin isimlerini koymak âdeti var ise de bugün bu âdetin kalkmış olduğunu aktarmaktadır. Çünkü Yezidilerin, Türk toplumu içinde kendilerine ‘Yezidi’ dedirtmemek ve itibarlarını yükseltmek için günümüzde hem kızlara hem de erkeklere Türkçe isimler olan Okan, Gökhan, Cengiz, Orhan, Selçuk, Yaprak, Çiçek, Tülin, Gül, Birgül vb. isim koyduklarını, oysa yaşlı olan kadın isimlerinin Meyso, Zino, Gevri, Hano, Nure, Hane, Hamme, Baran, Pero, Sore, Rinde gibi isimler olduğunu, erkek isimlerinin ise Genco, Ferho, Teto, Hasi, Cindo, Mirza, Nemir, Reyso, Mehe, Haydo, Bubu, Galo, Koni, Bozo, Cendi, Nevruz, Yezdin, Memo, Reşo gibi isimler olduğunu aktarmaktadır. Ayrıca Kur'an'da geçen Peygamber isimleri ile Alevi-Sünni bütün Arap isimlerinin de konulduğunu aktarmıştır.²⁰¹ Yezidilerdeki çocuğa isim verme merasimine benzer bir uygulama da Anadolu Alevilerinde bulunmaktadır. Yezidilerde ismin şeyh veya pir tarafından verilmesi daha makul görüldüğü gibi Anadolu Alevilerinde de çocuğa ismin dede veya mürşit tarafından verilmesi daha makul görülmektedir.²⁰²

3.1.2. Vaftiz (Morh Kırın) ve Traş (Bisk Kırın)

Yezidi toplumunda doğumdan sonra yapılması gerekenler arasında çok önemli bir yer tutan uygulamalardan bir tanesi de Morh Kırın adı verilen vaftizdir. Vaftiz, çocuğun ailesiyle beraber Laleş'e gidip orada bulunan Kaniya Sippi adı verilen Beyaz Çeşme'nin kutsal suyuyla yapılır. Vaftiz olabilmek için de Kaniya Sippi suyunda sorumlu olan Pir'in orada olup vaftiz ayinini gerçekleştirmesi gerekir. Pir, Morh Kırın duasını okuyarak çocuğu üç kere suya batırıp çıkarır ve böylece vaftiz ayinini gerçekleştirmiş olur.²⁰³ Bunun dışında bu ayinin ‘Micewirin (Bekçi)’

²⁰¹ Ahmet Turan, “Yezidilerin Toplumsal Yaşayışları”, *O.M.Ü.İ.F.D.*, Samsun, 1991, Sayı:5, s. 69.

²⁰² Geniş bilgi için bkz. Fevzi Rençber, *Hakk Muhammed Ali Aşkı 'Adıyaman Alevileri'*, Gece Kitaplığı Yay., Ankara, 2014, s. 165.

²⁰³ Taşğın, *Yezidiler*, s. 27.

ailesinden birinin ya da çocuğun babası tarafından da gerçekleştirilebileceği de aktarılmaktadır.²⁰⁴

Eğer çocuk Laleş'e getirilemezse bu ayın Kavalların Kaniya Sippi' den aldıkları ve Melek Tavus'un gezdirilmesi sırasında beraberinde getirdikleri suyla ya da yanlarında bu kutsal kabul ettikleri sudan yoksa normal suyla vaftizi gerçekleştirilir.²⁰⁵

İdil-Midyat Yezidilerinde de doğan çocuğun vaftiz (morh kırın) töreni en geç dokuz yaşına kadar yapılmalıdır. Maddi imkânları Laleş'e gitmeye elverişli olan aileler, Laleş'e gidip bu ayını 'Kaniya Sippi' denilen Beyaz Çeşme'de gerçekleştirirken, maddi imkânları bu yolculuğa elverişli olmayan aileler ise hemen hemen her yıl bir defa köyleri gezen Kavalların köye gelmelerini bekler. Kavallar da Laleş'ten yanlarında getirdikleri zezem suyu ile vaftiz olamayan çocukları vaftiz ederler. Laleş'e gidip vaftiz olma şansını yakalayanlar Kaniya Sippi denilen Beyaz Çeşme'nin başına giderek orada bulunan şeyh veya pir tarafından bu su ile yıkanır ve böylece vaftiz olmuş olurlar. Laleş'e gidemeyip Kavalların gelmesini bekleyenler ise Kavalların Laleş'ten yanlarında getirdikleri su ile yüzlerini yıkamaları ile vaftiz olmuş olurlar. Bu vaftizle çocuğunun arındığına inanan aile ise bu kutsal hizmetlerinden dolayı Kavalları bahşişlerle mükâfatlandırır.²⁰⁶

İdil-Midyat Yezidilerinde erkek çocuğun yürüme yaşına yani yaklaşık üç yaşına kadar saç kesilmez. Çocuk bu yaşa girdikten sonra erkek çocuğun bağlı olduğu Şeyh çağırılır. Eve gelen Şeyh, çocuğun kulaklarının üst tarafından bir tutam saç keser ve annesine teslim eder. Anne de kutsal sayılan bu ilk saç bir bezin içinde

²⁰⁴ Xelil Cindî Reşow, Philip G. Kreyenbroek, *Tanrı ve Şeyh Adi Kusursuzdur*, s. 44.

²⁰⁵ Xelil Cindî Reşow, Philip G. Kreyenbroek, *Tanrı ve Şeyh Adi Kusursuzdur*, s. 45.

²⁰⁶ Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; Hasan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; Şehap Akdoğan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Selam İdo, Midyat Oyuklu Köyü, Fakir; Salim Sadım, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Hasan Şahin, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Garis Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürüt; Şükrü Dağ, Midyat Yenice Köyü, Mürüt; Edman Alp, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürüt; Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürüt.

muhafaza ederek saklar. Daha sonra yemekler yapılarak köylüler yemeğe davet edilir ve böylece çocuğun Bisk Kırın ayini gerçekleştirilmiş olur. Fakat eskiden Yezidiler arasında çok yaygın olan Bisk Kırın denilen traş ayininin, günümüzde nerdeyse hiç uygulanmayan bir ayin olduğu da belirtilmiştir.²⁰⁷

Bu ayin esnasında Şeyhin okuduğu dua ise şöyledir:

“Biska me biska Şeyxane Şemsane
Şhadeta Şeyh Adi mérane
Çaw li ketin weke berane
Kab bilind bu çu êzmana
Saidi, Şemsî, Ebubekrî, Ömerî dabu nişane
Mîrido ji te dayine ji me duane
Rabbil Âlemin ji wê male bike sêd malane.”²⁰⁸

Türkçesi:

“Saçımız Şeyh Şemseddin’in saçından
Erkek sözümüz Şeyh Adi sözünden
Gözler koç gözünden
Dizler arşa kadar yükselir
Said, Şems, Ebubekir, Ömer vermiş alameti
Ey mürit, sana vermek (bahşış) bize ise dua yakıştır
Rabbil Âlemin bu evin soyunu yüz eve kadar çıkarsın.”

3.1.3. Sünnet ve Kirvelik

Sünnet, Yezidi toplumunda önemli bir yer tutan dinî uygulamalardan bir tanesidir. Erkek çocuk, Laleş’te veya kendi evinde vaftiz edildikten bir hafta sonra

²⁰⁷ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Selam İdo, Midyat Oyuklu Köyü, Fakir; Sitti Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Kurdi Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Adle Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Erzan Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Hezar Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.

²⁰⁸ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh.

vaftiz eden Şeyh veya Pir tarafından sünnet edilir. Bu geleneğe Kuzey Irak'ta 'karif' denilir ve Yezidi çocuğu, komşu veya dost olarak bilinen bir Müslümanın dizine yatırılarak sünnet edilir. Böylece sünnet olan çocuk ile Müslüman olan kirvesi arasında bir tür kan kardeşliği kurulmuş olur.²⁰⁹ Sünnet, Yezidiler tarafından Hz. İbrahim'in uygulaması olarak kabul edilmekte ve uygulanmaktadır. Sünnet olmak için kesin bir tarih belirlenmemekle beraber ne kadar erken olursa o kadar iyi olduğuna inanılmaktadır. Sünnet için aile büyük hazırlıklar yapar ve gelen misafirlere büyük bir ziyafet verilir.²¹⁰

Sünnetten sonraki kirvelik ilişkileri ömür boyudur ve karşılıklı yardımlaşma ve desteği gerektirir. Kirvelik yoluyla, sünnet olan çocuğun ailesi ile kiriv olan aile arasında yedi nesil boyunca kız alıp verme yani iki ailedeki bütün çocukların birbiriyle evlenmeleri yasaklanmış olur. Bu yüzden de aynı kastın içindeki şahısların evliliğine engel olmamak için genellikle başka bir kasttan veya başka bir dini topluluktan yani hiçbir şekilde evlenmesi mümkün olmayan bir aileden kiriv seçilir.²¹¹

Yezidilerdeki sünnet geleneğini, diğer dini topluluklarda da var olan sünnet geleneğinden ayıran tek fark ise kirvelik anlayışı ve kirvelikten sonraki uygulamalardır.²¹² Çünkü Yezidilerle aynı bölgede yaşayan Müslüman halk arasında da sünnet ve kirvelik olmasına karşın kirveliğin aileler arasında evliliği yasaklayıcı bir hükmü bulunmamaktadır. Aksine kirveliğin sadece aileler arasındaki bağları kuvvetlendirici etkisi bulunmaktadır.²¹³

İdil-Midyat Yezidilerinde, farz olduğuna inandıkları sünnet olmanın belirlenmiş bir yaşı yoktur. Fakat makul olanın ise çocuğun en kısa zamanda sünnet

²⁰⁹ Sever, *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni*, s. 73.

²¹⁰ Taşğın, *Yezidiler*, s. 27-28.

²¹¹ Xelil Cindî Reşow, Philip G. Kreyenbroek, *Tanrı ve Şeyh Adi Kusursuzdur*, s. 36.

²¹² Turan, "Yezidilerin Toplumsal Yaşayışları", s. 70.

²¹³ Geniş bilgi için bkz. Rençber, *Hakk Muhammed Ali Aşkı 'Adıyaman Alevileri'*, s. 166-67.

edilmesi olup genellikle 2-3 yaşlarında çocuğun sünnet edildiği aktarılmıştır. Çünkü Yezidi toplumunda sünnet olmayan kişinin, kesilecek bir hayvanı kesemeyeceği ve kişinin ancak sünnet olduktan sonra gerçek manada temizlenmiş olacağı inancı hâkimdir.Çocuğunu sünnet etmeye karar veren aile, sünnet gününü bütün köylüye haber vererek o gün verilecek olan yemek ziyafetinde bulunmalarını ister. Sünnet günü gelince ise daha önce kendisine haber gönderilmiş olan çocuğun Şeyhi veya Piri sünnet töreninde hazır bulunur. Eğer Şeyh veya Pirden biri sünnet etmeyi biliyorsa dualar eşliğinde çocuğu sünnet eder. Ama ikisi de sünnet etmesini bilmiyorsa kendisi dualar ederek bilen birine kendi adına sünneti yaptırır.²¹⁴

Sünnet olmanın beraberinde getirmiş olduğu en önemli statü ise kirveliktir. Kirvelik, çocuğun kirve olarak seçilen kişinin kucağında (tûka kîriwide) sünnet edilmesidir. Kirve olarak seçilen kişi, Yezidi toplumundan özellikle de din sınıfından biri olabileceği gibi iyi niyetli ve güvenilir olan Müslüman, Yahudi ya da Hristiyan biri de olabilir. Çünkü kutsal bir makam olarak kabul edilen kirvelik ile kiriv olan aile arasında birinci dereceden kardeşlik bağının oluştuğuna inanılır. Böylece kirvelik bağı oluşturulmuş kardeş aile arasında hiçbir şekilde evlilik söz konusu değildir. Bu aileler de artık birbirlerini geniş bir ailenin iki çekirdek ailesi olarak görür.

Bununla beraber İdil-Midyat Yezidileri, kirve olarak Yezidi birini tercih etmezken daha çok başka dine mensup güvenilir birini tercih ederler. Bunun birinci sebebi, aynı sınıftan kirve olan iki Yezidi aile arasında yedi soya kadar evlilik

²¹⁴Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Sitti Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Kurdi Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Adle Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Erzan Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Hezar Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Halil Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Narenci Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Ferho Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Muşyedin Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Halil Altan, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Şükrü Dağ, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit.

olamayacağı için yaklaşık on yıldır Babaşeyh tarafından aynı sınıf içinde kirveligin yasaklanmış olmasıdır. İkinci sebep ise Yezidi olan birinin, Yezidi olmayan biriyle evlenmesine mani olmak için kendilerine komşu olan ve diğer dinlere mensup insanlarla kirvelik bağı kurularak bu tarz evliliklerin önüne geçmektir. Çünkü Yezidilik geleneğinde kişi ancak kendi sınıfından ve Yezidi olan biriyle evlenebilir.²¹⁵

Kirveligin Yezidiler arasında ehemmiyetini vurgulamak adına mürit olan Dehil Hudeda'nın şu sözlerini aktarmamız yerinde olacaktır: *“Başıma bir musibet gelse kirvem olan adam oğulları ve kardeşleriyle beraber gelip hiç tereddüt etmeden kendini feda edebilir ve benim için hiç düşünmeden ölüme gidebilir. Tabi aynı şekilde ben de onun için aynı tavrı sergilerim.”*²¹⁶

3.1.4. Ahret Kardeşliği (Brayê, Xuşka Axretê)

Yezidi toplumunda yerine getirilmesi gereken temel kurallardan bir tanesi de ‘Ahret Kardeşliği’dir. Bu kural kırsal alanda yaşayan Yezidiler arasında daha önemlidir. Ahret kardeşliğinin, kirvelik kurumuna benzer bir işlevi vardır. Bu işlev de kirvelikte olduğu gibi ahret kardeşliğinde de evlenme yasağının var olması ve ahret kardeşliğinin öz kardeşle bir tutulmasıdır. Bu yüzden de Yezidiler genellikle ahret kardeşini kendisinin dâhil olmadığı bir Yezidi kastından seçer.²¹⁷

Ahret kardeşi olanlar birbirlerinin her türlü halinden sorumlu olmaktadır. Kişilerin birbirleriyle olan ahret kardeşliği ilişkisi ergenlik çağında başlar ve ölüme

²¹⁵ Ahmet Cengiz, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Hasan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; İskan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Halil Halef Emmo, Midyat Güven Köyü, Mürit; Muhsin Valat, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Halil Altan, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Şükrü Dağ, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Miral Abdal, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit;

²¹⁶ Dehil Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürit.

²¹⁷ Alkut, *Melek Tavus'un Halkı Yezidiler*, s. 97-101.

kadar devam eder. Yezidiler, tenasüh inancından dolayı aradaki bu bağı bu hayattan önce var olduğuna ve bundan sonra da devam edeceğine inanırlar. Bu inançtan dolayı da ahret kardeşlerinin ruhlarının öteki dünyaya güvenli bir biçimde geçmesi için birbirlerine yardımcı olduklarına inanılmaktadır. Normalde bir erkeğin bir ‘erkek kardeşi’nin, bir kadının da bir ‘kız kardeşi’nin olduğu gelenekte istisnalarının da var olduğu aktarılmaktadır.²¹⁸

Yezidilikte bir tabakadan diğer bir tabakaya kesinlikle geçiş olmadığı ve bu gelenekle belki de en alt tabakada bulunan müritlerin gönlünün alınmak istendiği için izlenen bir yol olabileceği aktarılmıştır.²¹⁹ Yezidiler arasında çok önemli bir yere sahip olan ahiret kardeşliği, Anadolu Alevileri arasında da yaygın olan ‘yol kardeşliğine’ büyük ölçüde benzemektedir.²²⁰

Ahiret kardeşliği, her Yezidi tarafından yerine getirilmesi gereken bir zorunluluk olduğu için İdil-Midyat Yezidilerinin de riayet edip önem verdikleri en önemli konulardan biridir. Ahiret kardeşleri birbirlerinin her şeyinden sorumludur ve birbirlerinin cenazelerinde bulunmaları gerekmektedir. Şeyh Hudeda Simoki, İdil-Midyat Yezidilerindeki ahiret kardeşliği merasimini şu şekilde özetlemiştir: “*Ahiret kardeşi olmaya karar veren iki Yezidi yanına gelir ve ahiret kardeşi olmak istediklerini iletirler. Ben de yanımda bulundurduğum ‘Şew Beratta’ denilen ‘berat’ taşı çıkarırım. Ahiret kardeşliğini almak isteyen kişi huzurumda karşısındakine ‘Ben senden ahiret kardeşliğini istiyorum.’ der. Karşıdaki de ‘Şeyh Adi’nin beratta taşı üzerine yemin ederim ki ben de sana ahiret kardeşliğimi verdim.’ der. Daha sonra her ikisi avucumda tuttuğum beratta taşı üç kere öper ve böylece ahiret*

²¹⁸Xelil Cindî Reşow, Philip G. Kreyenbroek, *Tanrı ve Şeyh Adi Kusursuzdur*, s. 35-36.

²¹⁹Sever, *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni*, s. 73.

²²⁰Geniş bilgi için bkz. Rençber, Hak Muhammed Ali Aşkı “Adıyaman Alevileri”, s. 189-94.

kardeşi olmuş olurlar. Ahiret kardeşi olunduktan sonra artık kişiler karşılıklı olarak öz kardeş statüsüne kavuşmuş olur."²²¹

Kirvelikte olduğu gibi ahiret kardeşi olan aileler arasında kesinlikle evlilik söz konusu değildir. Fakat kirvelikten ayrılan tarafı, ahiret kardeşi olacak kişilerin Yezidi olma şartının olmasıdır. Bu yüzden de başka dine mensup olan insanlar ahiret kardeşi olarak seçilemediği için Yezidiler ahiret kardeşlerini kendi kastlarından değil de ruhban sınıfından seçerler. Mürit olan Dehil Hudeda'nın "*Benim şeyhim olan Şeyh Hudeda Simoki aynı zamanda benim ahiret kardeşimdir.*"²²² şeklindeki ifadesi de bunu destekler niteliktedir. Bunun yanında İdil-Midyat Yezidileri, ahiret kardeşliğinin üç sınıf arasında gerçekleşebileceğini öne sürmüşlerdir. Buna göre ahiret kardeşliği sadece şeyh ile mürit, mürit ile pir, pir ile şeyh arasında kurulabilen bir bağıdır. Hatta ahiret kardeşi olanların, diğer dünyada sevap ve günahlarını dahi paylaştıkları öne sürülmüştür.²²³

3.1.5. Evlilik ve Düğün

Karakteristik olarak kapalı bir toplum yapısına sahip olan Yezidi toplumu, evlilik konusunda da son derece kapalı bir tutum sergilemektedir. Toplum içinde evlilik dışı cinsel ilişkilerin kontrol altında tutulması ve toplum yapısının bozulmaması için erken yaşta evlenme gibi bir çözüm yolu geliştirilmiştir. Geliştirilen bu yolla evin namusu olarak görülen kız çocuğu bir an önce kocaya verilerek bu ağır yük altından kurtulmuş olunur ve "*Kız, gözü açılmadan kocaya gitmelidir.*" mantığıyla hareket edildiği için kız çocuğu erkenden evlendirilir. Erkek

²²¹ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh.

²²² Dehil Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürit.

²²³ İskan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Hasan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Adle Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Erzan Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Adle Şahin, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Ebuzed Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Kadife Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Salih Hıdır, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Edman Alp, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.

çocuklarını erken evliliğe iten sebep ise evlilikle kişinin toplumda elde etmiş olduğu yüksek statüdür. Erkeklerin toplumda söz sahibi olabilmeleri ve ‘adam’ yerine konmaları için atılacak ilk ve en önemli adım evlenmektir. İşte bu sebeplerden dolayı Yezidi toplumunda evlilik yaşı 15-20 yaşları arasındadır. Genellikle tek kadınla evli olan Yezidiler, beş kadına kadar evlenebilirler. Emir veya Mirler için ise böyle bir sınırlama yoktur, istedikleri kadar kadınla evlenebilirler. Dul kalan kadın ise altı defaya kadar evlenebilir bunun dışında evlenemez. Yezidilerde, evliliği satın alma usulünün yanında bir de kız kaçırma âdeti vardır. Kız kaçırma olayının sebebi ise başlık parasından kaynaklanmaktadır. Başlık parasının çok olması yüzünden de değiş-tokuş (keçikê bi keçik) âdeti vardır. Yani oğlu evlenecek olan aile reisi kızını, oğluna kız alacağı ailenin oğluna vererek masrafları azaltmaya çalışır.²²⁴

Yezidi toplumunun hemen her alanında kendini hissettiren kast sistemi kendini evlilik konusunda da hissettirmektedir. Şeyh ve pirlar ancak kendi sınıflarından biriyle, fakirler kendi sınıflarından biriyle ancak evlenebilirler. Kavalların ise gün geçtikçe sayılarının azalmalarından dolayı müritlerle evlenmelerine izin verilmiştir. Yezidilerin geleneksel olarak kendi dininden olmayanlarla evlenmeleri yasaklanmış olsa da bu yasağın son zamanlarda evlenilecek eşin Yezidi olmayı kabul etmesi şartıyla hafifletilmiş olduğu söylenmektedir.²²⁵

Yezidi geleneğinde yasak olan boşanmanın, özel durumlarda Emir’in izin vermesiyle nadir de olsa gerçekleşebileceği aktarılmıştır.²²⁶

İdil-Midyat Yezidilerinde, kastlar arası evlilik yasak olduğu için evlenecek olan kişi kendi kastında olan birini beğenir ve ailesine bildirir. Bunun üzerine erkeğin

²²⁴Turan, “Yezidilerin Toplumsal Yaşayışları”, s. 71-73.

²²⁵Guest, *Yezidilerin Tarihi, Melekê Tawus ve Mıshefa Reş'in İzinde*, s. 76.

²²⁶Sever, *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni*, s. 74. Geniş bilgi için bkz. Fahriye Adsay, *Kültürel Sınırların Edilgen Taşıyıcıları, Kadınlar: Viranşehir Yezidileri Örneği*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2011, s. 87-88.

babası şeyhine haber verir ve kızın ailesine önceden haber verilerek şeyh ile birlikte kız istemeye gidilir. Şeyh, kızın annesini de yanına alarak kız ile ayrı bir odada görüşür ve hiçbir baskı altında olmadan evlenmek isteyip istemediğini sorar. Kız olumsuz cevap verdiğinde, şeyh uygun bir dille durumu anlatır ve ikramlar yapıldıktan sonra geri dönülür. Kız olumlu cevap verdiğinde ise aileler arasında yapılacaklar konusunda şeyhin gözetiminde müzakerelere başlanır. En önemli konuların başında gelen ve Yezidiler arasında 'next' olarak bilinen başlık parası konusunda antlaşmaya varan aileler arasında önce söz kesilir, daha sonra nişan hazırlıkları başlar.²²⁷

Başlık parası da Babuşeyh tarafından belirlenmiş olan ve bütün Yezidilerin riayet ettiği 50 gram altındır. Ailenin maddi durumuna göre bu miktar daha az olabilir fakat daha fazla olamaz. Maddi durumu iyi olmayan ailelere ise köylülerin kendi aralarında bir miktar para toplayarak maddi destek verdikleri aktarılmıştır.²²⁸

Kız tarafı, kızlarına alınması ve yapılması gereken şeyleri erkek tarafına bildirerek bu isteklerini yerine getirtir. Daha önce belirlenen altın miktarı (50 gr) alındıktan sonra nişan elbisesi alınır ve nişan gününden bir gün önce erkek tarafı bir veya daha fazla koyun ile beraberinde aşçı kadınlar yollar. Bunların görevleri orada toplanacak olan davetlilerin yemek işlerini düzenlemektir. Nişan günü davullar dümbelekler çalınarak yemekler yenilir ve herkesin hazır bulunduğu nişan töreninde kız ile erkek yan yana oturtulur. Aile büyüklerinden biri yüzükleri takar ve daha sonra aileler arası hediyeleşmeler gerçekleşir. Nişan yapıldıktan bir veya iki ay sonra

²²⁷ Adle Şahin, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Ebuzed Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Kadife Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Salih Hıdır, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Halil Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Narenci Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Fatma Çilik, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Hezar Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Sitti Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Kurdi Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit.

²²⁸ Hudeda Simokı, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Kemal Ali, Midyat Yenice Köyü, Pir; Selam İdo, Midyat Oyuklu Köyü, Fakir.

erkek tarafı düğün hazırlıklarını yapar ve düğün yapılır. Düğünler ise genellikle mahsulün kaldırılmasından sonra güzün başlayıp bahara kadar yapılır ve genellikle bir gün sürer.²²⁹ Fakat Nisan ayında evliliklerin yapılmadığına, bu ayda yapılan evliliklerde nisan ayının kendi güzelliğinin üstüne güzellik kabul etmediği için genellikle gelinlerin öldüğü yönünde bir inanışın olduğuna daha önce de değinmiştik.

Nikâh töreni şeyh ya da pir tarafından, gelin ve damadın yanında ahret kardeşlerinin de bulunduğu bir ortamda gerçekleştirilir. Bu nikâhın da kısa bir duası bulunmaktadır ve meali şöyledir:

“Güneş, Ay, Ezda, Yezid, Bismillah, Billâh, Tillah hakkı için selam ve salât olsun Resulullah'a. Allah'ın yolu bakidir, tektir. Sizler de şahit olun. Ya Şeyh Hadi, Ya Şeyh Hasan ve Mesut olanlar. Anne ve babalar razı oldu, uzun ömürlü ve doğurgan olsun. Kutlu, mübarek ve hayırlı olsun. Âmin.”²³⁰

Bununla beraber İdil-Midyat Yezidileri arasında kız kaçırma olayı da vardır. Kızı kaçıran kişi Yezidi ise taraflar bir araya gelerek ve şeyhler de devreye sokularak ortak bir kararla antlaşmaya varılır. Fakat kızı kaçıran kişi Yezidi değil de başka bir dine mensup ise kesinlikle her ikisinin de öldürülmesine karar verilir. Kimin öldüreceği sorusuna ise ilk olarak babasının görevi olmakla beraber kaçırılan kız bütün Yezidilerin kızı olarak kabul edildiği için kızı gören her Yezidinin öldürebileceği öne sürülmüştür. Ayrıca kastlara riayet etmeyip kastlar arasında evlilik yapanların da öldürülmesi gerektiği aktarılmıştır.²³¹

²²⁹Nergiz Sağcık, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Ahmet Sağcık, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Dehil Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürit; Tevra Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürit; Halil Halef Emmo, Midyat Güven Köyü, Mürit; Salim Sadım, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Mehmet İğrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Hazar İğrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Halef Faruk, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Ferho Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Muşyedin Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.

²³⁰Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh.

²³¹Muşyedin Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Miral Abdal, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Murat Boğa, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Muhsin Valat, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Kemal Ali, Midyat Yenice Köyü, Pir; Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Şehap Akdoğan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Garis Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit.

Tayyip Günay'ın kastlar arası evlilik ile başka bir dine mensup biriyle evlenmeyle ilgili "*Başka dinden bir kadının eteği dahi Yezidi olan bir adama değiverse o adam cennete giremez. Bunun dışında kendi kastımdan olmayan birini oğluma gelin olarak getirdiğim vakit, ha kızımı oğluma gelin olarak almışım ha başka kasttan gelin olarak almışım hiç fark etmez. Her iki durum da aynı derecede günahtır.*" açıklamaları kastlar arasında ve başka dine mensup biriyle evlenmenin kesin olarak yasak olduğunu destekler niteliktedir.

Bunların dışında İdil-Midyat Yezidilerinde bir de 'berdel' denilen bir evlenme yolu vardır. Berdel ise evlenme çağındaki iki erkeğin kız kardeşlerini birbirlerine vermeleridir. Yani iki kardeş diğer ailedeki iki kardeşle evlenir. Bu evlenme şeklinde bir tarafın anlaşamayıp boşanması halinde diğer taraf da kızını geri alır ve mutlu bir evlilik olsa dahi onlar da boşanarak ayrılır. Aileler arasında takasla gerçekleşen berdelin amaçları ise aşiret ile mirasın parçalanmaması ve ailelerin başlık parası ödeyecek güçlerinin olmamasıdır. Mirasın bölünmesini istemeyen akrabalar özellikle de kardeşler çocuklarını karşılıklı takasla evlendirir. Çocuğunu evlendirmek isteyen bir aile başlık parasını ödeyemeyecek durumdaysa evlenme çağındaki kızlarını o aileye verir. Böylelikle her iki aile de oğulları için başlık parası ödememiş olur.²³²

3.1.6. Cenaze Merasimleri

Yezidi geleneğinde de ölüler yıkanır kefenlenir. Şeyh, cenazeyiölen kişinin ahiret kardeşinin huzurunda yıkar ve pir de şeyhin yanında durarak ölünün

²³²Nergiz Sağcık, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Ahmet Sağcık, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Hudeda Simokı, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Hezar Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Tevra Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürit; Halil Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Narenci Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Ebuzed Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Kadife Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.

yıkanmasına yardımcı olur. Ölen kişinin, ahiret kardeşi ölümden sonra kefeni bağlamakla ve gömme zamanında da tekrar kefeni açmakla mükelleftir.²³³

Fakat Yezidi toplumunda ölen her kişiye yapılan muamelenin aynı olmadığını görüyoruz. Ölen çocuk ise ve sünnet olmamışsa, sünnet edildikten sonra gömülür. Ölen eğer vurulmuş, öldürülmüş, genç veya nişanlı ise kolları çapraz şekilde kefenlendikten sonra en kıymetli elbisesi, paraları ve ziynet eşyaları (küpe, yüzük, burun halkası)da birlikte tabuta konulur. Ahmet Turan eserinde, bazen de beraberinde ekmek, peynir, ayakkabı, keçe ve topuzla birlikte konulduğunu ve bunun manasının şu şekilde olduğunu aktarır: ‘Hesap sormak üzere gelecek Nekir ve Münker’e keçeyi ser, onlara ekmek, peynir ikram et, kabul ederlerse ederler, etmezlerse bu topuzu onlara salla, korkarak kaçacaklardır.’ Ölünün ağzına ve yüzüne Şeyh Adi'nin mezarından getirilen toprak olan ‘Beratta’dan serpilir ve hâlihazırda var ise ağzına zenzem suyu da verilir. Yezidilerde cenaze namazı olmadığı için ölüye cenaze namazı kılınmadan, tabut ile birlikte bir metre genişliğinde ve birbuçuk metre derinliğinde olan mezar çukuruna, doğu-batı doğrultusunda, yüzü doğuya gelecek şekilde defnedilir. Ölen kişi, eceli ile ölmüş ise aynı işlemler olduğu gibi yapılır fakat elbisesi ve kıymetli eşyaları tabuta konmaz. Ölü ile beraber mezara konulan bu tabutun üzerine önce ‘ferş’ denilen yayvan taşlar konulur daha sonra üzeri toprakladoldurulur. Ölen kişi erkek ise baş ve ayakuçlarına birer taş dikilir. Kadın ise sadece baş tarafına bir taş dikilir. Bütün bu işlemler tamamlandıktan sonra ölen kişi için Telkin Duası okunur ve bu duayı da şeyhler veya fakirler okur.²³⁴

İdil-Midyat Yezidilerinde, kişi vefat ettikten sonra bağlı olduğu şeyh ve pire haber verilir. Bunların dışında cenaze törenine ölen kişinin ahiret kardeşinin de katılması gerekmektedir. Bir taraftan bunların gelmesi beklenirken bir taraftan da

²³³ Xelil Cindî Reşow, Philip G. Kreyenbroek, *Tanrı ve Şeyh Adi Kusursuzdur*, s. 45.

²³⁴ Turan, “Yezidilerin Toplumsal Yaşayışları”, s. 78-81.

ölünün yıkanması için su ısıtılır, kefeni alınır ve gerekli hazırlıklar yapılır. Şeyh ile pir geldikten sonra ölünün yıkanma işlemine geçilir. Şeyh ölüyü sabunla yıkarken pir de su dökmeye yardımcı olur. Yıkama işlemi sona erdikten sonra yine şeyh ile pir önceden hazırlanmış olan ve ‘Kifin ve Kalkale’²³⁵den oluşan iki parça ile ölüyü kefenlerler. Kefenleme işleminden hemen önce ise şeyh tarafından ölünün iki gözü üzerine Laleş’ten getirilen ‘beratta’ taşları konur ve varsa bir tane de sağ eline yerleştirilir. Daha sonra kefenlenen cenaze tabutun içine konur ve omuzlarda taşınarak ‘Goristan’ denilen mezarlığa getirilir. Mezarın ise ortalama 1,5 metre derinliğinde ve 1 metre genişliğinde olduğu belirtilmiştir. Mezarlığa getirilen cenaze, tabut ile birlikte ölünün sırtı yere, başı doğuya, ayakları da batıya gelecek şekilde mezara konulduktan sonra ‘ferş’ denilen yayvan taşlarla tabutun üzeri kapatılır ve mezar toprakla doldurulur. Daha sonra şeyh veya pir ölünün Telkin Duasını okur.²³⁶

Bu Telkin Duası oldukça uzun ve Kürtçe olduğu için mealini ve özetini şu şekilde vermeyi yeterli bulduk:

“...Ya Rabbi! Bizi arif ve bilicilerin yoldaşı yap. Fakirlerimizden her zaman memnunuz. Biz onları tavaf eder, gönül zenginliğine kavuşuruz. Mirimin ve ebeveynimin fedaisi benim... Talih kuşu uçar, ölenin başına konar. Sebep sensin ki bugün üzerime telkin okunur. Beni bir kefenin içine atarlar. Vade geldi. Bizler de göçücü olduğumuzu anladık, hastalanıp aklımız başımızdan gidince, sıralarının hududunu anladık. Hastalanıp yatağa girdim. Gök meleklerini beklemeye koyuldum... Benim korkum Azrail'dendir. Ey Azrail, Mir melek sensin. Suçsuz ve günahsızlar güzel giysilerle süslensin. Ey Azrail, Ben nesh'e hazırım. Ölüm meleği Azrail, acıdan bağırtır herkesi. Her yerde, her zaman odun kesen nefesi... O gün meşguliyet bu idi, ruh kalıptan ayrıldı. Ruh ve sır birbirini çağırdılar. Ruh kandile girip orada aslana kavuştu. Nihayet ruh kandilde gerçek ilahına kavuşmuş oldu. Ruh

²³⁵ Kalkale parçası ölünün baş kısmını, kifin parçası ise vücudun geri kalan kısmını örtmek için kullanılan kefen parçalarıdır.

²³⁶Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Edman Alp, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Ferho Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Miral Abdal, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Halil Altan, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Muhsin Valat, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Selam İdo, Midyat Oyuklu Köyü, Fakir; Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Ahmet Cengiz, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit.

gittikten sonra kuru kalıp kaldım... Çıplak edip, teneşir üstüne koyup, ılık bir su ile vücudumu yıkadılar. Temizleyip bir buçukluk kefenimin içine sardılar. Haydi, zavallı miskin sen de öbür dünyaya dediler... Arkandan dost, kardeş ve yengeler ağlamaktadırlar... Ey canım üstünde ağlayanlar, ağlamayın. Ben dünyadan fani oldum... Takatince ağlayan ve mezarıma gelenler, ‘Hakkınızı helal edin...’ Beni zifiri karanlığa, kapısız ve nemli bir eve soktular. İki kişi gelip sorgu yağmuruna tuttular... Garip bir ilim ve garip bir dil konuşuyorlardı. O dille zebaniler, günahkârları çağırıyorlardı... Ahiret kardeşini çağır ki kardeşin kardeşe şefaati kabul olunur. Sırat köprüsü bellidir. Bir yanı uçurum, bir yanı duvardır. Ahiret kardeşini çağır, günahsızın günahkâra yardımını makbul olur.”²³⁷

Bütün bu işlemlerin şeyh ve pir tarafından yapılması makul olanıdır. Fakat şeyh ile pirin aynı anda bulunmadığı zamanlarda, bu işlemlerin sadece şeyh tarafından yapılabildiği gibi sadece pir tarafından da yapılabildiği hatta ikisinin de olmadığı zamanlarda bu işlemleri bilen biri tarafından da yapılabildiği aktarılmıştır. Bunun dışında Telkin Duasını bilen birinin olmadığı zamanlarda bu duanın okunmasının zorunlu olmadığı da öne sürülmüştür. Ölen kişinin defin işlemleri bittikten sonra cinsiyetine göre eğer erkeğe hem baş hem de ayak tarafına birer mezar taşı, eğer kadın ise sadece baş tarafına bir mezar taşı dikilir. Böylece ölen kişinin kadın veya erkek olduğu belirlenmiş olur.²³⁸

İdil-Midyat Yezidilerinde taziye üç gün sürmektedir. Daha önce yedi gün olan taziye süresi, toplu halde bulunmanın tehlikeli olabileceği ihtimaline karşı üç güne indirilerek insanların bir an önce dağılmaları amaçlanmıştır. Ölünün yakınları, ölen kişinin yedinci gününden sonraki Cuma günü mezarlığa giderek ziyarette bulunur ve beraberlerinde götürdükleri yiyecek ve içecekleri orada bulunan insanlara dağıtırlar. Bu yedi günden sonra bir yıl boyunca her Perşembe akşamı ölen kişi adına yemek yapıp fakirlere dağıtılır. Bu bir yıl tamamlandıktan sonra ölünün yakınları

²³⁷ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh.

²³⁸ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Kemal Ali, Midyat Yenice Köyü, Pir; Selam İdo, Midyat Oyuklu Köyü, Fakir.

çarşıya çıkıp ölünün ölmeden önce giydiği ve taktığı her elbiseden ve takıdan birer parça alarak (gömlek, pantolon, ayakkabı, saat vb.) eski kıyafetleriyle beraber bağlı olduğu şeyhin evine gider. Daha sonra bu yeni ve eski elbiseler şeyhe teslim edilir. Ölünün eşyalarını teslim alan şeyh, ölen kişi için yapılacakların bittiğini belirtir ve böylece ölen kişinin amel defteri kapatılmış olur.²³⁹

3.1.7. Yasaklar

Yasaklar, Yezidi toplumunda oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu yasaklardan bazıları kutsal kitapları olan *Mushaf- Reş'te* şu şekilde yer almaktadır:

“Size haramlarımız şunlardır: Kadın peygamberimiz Hâsiye nin ismine benzediğinden marul yenilmez. Fasulye ve börülce yasak olduğu gibi mavi renkte elbise giymek de yasaktır. Balık yemek, peygamberimize iman ettiğinden dolayı yasaktır. Geyik etini de ilahlarımızdan birinin koyunu olduğundan dolayı yemeyiz. Şeyh ve müritleri Melek Tavus'a olan tapınma hatırına horoz etini yemezler. Ayakta bevletmek, oturarak elbise giymek, hamamda yıkanmak, belirli yerlere helâ yapmak haramdır, bunlara inanmayanlar kâfir olur. Şeytan kelimesini söylemek yasaktır. Çünkü bu isim Tanrının ismidir. Buna benzer Kîtan (İp), Şad (Nehir kıyısı), Şer (Kötülük), Mel'un (Lânet getirmek), na'l ve buna benzer kelimeleri de söylemek yasaktır.”²⁴⁰

Kutsal kitaplarında belirtilmiş olan bu yasaklardan bazıları tartışılmazdır ve bütün Yezidiler için geçerlidir. Özellikle de Müslümanlarla evlenme, Şeyh veya Pir ailelerinden biriyle evlenme, Fakire (Feqire) vurmak veya saldırmak ve 'şeytan' anlamına gelen veya bu kelimeyi çağrıştıran bütün kelimeler tartışmasız herkes için geçerli olan yasaklardır. Bunun dışında marulun yenmesi ve mavi renkte elbiselerin

²³⁹Selam İdo, Midyat Oyuklu Köyü, Fakir; Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Kemal Ali, Midyat Yenice Köyü, Pir; Rabih Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Halil Halef Emmo, Midyat Güven Köyü, Mürit; Halil Altan, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Edman Alp, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit.

²⁴⁰*Mushaf- Reş*, 24. Bölüm.

giyilmesi gibi diğer yasakların da bütün Yezidiler için geçerli olduğu savunulsa da bunların uygulanmasında sıkı bir tutum yoktur.²⁴¹

Marulun Arapça adı hass'tır. Yezidiler bu kelimenin Hasisa, Hasiye adlı peygamber veya kadın peygamberlerinin adına benzediği için marulu haram kabul ederler. Başka bir rivayete göre ise Şeyh Adi'nin Yeğeni Şeyh Sahr'ı öldürdükleri zaman kanı marula aktığından dolayı marul haramdır, yenmez. Fasulye, bürülce, bakla, kabak ve lahanaya yemek de haramdır. Lahananın haram olmasının sebebinin ise, şeytanın kaçarken onun yaprakları arasında saklanmak istemesi üzerine lahananın şeytanı kabul etmeyip yapraklarını birbirine sararak göbek haline gelmesinden dolayı olduğu aktarılır. Horozu, Melek Tavus'un sancağına benzettikleri için yemezler. Balıkları da Hz. Yunus'tan dolayı yemezler. Geyiği, gözleri Şeyh Adi'nin gözlerine benzediği için; tavşanı, tavşanın av sırasında avcıdan kaçarak Şeyh Adi'ye sığındığı için ve koyunu da Huda'nın Şeyh Sin'i cennete koyarken koyun şeklinde yarattığına inandıkları için yemezler. Ayakta elbise giymek, ayakta bevletmek, şeytanların oturdukları yerler olduğu kabul edilen helâya girmek ve hamamda yıkanmak da haramdır. Bunların dışında okumak, yazmak, traş olmak, bıyıkları tamamıyla kesmek, başkasından alınmış tarak ve ustura kullanmak, yabani hayvanları terbiye edip yetiştirmek, gulu-gulu diye ses çıkaran kaplardan su içmek, kutsallaştırılmış ağaç ve ağaç topluluklarından odun kesmek veya odun almak da haramdır.²⁴² Tavşan, horoz, balık ve geyiğin kutsal kabul edilip yenmemesine benzer bir uygulama Anadolu Alevilerinde de karşımıza çıkmaktadır.²⁴³

İdil-Midyat Yezidilerinde de sözü edilen yasaklar bilgi olarak mevcuttur. Fakat bu yasakların bir kısmına titizlikle riayet edilirken bir kısmına da cahillikten kaynaklanan gelenekler olduğu inancıyla yaklaşılmaktadır. Bu yasakların en önemlisi

²⁴¹ Xelil Cindî Reşow, Philip G. Kreyenbroek, *Tanrı ve Şeyh Adi Kusursuzdur*, s. 45.

²⁴² Turan, "Yezidi İnanç ve İbadetleri", s. 169-71

²⁴³ Geniş bilgi için bkz. Rençber, *Hakk Muhammed Ali Aşkî 'Adıyaman Alevileri'*, s. 177-78.

Huda'ya ağır hakaret olarak kabul ettikleri 'şeytan' kelimesinin telaffuz edilmesidir. Bu konuda üzgün olduğunu belirten Tayyip Günay, sitemini şu şekilde dile getirmiştir: *"Eğer Müslümanlar 'şeytan' diyerek kendilerini ve bütün âlemi yaratan Allah'a hakaret ettiklerini bilselerdi kesinlikle böyle bir kelimedenden uzak dururlardı."*²⁴⁴ Çünkü İdil- Midyat Yezidileri, Müslümanların 'şeytan' diyerek Melek Tavus'a yani aslında Huda (Allah)'ya hakaret ettiklerine inanırlar.²⁴⁵

Bunun dışında marul, fasulye ve börülcenin yenmesi, mavi renkte elbiselerin giyilmesi, geyik, balık ve horozun yenmesi gibi yasakların bilinmekle beraber bu yasakların uygulanmadığı hatta saçma bulunduğu aktarılmıştır. Bu yasakların İdil- Midyat Yezidileri arasında nasıl bir yere sahip olduklarını göstermek açısından Çayırılı Köyü Muhtarı Binno Demir'in şu sözleri önem arz etmektedir: *"Şeyh Adi'nin oğlunun kanı Musul'daki marula, fasulyeye veya börülceye damladı diye dünyanın her yerindeki marulun yasaklanmış olduğuna inanmak cahilliktir. Şeyh Adi, döşek ve minder üzerine oturmadı diye asırlarca döşeğin üzerinde değil de yerlerde yatmış olmak cahilliktir. Gökyüzü mavi renk olduğu için mavi renkte elbise giyince Allah'a saygısızlık olacağını düşünmek ve bu yüzden giymemek cahilliktir. Bu tür dinde yeri olmayan ve cahillikten kaynaklanan uygulamalar Yezidiliğe sokularak Yezidiliğe zarar verilmek istenmiş ve Yezidilik diğer toplumların nazarında itibarsızlaştırılmıştır."*²⁴⁶

Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere İdil-Midyat Yezidilerinin itibar ettikleri tek yasak, Allah'a hakaret olduğuna inandıkları için 'şeytan veya iblis' kelimelerinin

²⁴⁴ Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit

²⁴⁵ Şehap Akdoğan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Muhsin Valat, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; Kemal Ali, Midyat Yenice Köyü, Pir; Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Edman Alp, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit

²⁴⁶ Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit.

telaffuz edilmesidir. Bunun dışında kalan yasaklar halk arasında uygulanmamakta hatta saçma bulunmaktadır.

3.2- SOSYAL SINIFLAR

Yezidiler, kendi aralarında dini ve siyasi bazı görev ve sorumlulukları olan sınıflara ayrılmışlardır. Bu sınıf ayırımı bir zamanlar Hindistan'da varlığını sürdüren kast sisteminin tavizsiz bir uygulamasından ibarettir. Her doğan Yezidi, anne ve babasının dâhil olduğu sınıfa mensup olarak dünyaya gelir ve sınıf değiştirmek söz konusu değildir.²⁴⁷Yezidilerdeki kast sisteminin esas olarak Şeyh, Pir ve Mürid şeklinde üçe ayrıldığı ve din adamları sınıfının da Şeyh ve Pirlerden oluştuğu aktarılmıştır.²⁴⁸

Fakat İdil-Midyat Yezidilerinde toplumsal sınıfları belirleyen kast sistemi üçe değil ikiye ayrılmaktadır. Bu sınıflar ise Şeyh, Pir, Babaşeyh, Fakir, Kaval ve Koçek gibi din adamlarını oluşturan Din Adamları sınıfı ile bunların dışında kalan bütün Yezidileri kapsayan Müritler sınıfıdır.

Yezidilikteki dini örgütlenme, inanç içinde yapısı çok fazla değişmeden korunabilmiş nadir unsurlardan biridir. Müritlerin üstlerine karşı görevleri, Yezidiliğin müritlerine koştığı en önemli farzlar arasındadır. Şeyh ve pirlere, konumları gereği üstlenmiş oldukları manevi rehber rolünün yüksek bilincini yitirmiş olsalar damüritleri onlara sıkı sıkıya tabidirler. Bu bağlılık hem hiç bitmeyen saygı gösterileriyle hem de verilen vergilerle kendini açık bir şekilde göstermektedir. Bu vergiler ise sancak dolaştıran kavallar tarafından toplanır. Lescot, günümüzde Yezidi toplumunun sağlam yapısını bu dini örgütlenmeye bağlayarak bütün Yezidilerin doğdukları günden itibaren ait oldukları kastta büyüdüklerini, evlendiklerini ve

²⁴⁷ Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 97-98.

²⁴⁸ Omerxali, *Ezdiyatî*, s. 55

öldüklerini aktarmaktadır. Bunların görevleri ve imtiyazları da dünyaya gelişlerinden itibaren belirlenmiştir.²⁴⁹

3.2.1. Müritler

Müritler, Yezidiliğe gönül vermiş pek çok kabile ve aşiretten meydana gelen halk kitleleri olup Ruhaniler sınıfına bağlanarak emirlerine sıkı sıkıya sarılan Yezidilerdir. Her Yezidi mutlaka bir Pir veya Şeyhe mürit olmak zorunda olup karşılaştığı zaman mutlaka elini öper ve hürmet eder. Öte yandan müritler diğer din adamlarını görünce de onlara hürmetten ellerini öperler. Asıl görevleri, hayvancılık ve çiftçilik yaparak üretmek ve ‘Efendimiz’ dedikleri Ruhanilere hizmet ederek kazançlarından da belli bir miktarını onlara vermektir. Turan ise, bu görev ve sorumluluklarından dolayı da Abdürrezzak el-Hasanî’nin bu sınıfa “*Ruhani sınıfının süt veren inekleri.*” dediğini aktarmaktadır.²⁵⁰

Erkek çocuk dokuz aylık olduğunda, ‘bisk kirîn’ olarak bilinen bir törenle müritliğe adımını atmış olur. Törende çocuğun şeyhi, her iki kulağının yanından bir tutam saçı keser ve böylece tören tamamlanmış olur.²⁵¹

Yezidi toplumunun en kalabalık sınıfını oluşturan Yezidiler, din adamları sınıfına hizmet etmeyi, Şeyh Adi uygun gördüğü için aşkla ve şerefle yerine getirirler. Yıllık gelirlerinin de yaklaşık olarak %17,5’lik kısmını zekât adı altında bağlı oldukları şeyh, pir, fakir veya diğer din sınıflarından birine verirler. Ayrıca bunların zekât dışında çeşitli vesilelerle sadaka da vermek zorunda oldukları da aktarılmıştır.²⁵²

²⁴⁹ Lescot, *Yezidiler, Din Tarih ve Toplumsal Hayat, Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri*, s. 75-76.

²⁵⁰ Turan, “Yezidi Din Adamları”, s. 125.

²⁵¹ Guest, *Yezidilerin Tarihi, Melekê Tawus ve Mıshefa Reş'in İzinde*, s. 75.

²⁵² Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 104.

İdil-Midyat Yezidileri, her Yezidinin bir şeyhi ve pirinin olması gerektiğini ve bu şeyh ile pire sıkı sıkıya bağlı olduklarını aktarmışlardır. Yezidi olduğunu iddia eden birinin gerçekte Yezidi olup olmadığını, sadece şeyh ve pirinin sorularak bilinebileceği öne sürülmüştür. Düğün, cenaze merasimleri, sünnet, biskirin (traş), ahiret kardeşliği gibi törenlerin şeyh veya pir tarafından yönetildiği ifade edilerek ancak kişinin bağlı olduğu şeyhin bu törenleri yönetebileceği belirtilmiştir. Ayrıca şeyh ve pirlere çok bağlı olduklarını, söylediklerini titizlikle yerine getirmeye çalıştıklarını ve gördükleri her yerde ellerini öperek dua istediklerini de ifade etmişlerdir.²⁵³

Genellikle bağlı buldukları şeyhler ise Şeyh Mend, Şeyh Ebubekir ve Şeyh Hasan'dır. Fakat bu şeyhlerin Türkiye'de değil Irak'ın farklı yerlerinde oldukları belirtilmiştir. Bunun yanında Şeyh Mend'in müridi olan Ferho GÜNAY ise şeyhi Şeyh Mend'in şuan Almanya'da olduğunu aktarmıştır.²⁵⁴

3.2.2. Din Adamları

3.2.2.1. Mir (Emir)

Yezidi literatüründe dinî ve dünyevî olarak en yüksek derecedeki sınıftır. Soyuları, Şeyh Adi b. Misafir yoluyla Yezid b. Muaviye'ye dayandırılır. Mirler, Şeyh Adi'nin yeryüzündeki vekilleridir. Yezidilere göre bunlar masumdur. Verdikleri bütün kararlar kesindir ve uyulması zorunludur. Yezidileri dış ilişkilerde temsil hakkı da bunlara aittir ve en büyük mire de 'Mîru'l-Ümera' denir.²⁵⁵

²⁵³Kemal Ali, Midyat Yenice Köyü, Pir; Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; İskan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Dehil Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürit; Mitto Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Salim Sadım, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Mehmet Çilik, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Fatma Çilik, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Murat Halil, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Osman İlo, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.

²⁵⁴Ferho Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.

²⁵⁵Turan, "Yezidi Din Adamları", s. 126.

Alkut, mirlerin soyunun Yezidilerdeki en büyük ve güçlü olan üç aşiretten²⁵⁶ biri olan Katani soyundan geldiğini aktarmaktadır. Ayrıca Mir'in Katani ailelerinden bir kişi olarak seçilme durumunun yeni bir durum olduğunu, eskiden mirlerin Şeyh Sin'in soyundan çıktıklarını da aktarmaktadır.²⁵⁷Günümüzde Irak'ta Yezidilerin Miru'l-Ümerası'nın Katani soyundan Tahsin Bey'in olması da bu görüşü destekler niteliktedir.

Mirlerin gelirleri, ek olarak gelen gelirler dışında geleneksel olarak kavalların Melek Tavus'un heykelini gezdirirken Yezidi halktan topladıkları bahşişlerdir.²⁵⁸ Bunun dışında yönetim hakkı kendisine verilmiş olan Şeyh Adi'nin vakfından gelen gelirler de Mir'e aittir.²⁵⁹

Mir'in geleneksel olarak oturduğu yer Laleş'in 5-10 kilometre batısında yer alan Baedre olsa da mirin genellikle Musul ve Bağdat'ta yaşadığı ileri sürülmektedir.²⁶⁰

Turan, Türkiye'de bulunan Yezidi mirinin, Irak Miri olan Tahsin Bey'in amcası İsmail Bey Çöl'ün oğlu olan Mir Muavye olduğunu aktarmış olsa da²⁶¹İdil-Midyat Yezidileri bunun doğru olmadığını, Yezidi toplumunda sadece bir mirin olduğunu ve bu şahsın da Mir Tahsin Bey olduğunu aktarmışlardır.²⁶²

İdil-Midyat Yezidileri günümüzde Mir olan Mir Tahsin Bey'in, bütün Yezidilerin lideri olduğunu ve konumu gereği sözlerinin kanun niteliğinde olduğunu öne sürmüşlerdir. Fakat kendileriyle görüşme fırsatı bulduğumuz Yezidilerin

²⁵⁶ Bu en büyük ve en güçlü aşiretler, Adani, Kadani ve Şemsani aşiretleridir.

²⁵⁷ Alkut, *Melek Tavus'un Halkı Yezidiler*, s. 49.

²⁵⁸ Xelil Cindî Reşow, Philip G. Kreyenbroek, *Tanrı ve Şeyh Adi Kusursuzdur*, s. 33.

²⁵⁹ Lescot, *Yezidiler, Din Tarih ve Toplumsal Hayat, Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri*, s. 77.

²⁶⁰ Guest, *Yezidilerin Tarihi, Melekê Tavus ve Mıshefa Reş'in İzinde*, s. 72.

²⁶¹ Turan, "Yezidi Din Adamları", s. 127.

²⁶² Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Selam İdo, Midyat Oyuklu Köyü, Fakir; Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü Muhtarı, Mürit; Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü Mürit; Şükrü Dağ, Midyat Yenice Köyü, Mürit.

tamamı, yakın tarihte vuku bulan Şengal olaylarında²⁶³ Mir'in üzerine düşen görevi yerine getirmediği ve Yezidileri savunamayıp örgütleyemediği için sözlerinin eskisi kadar bağlayıcı olmadığını vurgulamışlardır. Mir'in bundan sonraki konumunun nasıl olacağı sorusuna ise bu konuda yeterli bilgiye sahip olmamakla beraber bundan sonraki süreçte üzerine düşen görevi hakkıyla yerine getirip Yezidileri dünya kamuoyunda gerçek manada temsil eder ve haklarını savunabilirse yeniden eski itibarını kazanacağına inandıklarını aktarmışlardır.²⁶⁴

Ayrıca Mir'in yaşanan Şengal olaylarından dolayı şuan Almanya'nın Hannover şehrinde olduğu da öne sürülmüştür.²⁶⁵

3.2.2.2. BabaŞeyh (Bave Şeyh) ve Şeyhler

Yezidi geleneğinde, şeyhlerin soyundan geldikleri üç büyük aile vardır. Bunlar Adani, Kadani ve Şemsani aileleridir.²⁶⁶ Baba Şeyh de bu üç aileden biri olan Şemsanilerin soyundan Melek Şeyh Şemseddin'in ailesinden ve Şeyh Adi'nin müritlerinden veya kardeşlerinin soyundan gelmektedir.²⁶⁷

Bütün Şeyhlerin başı ve Koçeklerin denetleyicisi olarak kabul edilen ve diğer adı Tapınağın İhtiyarı (Extiyarê Mirgehê) olan Baba Şeyh'in ataması, Mir tarafından

²⁶³03.08.2014'te başlayan ve Şengal Katliamı olarak tarihe geçen olaylar.

²⁶⁴Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Rabih Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Sitti Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Mitto Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Adle Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Erzan Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Muhsin Valat, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Selam İdo, Midyat Oyuklu Köyü, Fakir; Halil Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Narenci Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Mehmet İğrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Hazar İğrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.

²⁶⁵Muşyedin Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit. Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh.

²⁶⁶Geniş bilgi için bkz. Omerxali, *Ezdiyatı*, s. 55-65.

²⁶⁷Turan, "Yezidi Din Adamları", s. 127.

yapılır. Yezidi geleneğinde Baba Şeyh'in, yazın ve kışın tutulan kırk günlük orucu tutarak alkolden uzak durup dindar bir hayat sürmesi gerekir.²⁶⁸

Şemsani şeyhlerinden olan Baba Şeyh, Yezidilerin en büyük fetva merciini oluşturmaktadır. Bu yüzden de genellikle dinle meşgul olurlar. Şeyh Adi'nin üzerinde namaz kıldığına inandıkları seccadenin varisi olan Baba Şeyh, Mir'in bulunmadığı zamanlarda ona vekâlet etmektedir. Yezidilerin şimdiki Baba Şeyhi'nin de İsmail oğlu Şeyh Heci olduğu aktarılmıştır.²⁶⁹

Baba Şeyh, bayramların tarihini belirler ve kutlamalar için gerekli hazırlıkların yapılmasını sağlar. Baba Şeyh'in evi Yezidiler tarafından mabet olarak kabul edilir ve şeyhin aynı zamanda kişiyi afroz etme yetkisi de bulunmaktadır.²⁷⁰

Şeyhler ise diğer sınıflar gibi bir tek kabileye mensup olmayıp Şeyh Hasan soyundan olanlara Adani, Melek Şeyh Şems'in soyundan olanlara da Şemsani ve soy kütüğü Şeyh Ebubekir'e kadar uzanan şeyhlere de Kataniler denir. Yani şeyhler üç büyük aile olan Adani, Kadani ve Şemsani ailelerinden de olabilir. Adaniler okuma yazma işleriyle meşgul olup *Kitabu'l Cilve*'yi kendi elleriyle muhafaza ederler. Bu şeyhlerin en önemli görevleri ise Şeyh Adi tarafından kendilerine verilmiş olduğuna inandıkları Yezidi toplumunun dini bakımından irşadını sağlamaktır. Bunun yanında bütün cenaze törenlerinin sevk ve idaresini yürütmekle de görevlidirler. Sosyal sınıflamaya göre her müridin kabilesi bir şeyh kabilesine bağlanmıştır. Bu yüzden de şeyhler, sadece kendilerine bağlı olan kabilelerin cenaze törenlerini yönetirler ve bunun dışında başka kabileye müdahale etmezler. Şeyh sınıfının diğer bir görevi de bulunduğu bölgenin zekâtını bizzat toplayıp topladıkları zekâtları Laleş'te ikamet

²⁶⁸ Xelil Cindî Reşow, Philip G. Kreyenbroek, *Tanrı ve Şeyh Adi Kusursuzdur*, s. 33.

²⁶⁹ Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 99.

²⁷⁰ Lescot, *Yezidiler, Din Tarih ve Toplumsal Hayat, Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri*, s. 77-79.

eden Fakirlere vermektir. Fakirler de, toplanan bu zekâtın bir kısmını hizmetleri karşılığında bu şeyhlere verir.²⁷¹

Turan, şeyhlerin cübbelerinin beyaz, kuşaklarının kırmızı, külahlarının siyah olduğu ve beyaz giyindikleri söylene de, günümüzde artık onların da normal olarak diğer yezidiler gibi giyindiklerini, sakallarını kestiklerini fakat bıyıklarını asla kesmediklerini aktarmıştır.²⁷²

İdil-Midyat Yezidileri, Baba Şeyh'in bütün Yezidi şeyhlerinin başı olduğunu ve aynı zamanda Yezidi geleneğinde ruhani lider konumunda olduğunu öne sürmüşlerdir. Kaynaklarda Baba Şeyh'in Şeyh Şemseddin'in soyundan olup ona vekâlet ettiği aktarılsa da İdil-Midyat Yezidileri, Baba Şeyh'in aslında Melek Fahrettin'in seccadesine sahip olduğu için ona vekâlet ettiğine inandıklarını beyan etmişlerdir. Baba Şeyh'in sahip olduğu bu seccade Yezidiler arasında kutsal sayılarak ziyaret sırasında bu seccade öpülür ve hem Baba Şeyh'e hem de seccadeye hürmet gösterilir. Bu seccadeyi öperken isteyen kişilerin zekât ve sadaka niyetine bir miktar para verdiği de aktarılmıştır.²⁷³

Daha önce de belirttiğimiz gibi bütün Yezidilerde olduğu gibi İdil-Midyat Yezidilerinde de her şahsın kendisine tamamen bağlı olduğu bir şeyhi vardır. Her şeyh müridinin düğününe, sünnetine, cenaze merasimine, biskirin (traş) törenine katılarak müridine karşı vazifeleri olan bu görevleri yerine getirmelidir. Bunun karşılığında da mürit, şeyhine bahşiş ikramlarında bulunur.

²⁷¹ Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 102-103.

²⁷² Turan, "Yezidi Din Adamları", s. 127.

²⁷³ Mehmet İğrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Rabih Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Sitti Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Halil Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezarası, Mürit; Narenci Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezarası, Mürit; Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezarası, Mürit; Mehmet İğrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Hazar İğrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Dehil Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürit; Mitto Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Salim Sadım, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Muhsin Valat, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Halef Faruk, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Salih Hıdır, Midyat Yenice Köyü, Mürit.

Şeyh olan Hudeda Simoki günümüz şeyhlerin kıyafeti için “*Kıyafet konusunda eski hassasiyet nerdeyse hiç kalmadı. Şeyh, kendisine özgü olan kıyafeti sadece düğün, sünnet, cenaze merasimi gibi zamanlarda giyiyor ve hayatının geri kalan kısmında normal herkesin giydiği kıyafetten giyiyor. Ben de böyle zamanlarda şeyh elbisesini giyiyorum. Onun dışında günlük elbiseleri giyiyorum.*”²⁷⁴ açıklamasında bulunmuştur.

3.2.2.3. Pirlar

Din adamları hiyerarşisinde şeyhlerden sonra pirlar gelir. Pir kelimesi ak saçlı, yaşlı, yol gösterici gibi anlamlara gelir.

Kürtçedeki ‘pir’ kelimesi, Arapçadaki ‘şeyh’ kelimesiyle aynı anlamı taşır. Pirlarin görevleri, şeyhlerin görevleriyle neredeyse aynıdır. Bu iki dinî sınıfı ayıran tek şey soylarıdır. Şeyhler, Şeyh Adi’nin soyunda geldikleri için onun gibi Arap soyundandırlar. Pirlar ise Şeyh Adi’nin ilk Kürt müritlerinin soyundan oldukları için Kürt soyundandırlar.²⁷⁵

Pirlarin en önemli görevleri Laleş tapınağına bekçilik yapmaktır. Bu yüzden onlara ‘Baba Çavuş (Bave Çavuş)’ adı da verilmiştir. Laleş’in dışında bulunan pirlar ise yerel tapınakların ‘Bekçi (Micewir)’ görevini yerine getirirler.²⁷⁶ Pirlar arasında saygın bir yeri olan Baba Çavuş’un hiç evlenmemiş olması gerekir ve bunlar idari işlerle uğraşmayıp vakitlerini genellikle ibadetle geçirirler.²⁷⁷

Pirlar, her yıl Laleş’te gerçekleştirilen hac törenlerine katılmakla yükümlüdürler. Buraya hac ibadetlerini ifa etmek üzere gelen hacıların yiyecek, içecek, barınma gibi ihtiyaçlarının karşılanmasından ve bunların dağıtılmasından

²⁷⁴ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh.

²⁷⁵ Lescot, *Yezidiler, Din Tarih ve Toplumsal Hayat, Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri*, s. 81.

²⁷⁶ Guest, *Yezidilerin Tarihi, Melekê Tawus ve Mıshefa Reş’in İzinde*, s. 73.

²⁷⁷ Sever, *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni*, s. 70-71.

sorumludurlar. Müritlerin dinî konularda eğitilmesi de pirlerin sorumluluğundadır. Cenazeler yıkandığında da şeyhin eline su dökerek şeyhe yardımcı olur.²⁷⁸

Kısacası şeyhlerin yedeği olan pirlerin görevi, ayin kutlamalarında şeyhlere yardımcı olmak ve yokluklarında onların yerine görevlerini yerine getirmektir. Bu yüzden pirlerin gelir kaynakları da şeyhlerin gelir kaynakları gibi halktan zekât adı altında toplanan vergilerdir. Fakat pirlere ödenen vergiler şeyhlere ödenen vergilerin yarısı kadardır.²⁷⁹

Pirlerin elbiseleri ise siyahtır. Başlarında siyah veya kırmızı tüylü sarık bulunur ve bunlar sadece kendi aşiretlerinden evlenebilirler.²⁸⁰

İdil-Midyat Yezidileri, her Yezidinin bir şeyhi olduğu gibi bir pirinin de olması gerektiğine inanırlar. Pirlerin de şeyhlerle aynı statüye sahip oldukları ve görevlerinin de hemen hemen aynı olduğu belirtilmiştir.²⁸¹ Pir olduğunu söyleyen Kemal Ali ise, “*Yezidiliğin kökeni pirlere başlamıştır. Pirlerin soyları ise Melek Tavus’a dayandır. Yani aslında Melek Tavus da aynı zamanda bir pirdir.*”²⁸² şeklinde açıklamada bulunmuştur.

Fakat yaptıkları açıklamalarda Melek Tavus’un Huda’nın isimlerinden bir isim olduğunu yani Melek Tavusun aslında Huda olduğunu savunmalarına rağmen pirlerin soylarını Huda’ya dayandırmalarını sadece kişinin içinde bulunduğu sınıfı yüceltme çabası olarak değerlendiriyoruz. Bunun dışında ifade ettikleri birçok iddianın bir sonraki ifade ile çeliştiğini yani aslında sözlü geleneğe dayandığı için bir bilgi kirliliğinin olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

²⁷⁸ Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 103.

²⁷⁹ Lescot, *Yezidiler, Din Tarih ve Toplumsal Hayat, Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri*, s. 81

²⁸⁰ Fırlı, *İslam Mezhepleri*, s. 520.

²⁸¹ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Selam İdo, Midyat Oyuklu Köyü, Fakir; Mehmet İgrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Hazar İgrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Kemal Ali, Midyat Yenice Köyü, Pir; Halil Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Narenci Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Rabih Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Hezar Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.

²⁸² Kemal Ali, Midyat Yenice Köyü, Pir.

3.2.2.4. Kavallar (Qewal)

Kavallar, Irak'ta, Sincar'da (sadece Beşika ve Behzane köylerinde) oturan ve din adamlarına hizmet eden şarkıcılarıdır. Buldukları yerde Mir ve Şeyh'e hizmet eden, dini bayramlara katılan, müritler arasında belli kurallara göre seçilen ve Melek Tavus heykeli olan sancaklarıdır. Bu görevin kendilerine Şeyh Adi tarafından verilmiş olduğuna inanırlar. Bunlar, Şeyh Adi'nin türbesinin etrafında otururlar fakat yılda bir kere Yezidi köylerini dolaşmak ve Laleş'e hac görevi için gelemeyenleri Yezidilik hakkında aydınlatmak üzere oradan ayrılırlar. Yanlarına Melek Tavus'un kutsal heykelini yani sancağını da alarak köylü Yezidilerin bu heykeli öpüp tavaf etmelerini sağlarlar. Tavaf, def ve dümbelek sesleri arasında heykelin çevresinde üç kez dönmekten ibarettir. Kavallar, Yezidi köylerinde imanı kuvvetlendirmek, Yezidi birliğini sağlamak ve sadaka toplamak üzere çıktıkları bu gezileri bayramlara denk getirirler. Kavallar, Sancakların tavafı dışında, Şeyh Adi'nin türbesinden getirdikleri toprak kürecikler (Beratta) ve takdis edilmiş suyu (Zemzem) müritlere yani Yezidi halka satarak Mir adına para toplarlar. Toplanan bu gelirin yarısı Şeyh Adi'nin türbesine, dörtte biri Mir'e, geriye kalan dörtte biri de kavala verilir.²⁸³

İdil-Midyat Yezidileri, yılda iki defa köylerini ziyaret eden kavalların günümüzde bu ziyaretlerini bire indirdiklerini ve kavalların bu köy ziyaretlerini şu şekilde yaptıklarını belirtmişlerdir: “Kavallar köye gelmeden önce hangi gün köye geleceğini bir haberci aracılığıyla köylüye duyurur. Haberi alan köylüler de kavalların geleceği günde yapılacak işlerin tamamını önceden yaparlar. Köyün ileri geleni veya genellikle muhtarı da evinde bütün köylüyü ağırlayacak şekilde yemekler yaptırır ve bütün hazırlıkları yapar. Köylüler de kavalların geleceği günün sabahında büyük-küçük, genç-yaşlı herkes banyo yapıp temiz elbiselerini giyer ve muhtarın evine

²⁸³ Turan, “Yezidi Din Adamları”, s. 128.

giderler. Burada toplanan köylüler kavalların gelmesini bekler. Daha sonra kavallar gelir, yemekler yenir ve Yezidilik ile Şeyh Adi hakkında dinî sohbetler yapılır. Morh Kirîn (vaftiz) denilen ve çocuğun doğduktan sonra Laleş'teki zezem suyu ile vaftiz olması gerektiği halde vaftiz olamayanlar, Kavalların yanlarında getirdikleri zezem suyu ile vaftiz edilirler. Daha sonra her köylü Yezidi maddi imkânına göre Kavalların bu hizmetine karşı bir miktar para verirler. Bunun dışında yanlarında getirdikleri ve 'Şew Berat'²⁸⁴ dedikleri 'Beratta' taşlarını isteyen kişilere para karşılığında satarlar. Ertesi gün de Kavallar coşku gösterileriyle köyden ayrılıp başka bir köye gitmek üzere yola koyulurlar.²⁸⁵

3.2.2.5. Fakîrler (Feqîr)

Fakîr, dünyada din yolunu tutan kişi anlamına gelmektedir. Bunlar Ahdanî sülalesinden Şeyh Hasan Basrî'nin neslinden gelmektedirler.²⁸⁶ Fakîr' statüsü, diğer kast sınıflarında olduğu gibi doğumla değil kabul edilme yollarından geçerek kazanılır. Bu sınıfa toplumdan her kesim girebilmektedir. Bir fakîrin bu unvanı alabilmesi için fakir statüsünün bütün öğrenim aşamalarını geçmiş olması gerekmektedir. Fakîr statüsü teorik olarak herkesin alabildiği bir statü gibi görünse de genellikle babadan oğula geçer hale gelmiştir.²⁸⁷

²⁸⁴ Laleş'te Şeyh Adi'nin mezarının bulunduğu kireçli topraktan yapılan bilye tarzında yuvarlak bir taştır. Şew Berat ibaresinde geçen 'Şew' kelimesi Kürtçe 'gece' demektir ve yapımına gecedan başlayıp sabaha kadar devam ettiği için adına 'Şew Berat' denilmiştir. (Şeyh Hudeda Simoki)

²⁸⁵ Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü Muhtarı, Mürîr; Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürîr; Şehap Akdoğan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürîr; Tevra Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürîr; Erzan Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürîr; Salim Sadım, Midyat Oyuklu Köyü, Mürîr; Ebuzed Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürîr; Kadife Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürîr; Şükrü Dağ, Midyat Yenice Köyü, Mürîr; Murat Boğa, Midyat Yenice Köyü, Mürîr; Halil Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürîr; Narenci Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürîr.

²⁸⁶ Turan, "Yezidi Din Adamları", s. 127.

²⁸⁷ Alkut, *Melek Tavus'un Halkı Yezidiler*, s. 50.

Fakîr, Yezidiler arasında sürekli dolaşarak vaaz, telkin, nasihat vermekle ve aileler arasındaki uyuşmazlıkları çözmekle görevlidir. Bu ağır ve yorucu işlerinden dolayı fakîrlerin cennetle müjdelenmiş olduklarına inanılır.²⁸⁸

Fakîrler, siyah renkte, eteklerine kırmızı bir şerit geçirilmiş bir cübbe giyerler. Bellerine kırmızı ve beyaz renkli kumaşlardan örülmüş bir kuşak bağlarlar. Başlarına da siyah bir kumaştan dikilmiş bir sarık bağlarlar ve vakitlerinin çoğunu da ibadetle geçirirler. Ayrıca fakîrler, mecbur kalmadıkları sürece vücutlarından bir tek kıllarını dahi kesmezler.²⁸⁹

Yezidilerin, fakîrlere özel olarak yapılan hırkaların saf yünden örüldükten sonra 'zergüz' denilen yabani ceviz ağacına asılarak kurumaya bırakıldığı ve fakîrde Huda'nın bağışladığı bir üstünlük varsa bu hırkanın hiçbir müdahale olmadan kısa sürede kararacağına inandıkları da aktarılmıştır.²⁹⁰

İdil-Midyat Yezidileri, fakirlerin sakallı ve Şeyh Adi'nin hırkasını temsil ettiğine inandıkları siyah hırkalarının sahibi olduklarını aktarmışlardır. Bunların toplum içindeki sorunlara çözüm arayan, sorunları çözen ve getirmiş oldukları çözüm önerilerine halkın itibar ettiği şahıslar oldukları öne sürülmüştür. Genellikle iki aile arasında cereyan eden bir tartışma veya kavgaya müdahale edip aileleri barıştıran veeşler arasında vuku bulan anlaşmazlıklara hakemlik edip mağdur tarafın hakkını savunan kişi konumunda oldukları da belirtilmiştir.²⁹¹

Kendisiyle görüşme fırsatı bulduğumuz ve Fakîr olduğunu söyleyen Selim İdo, fakir sınıfı için "*Fakîr olmanın yükü ağır olduğu için sakal bırakmadım. Olması gerektiği halde yükünün ağırlığından dolayı siyah hırkam da yoktur. Ama Fakîr*

²⁸⁸ Fıglalı, *İslam Mezhepleri*, s. 520.

²⁸⁹ Sever, *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni*, s. 72.

²⁹⁰ Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 102.

²⁹¹ Hasan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Şehap Akdoğan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; Mitto Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Muhsin Valat, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Mehmet İğrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Hazar İğrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Edman Alp, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.

olmanın alametlerinden olan sakal ve siyah hırkaya sahip olmadığım halde halk arasında saygınlığım vardır ve toplumda cereyan eden olaylara müdahale edebiliyorum. Fakirliğin vermiş olduğu yetki sayesinde köylüler veya eşler arasında meydana gelen sorunlara müdahale edip çözüm getirmeye çalışıyorum ve halk da getirmiş olduğum çözüm önerilerine itibar edip uyguluyor. Ayrıca Fakîr olabilmenin özel bir şartı yoktur. Diğer din sınıflarında olduğu gibi Fakîrlik de babadan oğla geçerek devam etmektedir.”²⁹²

Şeyh olan Hudeda Simoki ise konuyla ilgili olarak “Fakîrlerin taşımış oldukları siyah hırkayı, Şeyh Adi'nin hırkası olarak kabul ederiz. Bu yüzden de Fakîrle karşılaşan her Yezidi -buna biz şeyhler dedâhil- Şeyh Adi'yehürmeten bu siyah hırkayı öper.”²⁹³ açıklamasında bulunmuştur.

3.2.2.6. Koçekler

Koçeklerin evlerini terk ederek Laleş'e gelip yerleşen ve tapınağın odun ihtiyacını karşılayan ve bayramlarda ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılayan hacılar olduklarıdır.²⁹⁴

Turan, Koçeklerin belli bir aileden gelmeyip, müritler arasından seçilen oyunculardan olup, Şeyh Adi'nin türbesi yanında kalıp buraya gelenleri eğlendirmek suretiyle hizmet eden ve Kavallara yardımcı olarak gezilerde, köylerde sancakları taşıyan uzun saçlı kişiler olduklarını belirtir.²⁹⁵

İdil-Midyat Yezidileri ise Koçeklerin, kişinin zihninden geçenleri bilen ve geleceği bilme kerametine sahip olan bilge insanlar olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca günümüzden yaklaşık 400 veya 500 yıl önce Koçek İbrahim adında gaybı bilen bir Koçek olduğu, bu şahıstan sonra yeryüzüne gaybı bilen başka bir Koçekin

²⁹² Selim İdo, Midyat Oyuklu Köyü, Fakir.

²⁹³ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh.

²⁹⁴ Guest, *Yezidilerin Tarihi, Melekê Tawus ve Mishefa Reş'in İzinde*, s. 74.

²⁹⁵ Turan, “Yezidi Din Adamları”, s. 129.

gelmediği ve bundan sonra Koçek olanların da esasında Koçek değil bilge (Seyda) oldukları aktarılmıştır.²⁹⁶

3.2.2.7. Peşimamlar

Büyük Peşimam (Peşimamê Mezin), Fakîrlerin Peşimamı (Peşimamê Feqiran) ve Baba Şeyh'in Peşimamı (Peşimamê Bave Şex) olmak üzere üç Peşimam vardır. Büyük Peşimam, Baba Şeyh ve Mir Hecci'ye benzer bir konumdadır. Bütün Peşimamlar Adani şeyhlerindedir. Çünkü dini meclislerde ve önemli törenlerde Kataniler (Qataniler) Mir yada Mir Hecci tarafından, Şemsaniler Baba Şeyh tarafından, Adaniler ise Peşimamlardan biri tarafından temsil edilirler. Şeva Berat Gecesinde, Büyük Peşimam Laleş'te dualara önderlik eder. Peşimam, Mir tarafından atanır. Geleneksel olarak her yeri dolaşır ve bu ziyaretleri esnasında kendisine hediyeler sunulur. Genellikle Sincar'da bulunan Beşika ve Behzane köylerinde ikamet ederler. Laleş'te düzenlenen ciddi dini törenlerde (sema) Peşimam seçkin bir yere sahiptir. Peşimama, 'Tapınağın Peşimamı' anlamına gelen 'Peşimamê Mergehê' de denir.²⁹⁷

İdil-Midyat Yezidileri, Peşimamların sadece Şeyh Hasan'ın soyundan gelen şeyhlerin Peşimam olabildikleri ve bu şeyhlerin degenellikle Çelkâ Aşireti denilen aşiretin şeyhleri oldukları öne sürülmüştür. Yani Şeyh Hasan'ın soyundan olmayan şeyhler Peşimam olamazken ve diğer Yezidilerin de Peşimamı yoktur ve olmak zorunda da değildir. Örneğin Midyat'ın Güvenve Çayırılı Köyü ile Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Çelkâ Aşireti'nden oldukları için bir Peşimamları olmak zorundadır.

²⁹⁶Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Halil Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürüt; Narenci Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürüt; Murat Boğa, Midyat Yenice Köyü, Mürüt; Ebuzed Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Kadife Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Hezar Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Dehil Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürüt; Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir.

²⁹⁷Xelil Cindî Reşow, Philip G. Kreyenbroek, *Tanrı ve Şeyh Adi Kusursuzdur*, s. 34.

Günümüzdeki Peşimamları ise şuan Almanya’da ikamet eden Peşimam Şehmuz Deniz’dir.Görevlerinin ise kendilerine bağlı olan şeyh ve fakirleri,Yezidilik ile Şeyh Adi hakkında bilgilendirerek bu bilgilerin doğru bir şekilde mürit olan Yezidilere ulaşmasını sağlamak olduğu öne sürülmüştür.²⁹⁸

Yenice ve Oyuklu köylerinde oturan Yezidilerin “*Çelkâ Aşireti’ne mensup olmadığımız için bizim Peşimamız yoktur.*”²⁹⁹ şeklindeki açıklamaları da bu iddiayı destekler niteliktedir.

²⁹⁸Hudeda Simokî, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Halil Halef Emmo, Midyat Güven Köyü, Mürit; Muhsin Valat, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Halil Altan, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Halef Faruk, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Osman İlo, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Edman Alp, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Rabih Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Sitti Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Garis Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Ebuzed Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.

²⁹⁹Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Hezar Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Nezir Kuş, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Fatma Kuş, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Muhsin Valat, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Selam İdo, Midyat Oyuklu Köyü, Fakir; Halil Altan, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Şükrü Dağ, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Murat Boğa, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Murat Halil, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Halef Faruk, Midyat Yenice Köyü, Mürit.

3.3- BAYRAMLAR

3.3.1. Yılbaşı (İda Sersalê)

Her yıl nisan ayının ilk çarşamba günü kutlanan Yılbaşı Bayramı, Yezidilerin yaşadığı her köyde ve yerleşim biriminde coşkuyla kutladıkları bayramdır.³⁰⁰ Sever eserinde, Yezidilerin günümüzdeki lideri olan Muaviye b. İsmail'in yayımladığı makalesinde bu bayramın, Nevruz Bayramı olduğunu şu ifadelerle açıkladığını aktarmaktadır: *"Nevruz, ilkbaharda gecenin ve gündüzün birbirine eşit olduğu zaman kutlanan Yeni Yıl Bayramı'dır. Kışın sona erdiği ve ilkbaharın başladığı anda bizim yeni yılımız başlar ve ardı ardına on üç gün sürer."*³⁰¹

Bu bayrama yönelik hazırlıklar arasında aile mezarlıklarını ziyaret etmek –bu ziyaret sırasında mezarın başına, oradan gelip geçenlerin alması için içinde kuru üzüm, kuru incir, çeşitli börekler ve paskalya yumurtaları gibi yiyecekler bırakılır-, evleri süslemek için kırmızı düğün çiçekleri toplamak ve yumurtaları rengârenk boyayarak dekoratif figürlerle süslemek vardır. Bu bayramın önemli özelliklerinden bir tanesi de Şeyhan (Şeyxan) Sancağı'nın üzerinin açılmasıdır. Bu ise artık sancağın dolaşıma gireceği uzun bahar devresinin başladığına işaret eder.³⁰²

Nisan ayı, Yezidilerde bütünüyle kutsal sayılır. İlk haftasında evlenmek yasaktır. Tarım ile ilgili işler bekletilir ve alış-veriş yapılmaz. Bu ayın en önemli günü ise 7 Nisan'dır. Çünkü Yezidi inancına göre Melek Tavus, Hz. Musa'yı Firavun'un zulmünden kurtarmak için yeryüzüne inmiştir. O yüzden bu günde yapılacak olan sevapların mükâfatının kat kat fazla olduğuna inanılır ve bu günde yapılan ibadetler arttırılır. Nisan ayının ilk çarşambası, Çarşema Sor olarak

³⁰⁰ Lescot, *Yezidiler, Din Tarih ve Toplumsal Hayat, Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri*, s. 65.

³⁰¹ Sever, *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni*, s. 75-76.

³⁰² Guest, *Yezidilerin Tarihi, Melekê Tawus ve Mişhefa Reş'in İzinde*, s. 77.

adlandırılır. Bu gün, Yezidilerin istirahat günü olduğu için bu günde banyo yapılmaz, çamaşırlar yıkanmaz, bütün işler iptal edilir ve çeşitli eğlenceler düzenlenir. Yezidilere ait olan bir kavilde ise Çarşema Sor'un kutsallığı şu sözlerle ifade edilmiştir:

“Çarşema seri nisane
Hat mizginiya imane
Şexale Şemsan berdan ji zindane
Şexale Şemsa kerem kir
Hate diwane...”³⁰³

Türkçesi:

“Nisan'ın ilk Çarşamba'sı
Geldi imanımızın müjdesi
Şexale Şemsan zindandan salıverildi
Şexale Şemsan buyurdu
Ve divana teşrif etti.”

Kavlin tercümesinden de anlaşılacağı üzere bu günün hatırı için idam fermanları dahi iptal edilmiş ve bu günde kin ve nefret yerini barış ve kardeşliğe bırakmıştır.

Öz, Sincar bölgesinde yaşayan bazı Yezidilerin, bu bayramın başlangıç gecesini, bütün yaratılmışların kaderinin belirlendiği gece olarak bazılarının ise Kadir Gecesi olarak algıladığını aktarmaktadır.³⁰⁴

İdil-Midyat Yezidilerinde ise İda Sersalê denilen Yılbaşı Bayramı, 15 Nisan'da kutlanır. Bu bayrama İda Sersalê demekten çok Çarşema Sor dedikleri gözlemlenmiştir. Bu bayramı diğer bayramlardan ayıran temel özellik, nisan ayında

³⁰³ Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 88-89.

³⁰⁴ Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, s. 745.

yeryüzünde açan çiçeklerin renklerini simgelemek için farklı renklerle boyadıkları yumurtalardır. Bu yumurtalar bayramdan bir gün önce özenle boyanır ve bayram gününde ziyarete gelen insanlara dağıtılır.

Bu bayramın sembolü haline gelen yumurtanın seçilme sebebini ise Şeyh Hudeda şu şekilde açıklamıştır: “*Huda dünyayı yaratırken dünyanın tamamı sıvı halde yani sıvı haldedir. Daha sonra Huda sıvı halde olan dünyayı nisan ayında katı hale getirerek yaşanılır hale getirmiştir. Aynı şekilde kaynar suda kaynatılmadan önce dünya gibi yuvarlak olan yumurta da sıvı haldedir. Daha sonra bu yumurta kaynar suda kaynatıldıktan sonra sıvı halden katı hale dönüşür. Bu benzetme ile dünyanın Huda tarafından sıvı halden katı hale getirildiği canlandırılmış ve anımsanmış olur.*”³⁰⁵

Bu ayın dikkat çeken diğer önemli özelliği nisan ayında evliliklerin olmamasıdır. Bunun nedeni ise Yezidilere göre en güzel ay olan nisan ayının, kendi güzelliğini gelinler dâhil kimse ile paylaşmaması olarak kabul edilmesidir. Bu ayda evlenen çiftlerden genellikle gelinlerin erken öldüğü öne sürülmüş, nadir de olsa damatların da erken öldüğü aktarılmıştır. Bu inançlarından dolayı yılın bu ayında kesinlikle nikâh kıyılmamalı ve düğün yapılmamalıdır.³⁰⁶

Adle Hasan ise bu bayramın önemini belirtmek için “*Bayramlarımız arasında en çok önem verdiğimizve coşkuyla kutladığımız bayram bu bayramdır. Bunun nedeni ise Huda'nın bu ayda yeryüzünü yaşanılır hale getirmiş olmasıdır. Bu*

³⁰⁵ Şeyh Hudeda, Midyat Güven Köyü, Şeyh.

³⁰⁶ Hezar Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Rabih Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Sitti Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Kurdi Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Tevra Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürit; Adle Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Adle Şahin, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Nezir Kuş, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Fatma Kuş, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Halil Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Narenci Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.

yüzden de bu bayram her Yezidi için ayrı bir öneme sahiptir.”³⁰⁷ ifadesinde bulunmuştur.

3.3.2. Kış Bayramı (İda Çileyê Zivistanê)

Kışın Baba Şeyh, Baba Gavan, Büyük Peşimam ve Koçekler gibi dinî liderler tarafından tutulan kırk günlük orucun sonunda kutlanan bayramdır.³⁰⁸ Her yıl 1 Aralık'ta kutlanır ve mürit olan Yezidiler de bu bayram vesilesiyle bayramdan önce üç gün oruç tutarlar. Ayrıca bu bayrama Güneş Bayramı anlamında 'İda Roja' da denir.³⁰⁹

İdil-Midyat Yezidileri, din adamlarına özgü olan bu kırk günlük orucun son üç gününde oruç tuttuklarını ve dördüncü günde de Kış Bayramını (İda Çileyê Zivistanê) kutladıklarını aktarmışlardır. Fakat kırk günün son üç gününde tutulan orucun da mürit olan Yezidilere farz olmadığı ve bu yüzden de bu orucu tutanların çok nadir olduğu dile getirilmiştir. Bu orucun tutulması yaygın olmadığı için kesin bir tarihi bilinmemekle beraber genellikle aralık ayının ilk haftası olduğu bildirilmiştir.³¹⁰

Din sınıfından olan Şeyh Hudeda Simoki ise “*Din adamlarına özgü olan bu kırk günlük orucu elimden geldiğince tutmaya çalışıyorum. Fakat gerek maruz kaldığımız olumsuz şartlar gerekse sağlığımın elvermemesi nedeniyle bu kırk günlük olan orucu tam olarak tutamıyorum.*”³¹¹ ifadesinde bulunmuştur.

³⁰⁷ Adle Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit.

³⁰⁸ Xelil Cindî Reşow, Philip G. Kreyenbroek, *Tanrı ve Şeyh Adi Kusursuzdur*, s. 44.

³⁰⁹ Lescot, *Yezidiler, Din Tarih ve Toplumsal Hayat, Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri*, s. 64.

³¹⁰ Mehmet Çilik, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Miral Abdal, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Ferho Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Halil Altan, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Halef Faruk, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Hezar Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.

³¹¹ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh.

3.3.3. Yezid Bayramı (İda Êzi)

Sultan Yezid Bayramı (İda Êzi), İda Roja bayramından sonra kutlanır ve bu bayramda büyük ziyafetler verilir. Bu bayramın kutlanma amacı ise Yezid (Ezid)'in doğumunu kutlamaktır.³¹²

İdil-Midyat Yezidileri, 12 Aralık'ta tutulan üç günlük orucun ardından Yezid Bayramını kutladıklarını aktarmışlardır. Yıl içerisinde tutulan oruçlar arasında bütün Yezidilere sadece bu üç günlük orucun farz olduğuna inanılır. Ayrıca bu bayramın kutlanma sebebini Sultan Yezid'in doğumuna değil her Yezidiye farz olan bu üç günlük oruca bağlamaktadırlar.³¹³

3.3.4. Yaz Bayramı (Çileyê Havînan)

Kış Bayramı'nda olduğu gibi Baba Şeyh, Baba Gavan, Büyük Peşimam ve Koçekler gibi dinî liderler, kırk günlük yaz orucu (çileyê havînan) için haziran ayında Laleş'e gidip orada üç gün oruç tutarlar. Bu üç günlük oruçtan sonra evlerine geri dönerler ve evlerinde oruç tutmaya devam ederler. Daha sonra kırk günlük oruç bitmeden üç gün önce tekrar Laleş'e geri dönerek kırk günlük orucu burada tamamlarlar. Mürit olan Yezidilerin çoğu ise bu kırk günlük orucun son üç gününde oruç tutarlar. Bu kırk günlük oruçtan sonra da Laleş'te görkemli kutlamalarla bayram kutlanır.³¹⁴

³¹² Xelil Cindî Reşow, Philip G. Kreyenbroek, *Tanrı ve Şeyh Adî Kusursuzdur*, s. 44.

³¹³ Murat Boğa, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Şehap Akdoğan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Hasan Şahin, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Ebuzed Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Kadife Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Murat Boğa, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Halil Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Narenci Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.

³¹⁴ Xelil Cindî Reşow, Philip G. Kreyenbroek, *Tanrı ve Şeyh Adî Kusursuzdur*, s. 43.

Okçu bu bayramın, temmuz ayının 24'ünde başlayıp 29'unda sona erdiğini ve bazı dindar Yezidilerin Laleş'e gidip orada tuttıkları beş günlük orucun üç gününü Şeyh Adi'ye adadıklarını aktarmaktadır.³¹⁵

Sever ise sadece Laleş'te kutlanan bu bayramın, temmuz ayının 18'inde başlayıp 21'ine kadar üç gün sürdüğünü aktarmaktadır.³¹⁶

İdil-Midyat Yezidileri de bu bayramdan haberdar olduklarını fakat müritler tarafından bayram öncesi tutulan üç günlük orucun çok az kişi tarafından tutulduğunu belirtmişlerdir. Bu kırk günlük orucun sonunda kutlanan bayramın Laleş'te kutlandığını, buldukları yerde bayram için herhangi bir hazırlık yapılmadığını fakat bayram günlerinin az da olsa bayram havasında geçtiğini aktarmışlardır. Ayrıca bu bayramın kutlama tarihini tam olarak bilmediklerini fakat bunu Laleş'te bulunan tanıdıklarından veya genellikle de Irak'ın haber kanallarından öğrendiklerini ifade etmişlerdir.³¹⁷

3.3.5. Hızır İlyas Bayramı (İda Hızır İlyas)

Yezidi inancında Hızır ve İlyas'ın buluştuğuna inanılan bu bayram, her yıl 18 Şubat'ta kutlanır. Bu bayramdan önce ise üç günlük oruç tutulur.³¹⁸ Sadece Yezidilere özgü olmayan bu bayramın özellikle ismi Hızır ve İlyas olanlar için ayrı bir önemi vardır.³¹⁹

İdil-Midyat Yezidileri, bu bayramı Sevgililer Gününe denk gelen ve Yezidiler arasında 'İdu'l Hub' (Sevgi Bayramı) olarak da bilinen 14 Şubat'ta kutlarlar. Yezidiler arasında bu bayramla ilgili yaygın olan şu sözler paylaşılmıştır:

³¹⁵ Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 87-88.

³¹⁶ Sever, *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni*, s. 77.

³¹⁷ Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Ferho Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Muşyedin Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Mehmet İğrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Hazar İğrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Salih Hızır, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Halil Halef Emmo, Midyat Güven Köyü, Mürit; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Nergiz Sağcık, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Ahmet Sağcık, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit.

³¹⁸ Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, s. 745.

³¹⁹ Xelil Cindî Reşow, Philip G. Kreyenbroek, *Tanrı ve Şeyh Adi Kusursuzdur*, s. 44.

“İda Xıdır İlyas

Qeda qotkê salê xelas.”³²⁰

Türkçesi:

“Hıdır İlyas bayramı geldi

Yılın zor olan vakitleri (kış ayları) sona erdi.”

Halil Direk ise bu bayramın önemini belirtmek için “*Biz küçükken ve henüz buralardan göç etmemişken bu bayram, zorlu kış koşullarının ortadan kalktığına işaret ederdi. Bu bayramdan sonra Yezidi halkı yaylalara çıkmak için hazırlıklara başladı.*”³²¹ ifadesinde bulunmuştur.

Bu bayramın en belirgin özelliği ‘puxin’ adı verdikleri ve yedi çeşit hububattan yapıldığını ifade ettikleri bir çeşit yemektir. Bu yemek buğday, arpa, mercimek, nohut, mısır, çavdar ve yulaftan yapılır ve üzerine pekmez dökülür. Bu yemek ise bayram gecesi yapılır ve dama bırakılır. Sabah olunca da gidip yemeğin üzerine bakılır. Eğer üzerinde bir iz veya işaret varsa bu yemeğin Hıdır İlyas tarafından kabul edildiğine inanılır. Bunun dışında eskiden ismi Hıdır ve İlyas olanların bu bayramda oruç tuttuğu ve bu günün onlar için özel bir anlam ifade ettiği aktarılmıştır.³²²

3.3.6. Kurban Bayramı (İda Heciya- İda Kurbanê)

Müslümanların kutlamış olduğu Kurban Bayramı ile aynı olan bayramdır.

Fakat bu bayram Yezidilerin yaşadığı bazı bölgelerde, Müslümanların kutladığı

³²⁰ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh.

³²¹ Halil Direk’ Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürüt.

³²² Narenci Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürüt; Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; İskan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; Garis Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürüt; Miral Abdal, Midyat Yenice Köyü, Mürüt; Edman Alp, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürüt; Muhsin Valat, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt.

bayramla aynı tarihe denk gelmemesi için iki gün önceden kutlanır. Kurban Bayramı, Hz. İbrahim'in Huda için oğlu İsmail'i kurban etmeye karar vererek sözünde durmasına karşı bir mükâfat olarak Hz. İsmail'in canının bağışlanmasının yıl dönümüdür. Yezidi inancına göre Hz. İbrahim'in bu tavrı sayesinde bütün insanlık çocuklarını kurban etmekten kurtulmuşlar ve Hz. İsmail'in yerine Melek Tavus'un Hz. İbrahim'e getirmiş olduğu koç kurban edilmiştir. Melek Tavus ile Hz. İbrahim arasında geçen bu olaydan dolayı Mekke de kutsal belde olarak kabul edilmektedir.³²³

İdil-Midyat Yezidileri ise bu bayramın, Hz. İbrahim'in Huda için Hz. İsmail'i kurban olarak seçmesinden dolayı bütün dinlerde kutlanan bir bayram olduğunu öne sürmüşlerdir. Huda'nın, kurban edilecek olan Hz. İsmail'in yerine gönderdiği koç sayesinde bütün insanların çocuklarını kurban etmekten kurtuldukları ifade edilerek Huda'nın bu hediyesine karşılık kutlanan bir bayram olduğu aktarılmıştır. Bu bayramda kişinin maddi durumuna göre bir hayvan kurban ettiği ve sonrasında yemekler yapılarak ziyafetlerin verildiği aktarılmıştır.³²⁴

3.3.7. Cemaat Bayramı (İda Cemaatê)

Şeyh Adi'nin ilk toplantısının yıl dönümünü kutlamak için Laleş'te yapılan ve yedi gün süren bu bayram, din adamları arasında yılın en önemli bayramı olarak görülür. İlk zamanlarda 23-30 Eylül tarihleri arasında kutlanan bu bayram, 20. yüzyılda 6-13 Ekim tarihleri arasına alınmıştır. Yezidi inancına göre bu bayrama

³²³ Okçu, *Yezidilik ve Yezidiler*, s. 88.

³²⁴ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Sitti Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Hasan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Adle Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit; Hasan Şahin, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Selam İdo, Midyat Oyuklu Köyü, Fakir; Murat Halil, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezarası, Mürit.

katılmak, Yezidi dininin bir zorunluluğudur. Siyasi ve ekonomik şartlar uygun olduğunda bu topluluğa mensup her aşiretten bir heyet katılır.³²⁵

İdil-Midyat Yezidileri, bu bayramın yaşadıkları köylerde kutlanmadığı, bu bayramın Laleş'te kutlandığı ve maddi durumu iyi olanların Laleş'e giderek bu bayrama katıldıkları aktarılmıştır.³²⁶ Fakat kendileriyle görüşme fırsatı bulduğumuz Yezidiler arasında bu bayrama katılmış olan kimseye rastlanmamıştır.

3.3.8. Batizmî Bayramı (İda Batizmî)

Bu bayram ise Midyat, İdil ile Nusaybin'i içine alan ve Tor denilen bölgede kutlanan yerel bir bayramdır.³²⁷ Dinî bir bayramdan çok yerel bir bayram olan bu bayramın kutlanma sebebi şu şekilde aktarılmıştır: *"Bir gün Tor Bölgesi denilen bölgeye bağlı olan bir köyde Yezidi olan bir adam evinin önünde bir öküz keser. Derisini yüzüp parçalarına ayırdıktan sonra karşıdan veli olduğunu söyleyen bir adam çıkıverir. Bu adam orda bulunanlara ve öküzü kesen adama hitaben şöyle der: 'Şimdi bu derisi yüzülüp parçalara ayırmış olduğunuz öküze yeniden can verip diriltirsem ne yaparsınız?' Bunu sorduktan sonra bir dua eder. Duadan sonra öküzün parçaları bir araya gelir ve öküz canlı olarak ayağa kalkar."*³²⁸ Bu mucizevî olaydan dolayı o gün bayram ilan edilir. Fakat veli olduğunu söyleyen bu adam Midyat, İdil ve Nusaybin'de görüldükten sonra ortadan kaybolur ve bir daha kimse onu göremez. Bundan dolayı da bu bayramın sadece veli olan adamın görüldüğü yerlerde kutlandığı öne sürülmüştür. Bu bayramın ise 27-28 Aralık'ta kutlandığı ve

³²⁵Guest, *Yezidilerin Tarihi, Melekê Tawus ve Mishefa Reş'in İzinde*, s. 78.

³²⁶Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Hasan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürüt; İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir; Adle Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürüt; Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürüt; Miral Abdal, Midyat Yenice Köyü, Mürüt; Kemal Ali, Midyat Yenice Köyü, Pir.

³²⁷ Geniş bilgi için bkz., Laleş Uslu, *Yezidiler Üzerine Sosyo-Arkeolojik İnceleme*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2010, s. 17; Yusuf Öz, *Mardin Yezidileri, İnanç, Sosyal Hayat ve Coğrafi Dağılım*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 56.

³²⁸ Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh.

bayramda çeşitli yemeklerin yapılarak ziyafetlerin verilerek mezarlıkların ziyaret edildiği ifade edilmiştir.³²⁹

³²⁹Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir; Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Ferho Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Muşyedin Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit; Halef Faruk, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Salih Hıdır, Midyat Yenice Köyü, Mürit; Mehmet Çilik, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Fatma Çilik, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Hezar Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit; Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh; Dehil Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürit; Tevra Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürit; Nergiz Sağcık, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit; Ahmet Sağcık, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit.

SONUÇ

Bu araştırmamızda İdil ve Midyat ilçelerinde yaşayan Yezidilerin tarihsel, kültürel, sosyal ve dini yaşantıları ele alınmıştır.Çoğunluğunun batıya göç ederek yaşamını sürdürdüğü ve günümüzde sayıları az da olsa bölgede yaşamını idame ettiren İdil-Midyat Yezidileri, İslam Mezhepleri Tarihi alanında üzerinde çok az araştırma yapılan konular arasında yer almaktadır.

Yezidiliğin tarihsel gelişimi incelendiğinde Yezidilerin yazılı bir dinî geleneğe değil de sözlü bir dinî geleneğe sahip oldukları görülmektedir. Bu yüzden de Yezidiliğin tarihsel süreci, menşei, inanç ve gelenekleri sözlü olarak gelecek nesillere aktarılmaktadır. Yezidi inanç ve kültürünün gizliliği ve bu gizliliğin sözlü olarak halen devam ediyor olması doğal olarak Yezidilik hakkında çeşitli görüşlerin ne sürülmesine neden olmuştur. Bu nedenle Yezidilik hakkında ve Yezidiliğin inanç sisteminin kaynağını tespit konusunda birçok farklı görüş ortaya atılmıştır. Bunun yanında sözlü geleneğin beraberinde getirmiş olduğu yanlış düşüncelerin başında, 'şeytana tapan halk' düşüncesi gelmektedir. Bu ve buna benzer düşünceler Yezidilerin toplum tarafından dışlanmalarına ve Yezidilerin de bu durum karşısında daha çok ilerine kapanmalarına neden olmuştur. Yaptığımız gözlemler sonucunda, halk arasında Yezidilerle ilgili bu tür yanlış önyargıların büyük oranda azaldığı fakat az da olsa bu tür düşüncelerin halen var olduğu saptanmıştır. Bu tür düşüncelere sahip olan insanlar ise Yezidilik hakkında yazılı ve güvenilir bir bilgiye sahip olmadıkları için Yezidiler hakkında anlatılan yanlış düşüncelere itibar ettiklerini ifade etmişlerdir.

Gerek inançlarının Batın bir karaktere sahip olması gerekse halk arasında yaşamış oldukları zorluklar nedeniyle İdil-Midyat Yezidilerinin büyük bir çoğunluğu

yurtdışına göç etmeyi tercih etmiştir. Bu göçler ise Yezidi toplumunda kültürel değişikliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle de yeni yetişen gençlerin almış oldukları modern eğitim ve kültür nedeniyle dini yaşantılarını, inançlarını ve Yezidiliğe dair birçok geleneği unutmaya başladıkları gözlemlenmiştir.

İdil-Midyat Yezidilerinin tamamının Kürt olmasından hareketle bir bakıma milli bir inanç karakterinde olan Yezidiliğe, başka dinden olan birinin geçmesi hangi yolla olursa olsun mümkün değildir. Ayrıca katı bir kast sistemine sahip olan Yezidilikte, kastlar arasında geçişe izin verilmez ve her doğan Yezidi, içinde bulunduğu kast üzere ölür. Evlilik yolu ile kastlar arasında geçiş yapmanın cezası ise ölümdür. Çünkü her Yezidi ancak içinde bulunduğu kastın üyesi olan başka bir Yezidi ile evlenebilir. Bunun dışında kastlar arası veya başka dine mensup biri ile evlenmesi kesinlikle yasaktır. Bu durum Avrupa'da yaşayan Yezidiler için de aynıdır.

İdil-Midyat Yezidilerine göre Yezidi toplumu bütün dinlerden önce Tek Tanrı inancına sahipti. Yezidi ismini ise, "Ez dai (Ezda)" yani "Tanrı beni yarattı" kavramı ile açıklamaktadırlar. İdil-Midyat Yezidilerinin Hüda veya Ezda olarak isimlendirdikleri Tanrı, en üstün yaratıcı güçtür. Bunlar, Hüda'nın yedi meleği kendi nurundan yarattığına inanırlar. Bu meleklerin başkanı ise Âdem'e secde etmeyi reddeden Melek Tavus'tur. Melek Tavus'un ise Hüda'nın buyruğuna rağmen Âdem karşısında eğilmeyip saygı göstermemesi, onun aslında ne kadar Hüda'ya bağlı ve sadık olduğunun bir göstergesidir. Ezda'nın emri, Melek Tavus'un sınanması içindi ve o, bu sınavı başarıyla vermiştir. Bu nedenle tüm âlemin ve insanlığın işlerini yürütme görevini hak eden Melek Tavus, dünyanın ve bütün işlerin yöneticisi ve denetleyicisidir. Bununla beraber Melek Tavus'un, bizzat Hüda (Allah) olduğuna inananlar da mevcuttur.

İdil-Midyat Yezidilerine göre Melek Tavus, Yezidilere rehberlik etmesi için Şeyh Adi'ye nurundan katarak yeryüzüne göndermiştir. Yezidi geleneğinde Şeyh Adi'nin ezeli ve yaratıcı tabiatına vurgu yapılması hatta Şeyh Adi isminin Huda'nın isimlerinden biri olarak kabul edilmesi de bu nedenledir. Yezidilikte özel bir peygamber yoktur. Ancak dinde büyük rol oynayan Şeyhler vardır. Yezidiliğin, Hz. Âdem'den beri var olduğunu kabul eden Yezidiler, tarihsel süreç içerisinde Yezidiliği yenileyip emir ve yasakları sistematik hale getiren şahsın Şeyh Adi olduğuna inanırlar..

İdil-Midyat Yezidilerinde dikkat çeken ve halk arasında 'Kîras Guherin (Elbise Değiştirme)' olarak bilinen bir de tenasüh inancı vardır. Bunlar cennet ile cehennem bu dünyada olduğuna veruhun beden değiştirdiğine inanırlar. Beden ölür ancak tanrısal öze sahip olan ruh hep canlıdır. Ruh, yapılan iyilik ve kötülüklere göre bir bedenden başka bir bedene geçer. Ruh, iyilik yapmışsa kişinin cennet hayatı olan iyi bir bedende, kötülük yapmışsa cehennem hayatı olan kötü bir bedende tekrar vücut bulur. Bu yeniden vücut bulma işlemi yedi defaya kadar sürebilir. Yedinci vücut buluşundan sonra ruhu arınan insan sonunda Hüda'ya ulaşmış olur.

İdil-Midyat Yezidileri, Yezidiliğin kendine özgü bir yapıya sahip olan bir din olduğunu savunurlar. Fakat yapılan araştırmalar ve mevcut kaynaklar Yezidiliğin, Ortadoğu'da varlığını sürdüren birçok din ve dinsel geleneğin sentezine dayalı senkretik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu yüzden de Yezidilik inanç sisteminin (Tanrı inancı, Melek Tavus ve melek inancı, peygamber inancı, evren ve insan tasavvurları, tenasüh inancı, mehdi düşüncesi, ölüm, kıyamet, haşr, cennet ve cehennem gibi inançlar bir bütün olarak düşünüldüğünde) kendine özgü bir yapıya sahip olmadığı ve dolayısıyla da Yezidiliğin heterodoks (ana akımdan sapmış olan) bir İslam mezhebi olduğu söylenebilir.

ÖZET

Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Yezidilik

İdil-Midyat Örneği

Bu çalışmanın amacı Şırnak'ın İdil ilçesinde ve köylerinde yaşayan Yezidiler ile Mardin'in Midyat ilçesinde ve köylerinde yaşayan Yezidilerin tarihsel, sosyal, kültürel ve dini yaşantıları inceleyip açıklamaktır. Çalışmanın teorik kısmı açıklanırken İslam Mezhepleri Tarihi klasik kaynaklarına, Yezidilerle ilgili kaynaklara ve bu alanda yapılmış bilimsel kaynaklara başvurulmuş; alan çalışmasında ise yoğun gözlem yapılarak daha çok mülakat tekniği kullanılmıştır.

Yezidiliğin, birbirinden ayrı düşünce, inanış veya öğretileri kaynaştırmaya çalışan felsefi bir sistem yani Senkretist (Bağdaştırmacı) bir yapıya sahip olduğu kabul edilir. İran ve Mezopotamya'da yaşamış ve yaşayan dinlerin izlerinin ve tesirinin görüldüğü Yezidiliğin hem ismi hem tarihi hem de kökeni hakkında farklı görüşler mevcuttur.

Yezidiler kendilerini, Melek Tavus'un seçilmiş halkı olduğunu kabul ederler. Bu yüzden de Yezidiliğe girmek söz konusu değildir ve kastlar arası geçiş kesinlikle mümkün değildir. Yezidilik her ne kadar 12. yüzyılda yaşamış olan Şeyh Adi ile başlatılırsa da bu inancın kökeni daha da gerilere Âdem'e kadar götürülmektedir.

Yezidilere göre evreni, melekleri ve Âdem'i yaratan, fakat sonrasında pasif kalmayı tercih eden bir Tanrı anlayışını vardır. Bunun yanında Yezidiler, Tanrı tarafından kendisine dünyanın kontrolü verilen, itibarı yükseltilmiş ve tanrısal

özelliklerle donatılmış Melek Tavus'a da iman eder ve ona ibadetederler. Yezidilikle ilgili yasak ve kurallar iki kutsal kitapları olan Kitab'ul Cilve ile Mushaf-ı Reş'te anlatılmıştır.

Sözlü olarak aktarılan Yezidilikte, toplu ibadet edilen bir mekân yoktur. Günlük ibadetlerini bireysel olarak yaparlar fakatritüel ve bayramlar onlar için önemlidir. Yılın belli dönemlerinde maddi imkânları elverişli olan Yezidiler, kutsal kabul ettikleri ve Musul'a 58 kilometre uzaklıkta olan Laleş Vadisi'ndeki Laleş Tapınağı'nda toplanarak hac vazifelerini yerine getirmiş olurlar.

ABSTRACT

Yazidism With All Dimension Of Historical And Cultural

Samples of Idil and Midyat

The purpose of this study is to examine and explain the historical, social, cultural and religious life of Yazidis living in villages in Idil, Sirnak and those living in villages in Midyat, Mardin. In order to explain the theoretical part of the study, it has been referenced in History of Islamic Sects, sources about Yazidis and scientific researches made in this field. Besides extensive observations, interview technique has been used in the field study.

Yazidism is assumed to have a philosophical system 'Syncretism' trying to combine different thoughts, beliefs and doctrines. There are several views about name, history and origin of Yazidism in which traces and influence of religions in Iran and Mesopotamia are seen.

Yazidis consider themselves as chosen people of Tavus Angel. So, it isn't possible to enter Yazidism and to switch between castes. Though Yazidism starts with Sheikh Adi who lived in 12th century, its root goes back to Adam.

According to Yazidis, God created the universe, angels and Adam, but then preferred to remain passive. Besides this, Yazidis worship and believe in Tavus Angel donated with godlike features, whose dignity was increased and to whom control of the world was given by God. Prohibitions and rules about Yazidism are explained in Yazidis two holy Mushaf-ı Resh and Kitab al-Jilwah.

There isn't a place for performing religious practices all together in Yazidism, which has been orally transmitted. They perform daily religious practices

individually, but rituals and festivals are important for them. In certain periods of year, Yazidis with good financial situation gather in holy Lalish Temple in Lalish Valley, which is 58 kilometers away from Mosul, and perform pilgrimage.

KAYNAKÇA

ABCA, Yurdaer, *Yezidilik ve Osmanlı Yönetiminde Yezidiler*, Eskişehir Orhangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2006.

ADSAY, Fahriye, *Kültürel Sınırların Edilgen Taşıyıcıları, Kadınlar: Viranşehir Yezidileri Örneği*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2011.

AKBAŞ, Mehmet, “Hz. Peygamber ve Raşid Halifeler Döneminde İdil”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil, (12-13 Mart 2011)*, (ed. M. NesimDoru), Şırnak Üniversitesi Yayınları-2, İstanbul, 2011, ss. 45-57.

AKBAŞ, Mehmet, “Midyat ve Çevresinin İslam’ın Hâkimiyetine Girişi”, *Uluslararası Midyat Sempozyumu, (7-9 Ekim 2011)*, (ed. İbrahimÖzcoşar), Mardin Sesi Gazetecilik ve Matbaacılık, Mardin, 2012, ss. 91-98.

AKÇA, Mehmet, *Yezidilerin İnanç Esasları ve Ritüelleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.

ALKUT, Sabiha Banu, *Melek Tavus’un Halkı Yezidiler*, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.

AYDEMİR, Salih, “Küresel Dünyada Küçük Dini Grupların Varoluşsal Sorunları ve Entegrasyonel Asimilasyonu: Yezidiler Örneği”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (Temmuz-Aralık 2010)*, Sayı: 24, 2010, ss. 7-32.

AYDIN, Mehmet, “Şeytana Tapma Yezidilerin İnanç Esasları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:28, Ankara, 1986, ss. 359-366.

BİTLİSİ, Şeref Han, *Şerefnâme 1.Cilt*,(çev. Abdullah Yeğin), Nubihar Yayınları, İstanbul, 2000.

BOZAN, Metin, “Şeyh Adi’siz Yezidilik: Yezidilerin Adi b. Müsafir Algısında Yaşanan Farklılaşmalar”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,c.53, Sayı:2, 2012, ss. 23-41.

BOZAN, Metin, *Şeyh Adi Bin Müsafir-Hayatı, Menkabevî Kişiliği ve Yezidi İnancındaki Yeri*, Nubihar Yayınları, İstanbul, 2012.

BOZAN, Metin, “Yezidilik”, *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı*, (ed. Hasan Onat vd.) Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, ss. 455-481.

BOZKURT, Abdalbaki, “İslamiyet Öncesi İdil ve Çevresi Tarihi”,*Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil, (12-13 Mart 2011)*, (ed. M. NesimDoru), Şırnak Üniversitesi Yayınları-2, İstanbul, 2011, ss. 35-44.

BÜLBÜL, Cemil, “Çivi Yazılı Kaynaklar Işığında Midyat ve Çevresi”,*Uluslararası Midyat Sempozyumu, (7-9 Ekim 2011)*,(ed. İbrahimÖzcoşar), Mardin Sesi Gazetecilik ve Matbaacılık, Mardin, 2012, ss.11-17.

ÇEVİK, Adnan vd.,“Roma-Sasani Mücadelesinden İslam Hakimiyetine Kadar İdil ve Yöresinin Tarihi Coğrafyası”,*Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil, (12-13 Mart 2011)*, (ed. M. NesimDoru), Şırnak Üniversitesi Yayınları-2, İstanbul, 2011, ss.19-33

ÇUBUKÇU, İbrahim Agâh, “Yaşayan Yezidilik”,*Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:28, Ankara, 1986, s. 23-36.

EBU ZEHRA, Muhammed, *Mezhepler Tarihi*, (çev. Sıbğatullah Kaya), Çelik Yayınevi, İstanbul, 2013.

EL-BAĞDADÎ,Abdulkadir, *Mezhepler Arasındaki Farklar* (çev. Ethem Ruhi Fırlalı), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2005.

EL-EŞ'ARİ, Ebu'l Hasan, *Makalatü'l İslamiyyin ve İhtilafu'l Musallin* (çev. Mehmet Dalkılıç vd.), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005.

EL-MEŞHADANİ, Halid, "Geçmişten Günümüze Midyat", *Uluslararası Midyat Sempozyumu, (7-9 Ekim 2011)*, (ed. İbrahim Özcoşar), Mardin Sesi Gazetecilik ve Matbaacılık, Mardin, 2012, ss.19-24.

ERGÜN, Hatice Kübra, *Yezidilerde Sosyo-Kültürel Hayat ve Din-Viranşehir Örneği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2008.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, *Günümüz İslam Mezhepleri*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir, 2011.

GUEST, John S., *Yezidilerin Tarihi, Melekê Tawus ve Mıshefa Reş'in İzinde*, (çev. İbrahim Bingöl), Avesta Yayınları, İstanbul, 2012.

GÜNEŞ, Hüseyin, "Emeviler Döneminde İdil" *Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil, (12-13 Mart 2011)*, (ed. M. Nesim Doru) Şırnak Üniversitesi Yayınları-2, İstanbul, 2011, ss.59-70.

GÜNEŞ, Hüseyin, "İslamlaşma Sürecinde Midyat", *Uluslararası Midyat Sempozyumu, (7-9 Ekim 2011)*, (ed. İbrahim Özcoşar), Mardin Sesi Gazetecilik ve Matbaacılık, Mardin, 2012, ss. 67-90.

IŞIK, Zehra, *Yezidilik Teolojisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.

İDİZ, Ferzende, "Adî B. Müsâfir, Adeviyye Tarikatı ve Yezidilik", *EKEV Akademi Dergisi*, 2013, ss. 181-200.

KAPLAN, Yaşar, *Günümüz Yezidiliği*, Nubihar Yayınları, İstanbul, 2012.

KUBAT, Mehmet, *İslam Mezhepleri Tarihi*, Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul, 2014.

LESCOT, Roger, *Yezidiler, Din Tarih ve Toplumsal Hayat, Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri*, (çev. AyşeMeral), Avesta Yayınları, İstanbul, 2001.

MEŞKÛR, Cevad, *Mezhepler Tarihi Sözlüğü*, (çev. Mahmut Mahfuz Söylemez vd.), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2011.

OKÇU, Davut, *Yezidilik ve Yezidiler*, Tablet Yayınları, Konya, 2007

OMERXALİ, Xanna, *Ezdiyatı*, Avesta Yayınları, İstanbul, 2007.

OMERXALİ, Xanna vd., *Analiza Qewlên Êzdıyan*, Avesta Yayınları, İstanbul, 2009.

ÖZ, Mustafa, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2012.

ÖZ, Yusuf, *Mardin Yezidileri, İnanç, Sosyal Hayat ve Coğrafi Dağılım*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

ÖZKAN, Mustafa, “Cumhuriyet Döneminde İdil”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil, (12-13 Mart 2011)*, (ed. M. NesimDoru) Şırnak Üniversitesi Yayınları-2, İstanbul, 2011, ss. 71-81.

RENÇBER, Fevzi, *Hakk Muhammed Ali Aşkî ‘Adıyaman Alevileri’*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara, 2014.

SARIKAYA, Mehmet Saffet, *İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2009.

SEVER, Erol, *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni*, Berfin Yayınları, İstanbul, 2006.

ŞEHRİSTANİ, *el-Milel ve'n- Nihal*, (çev. Mustafa Öz) Litera Yayıncılık, İstanbul, 2011.

TAŞĞIN, Ahmet, “Yezidiyye”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, Sayı:43, ss. 525-527.

TAŞĞIN, Ahmet, *Yezidiler*, Aziz Andaç Yayınları, Ankara, 2005.

TEYMUR PAŞA, Ahmet, *Arap Kaynaklarına Göre Yezidiler ve Yezidiliğin Doğuşu*, (çev. Eyüp Tanrıverdi), Ataç Yayınları, İstanbul, 2008.

TURAN, Ahmet, “Yezidi İnanç ve İbadetleri”, *O.M.Ü.İ.F.D.*, Sayı:1, Samsun, 1986, ss. 137-171.

TURAN, Ahmet, “Yezidiliğin Aslı, Kurucusu ve Tarihçesi”, *O.M.Ü.İ.F.D.*, Sayı:3, Samsun, 1989, ss. 42-82.

TURAN, Ahmet, “Yezidilerin Toplumsal Yaşayışları”, *O.M.Ü.İ.F.D.*, Sayı:5, Samsun, 1991, ss. 67-82.

TURAN, Ahmet, “Yezidi Din Adamları”, *O.M.Ü.İ.F.D.*, Sayı:4, ss. 125-133.

TÜR, Selman, *Ortaçağ'da Yezidiler*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2012.

USLU, Laleş, *Yezidiler Üzerine Sosyo-Arkeolojik İnceleme*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2010.

XELİL CİNDÎ REŞOW, PHİLİP G. KREYENBROEK, *Tanrı ve Şeyh Adi Kusursuzdur -Yezidi Tarihinden Kutsal Şiirler ve Dinsel Anlatılar-*(çev. İbrahim Bingöl), Avesya Yayınları, İstanbul, 2011.

EKLER

EK:1 GÖRÜŞME KILAVUZU

Mülakatta Sorulan Sorular

Yezidilik nedir?

Yezidi kime denir?

Yezidiliğin kökeni nereye dayanmaktadır?

Yezidiliğin kökeni hakkında farklı yaklaşımların olmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Şeyh Adi b. Müsafir kimdir?

Şeyh Adi b. Müsafir'in hayatı hakkında bilgiye sahip misiniz?

Şeyh Adi b. Müsafir'in Yezidilikteki yeri nedir?

Şeyh Adi b. Müsafir ismi, Allah'ın isimlerinden midir?

Yezidiliğin tarihsel gelişimi nasıldır?

Yezidilikte Tanrı inancı var mıdır?

Tek Tanrı inancı var mıdır?

Tanrı'nın, dünyada cereyan eden olaylarda yaklaşımı nasıldır? Tanrı aktif midir, pasif midir?

Yezidilikte melek inancı var mıdır?

Var olduğuna inanılan melekler hangileridir ve bunların görevleri nelerdir?

Melek Tavus kimdir?

Melek Tavus ismi, Allah'ın bir ismi midir?

Yezidilikteki Melek Tavus tasavvuru nasıldır?

Melek Tavus'un temsil edilmesi için niçin tavus kuşu seçilmiştir?

Melek Tavus'un görevi nedir?

Yezidilikte peygamber inancı var mıdır?

İman edilen peygamberler kimlerdir ve hangi kavimlere gönderilmişlerdir?

Peygamber beşer midir, yoksa başka bir varlık mıdır?

Yezidilikte kutsal kitap inancı var mıdır?

Kutsal olarak kabul edilen kitaplar hangileridir?

Diğer dinlerde kutsal kabul edilen Kur'an-ı Kerim, İncil, Tevrat ve Zebur

Yezidiler arasında da kutsal kabul ediliyor mu?

Yezidilikte kutsal kabul edilen Mushaf-ı Reş ve Kitabü'l Cilve kitapların içeriği hakkında bilgiye sahip misiniz?

Bu kitapları hiç gördünüz mü, okudunuz mu?

Bu kitapların yazarı kimdir?

Yezidilikte ahiret inancı var mıdır?

Ahiret inancı, diğer dinlerde olan ahiret inancıyla aynı mıdır? Cennet, cehennem, mizan, sırat köprüsü gibi kavramlar neyi ifade etmektedir?

Yezidilikte tenasüh inancı var mıdır?

Cennet ve Cehennem dünyada mıdır?

Yezidilikteki farzlar nelerdir?

Yezidilikte namaz (dua) ibadeti var mıdır?

Namaz günde kaç vakittir ve nasıl kılınır? Namazda okunan dualar hangileridir? Namazdan önce abdest alınır mı?

Düzenli olarak namaz kılmaya özen gösteriliyor mu?

Yezidilikte oruç ibadeti var mıdır ve oruç nasıl tutulur?

Orucu bozan durumlar nelerdir?

Yılda kaç gün oruç tutulur ve kimler oruç tutmalıdır?

Yezidilikte hac ibadeti var mıdır?

Hac nerede yapılır ve haccın şartları nelerdir?

Haccın rükünleri nelerdir?

Yezidilikte zekât ibadeti var mıdır?

Zekâtın ölçüsü ne kadardır ve zekât kimlere verilir?

Yezidiler arasında kutlanan bayramlar hangileridir?

Bu bayramların tarihi, kutlanış sebebi ve bu bayramların belirgin özelliği nedir?

Yezidilikteki sosyal sınıflar hangileridir?

Var olan sosyal sınıfları belirleyen nedir?

Mürit kime denir ve görevleri nelerdir?

Din adamları sınıfında hangi kastlar vardır ve bu kastların görevleri nelerdir?

Yezidilikte çocuğa ismini kim verir ve isim verilirken dikkat edilen husus nedir?

Çocuklara verilmeyen isimler var mıdır ve bunlar hangi isimlerdir?

Verilmeyen isimlerin verilmeme sebebi nedir?

Vaftiz (Morh Kırın) nedir ve niçin yapılır?

Vaftiz törenini kim yapar ve bu merasim nerede gerçekleşir?

Yezidilikte çocuğun sünnet edilmesi geleneği var mıdır?

Çocuk genellikle kaç yaşında sünnet edilir ve kim tarafından sünnet edilir?

Kirvelik nedir?

Kirveliğin kişiye yüklediği misyon nedir?

Kirveliğin beraberinde getirmiş olduğu yasak var mıdır ve varsa bu yasak nedir?

Yezidilikte düğün merasimi nasıl gerçekleşir?

Kastlar arasında ve farklı bir dine mensup olan biriyle evlilik mümkün müdür?

Kastlar arasında ve farklı bir dine mensup olan biriyle evlilik gerçekleşirse cezası nedir?

Ahret kardeşliği nedir?

Ahret kardeşliğinin kişiye yüklediği misyon nedir?

Ahret kardeşliğinin beraberinde getirmiş olduğu yasak var mıdır ve varsa bu yasak nedir?

Cenaze merasimi nasıl yapılır?

Cenazenin defin işlemleri nasıl yapılır?

Kişi öldükten sonra ölü için yapılan uygulamalar var mıdır ve varsa bunlar nelerdir?

Yezidilikteki yasaklar hangileridir?

Bu yasakların yasak olma sebepleri nelerdir?

Bu yasaklara uymaya özen gösteriliyor mu?

Bu yasakları nasıl değerlendiriyorsunuz?

EK:2 KAYNAK KİŞİLER

- Binno Demir, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit.
- Ahmet Cengiz, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit.
- Nergiz Sağcık, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit.
- Ahmet Sağcık, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit.
- Rabih Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit.
- Sitti Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit.
- Hasan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit.
- İskan Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit.
- Kurdi Kaplan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit.
- Şehap Akdoğan, Midyat Çayırılı Köyü, Mürit.
- Hudeda Simoki, Midyat Güven Köyü, Şeyh.
- Halil İsmail, Midyat Güven Köyü, Pir.
- İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Pir.
- Dehil Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürit.
- Tevra Hudeda, Midyat Güven Köyü, Mürit.
- İsmail Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit.
- Garis Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit.
- Mitto Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit.
- Adle Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit.
- Erzan Hasan, Midyat Güven Köyü, Mürit.
- Halil Halef Emmo, Midyat Güven Köyü, Mürit.
- Yusuf Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.

Hezar Erdem, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.
Nezir Kuş, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.
Fatma Kuş, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.
Salim Sadım, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.
Hasan Şahin, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.
Adle Şahin, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.
Muhsin Valat, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.
Selam İdo, Midyat Oyuklu Köyü, Fakir.
Ebuzed Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.
Kadife Bilek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.
Mehmet Çilik, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.
Fatma Çilik, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.
Mehmet İgrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.
Hazar İgrek, Midyat Oyuklu Köyü, Mürit.
Halil Altan, Midyat Yenice Köyü, Mürit.
Şükrü Dağ, Midyat Yenice Köyü, Mürit.
Murat Boğa, Midyat Yenice Köyü, Mürit.
Murat Halil, Midyat Yenice Köyü, Mürit.
Halef Faruk, Midyat Yenice Köyü, Mürit.
Salih Hıdır, Midyat Yenice Köyü, Mürit.
Miral Abdal, Midyat Yenice Köyü, Mürit.
Kemal Ali, Midyat Yenice Köyü, Pir.
Halil Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.
Narenci Direk, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.
Osman İlo, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.
Tayyip Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.

Ferho Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.

Muşyedin Günay, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.

Edman Alp, Midyat Çayırılı Köyü Koçan Mezrası, Mürit.

EK:3 KİTABU'L CİLVE (CELVE)

Mukaddime

1. Bütün yaratılanlardan önce var olan Melek Tavus'tur.
2. O, kavmini kötülüklerden ve boş hayallerden kurtarabilmek, diğer kavimlerden farklı kılmak ve yol göstermek için Abd-Tavus'u bu dünyaya gönderdi.
3. Bu ilk defa sözlü olarak daha sonra Celve (Cilve) olarak adlandırılan kitap vasıtasıyla gerçekleşti. Bu kitabı Yezidilerin dışındakilerin okuması da yasaktır.

I. Bölüm

1. Ben vardım, hala varım ve sonsuza kadar idarem altındakilerin hepsinin işlerini ve teşebbüslerini tedbir altına alarak var olacağım.
2. İhtiyaç anında benden yardım dileyenlerin ve bana itimat edenlerin yanında hemen hazır olurum.
3. Hiçbir yer benden yoksun değildir. Toplumun yetkisi dışında kalanların kötülük olarak adlandırdıkları bütün olaylarda ben varım. Çünkü bunlar onların isteklerine göre olmazlar.
4. Her zaman bir hâkim vardır ve varolan her şey benim vekâletimle olur. Dünyanın reisi her yüzyılda değişir, her reis kendi çağında ve yerinde görevini icra eder.
5. Kendi tabiatının kurallarını izlemesi için herkese izin veririm.
6. Bana karşı gelen çok pişman ve müteessir olur.
7. Diğer tanrılar benim işlerime karışamazlar ve neyin olabileceğine dair niyetlerimden beni alıkoyamazlar.

8. Bizden olmayanların ellerinde olan kitaplar gerçek olmayıp bizim peygamberlerimiz yazmamışlardır. Ancak onlar yoldan çıkmış, azıtlı sapıtmış ve tahrif olmuşlardır. Bunun için bu kitaplardan her biri değerini yararsız hale getiriyor ve feshediyor.

9. Hak ve batılı ben bilirim. Vesvese geldiği zaman bana itimadı olanlar ile beraberim.

10. Verdiğim gözdağı akdimi konuşanlar içindir. Belirli periyotlarda sır verdiğim becerikli yöneticilere kararına göre muhalefet ederim. Belirli şeylere izin verir ve zamanında gerekli işleri yasaklarım.

11. Emirlerime tam olarak uyanlara ve bana karşı saygı duyanlara her zaman doğru yolu gösteririm.

II. Bölüm

1. Ben Âdem'in neslini bildiğim yöntemlerle cezalandırır ve mükâfatlandırırım.

2. Yeryüzünün üstündeki ve altındaki her şeyin yüceliği, benim kudretim içerisindedir.

3. Âlimlerin çatışmalarını hoş görmem.

4. Bana itaat edenlerin, bilhassa bana yakın olanların kesinlikle karşılığını veririm.

5. İşimi, isteklerime göre olanların ve seçtiklerimin ellerine havale ederim.

6. Bana sadık olanlara ve maksadıma uygun hareket edenlere her türlü şekilde kendimi gösteririm.

7. Ben zamana ve şartlara göre verir, alır, fakir ve zengin yapar, mutlu ve mutsuz ederim.

8. Hiç kimsenin, tasarruflarımdan birine müdahale etme ve kaldırma yetkisi yoktur.

9. Bana karşı olanlara acılar ve dertler getiririm.
10. Bana yakın olanlar diğer insanlar gibi ölmezler.
11. Bu dünyada hiç kimsenin sınırladığım zamandan fazla yaşamasına göz yumarak izin vermem.
12. Eğer istersem öldürdüğüm kimseyi, ruhunu tenasüh yolu ile bu dünyaya bir, iki veya üç defa tekrar gönderirim.

III. Bölüm

1. Kitapsız yol gösterir, seçtiklerimi ve dostlarımı gizlice doğru yola sevk ederim. Böylece doktrinim kolaylıkla izlenir.
2. Kurallarına uymayanları, varlıkların durumuna ve zamanlara uygun olarak yalnız bu dünyada değil, diğer dünyalarda da cezalandırırım.
3. Bu çeşit insanlar, onlar için takdir edilenleri bilmezler ve bu sebepten çoğu zaman hataya düşerler.
4. Yeryüzündeki hayvanlar, göklerdeki kuşlar ve denizlerdeki balıkların hepsi elimde ve otoritem altındadır.
5. Yeraltındaki hazine ve defineler tarafımdan bilinmektedir. Ben onların bir kişiden diğerinin eline geçmesine sebep olurum.
6. Mucize ve kerametlerimi kabul edip benden isteyenlere hemen gösteririm.
7. Yolumdan sapanlara ve bana yabancı gelenlere zorluk ve zarar getiririm. Çünkü onlar benim elimdeki servet ve büyüklüğü bilmezler.
8. Âlemlerin idaresi, yüzyılların devri ve onların idarecilerinin her birinin değişimi uzak çağlardan beri tarafımca düzenlenmektedir.

IV. Bölüm

1. Hükmümü benden başka diğer ilahlara vermem.
2. Dört unsuru, dört zamanı ve dört rüknü yaratıkların ihtiyacı olduğu için yarattım.

3. Yabancıların kitaplarından benim fikirlerime uygun ve hem fikir olanlar kabul edilebilir. Fakat aykırı olanlar tahrif olmuştur.

4. Üç şey bana terstir ve üç isimden nefret ederim.

5. Sırlarımı koruyanlar, kendilerine verdiğim sözü elde edeceklerdir.

6. Kaderin zorluklarına benim için katlananları mutlaka dünyaların birinde mükâfatlandıracağım.

7. Yabancılara karşı tüm kullarımın bir bütün olmalarını, muhalefetlerin karşısında tam yol ilerlemelerini isterim.

8. Ey benim tavsiyelerime uyanlar, benden gelmeyen bütün fikirleri ve sözleri reddedin. Yabancıların ne yapacaklarını bilmediğiniz için adımdan ve sıfatlarımdan onlara bahsedip günah işlemeyin.

V. Bölüm

1. Şahsıma ve suretime saygı gösterin, çünkü onlar, sizlere yıllardır unuttuklarınızı hatırlatır.

2. Kullarımı dinleyin ve bütün emirlerime itaat edin. Çünkü onlar size benden gelen mahremiyetin bilgisini öğretecekler.³³⁰

³³⁰ Mustafa Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, s. 750-753.

EK:4 MUSHAF-I REŞ (KARA KİTAP)

1. Bidayette sırr-ı azizinden Allah beyaz bir inci halkayı yarattı. Yine Angar (Anfar)namında bir kuş halk ederek, halkayı onun sırtına koydu. Kırk bin sene bu İnci kuşun sırtında kaldı.

2. Tanrı'nın yarattığı ilk gün pazardı. Tanrı o gün, Azrail isimli meleği yarattı. Bu hepsinin reisi olan Melek Tavus'tur.

3. Pazartesi günü Melek Dardâil'i yarattı. O, şeyh Hasan'dır.

4. Salı günü Melek İsrail'i yarattı. O, şeyh Şems'tir.

5. Çarşamba günü Melek Mikail'i yarattı. O, şeyh Ebubekir'dir.

6. Perşembe günü Melek Cebrail'i yarattı. Bu şeyh Secâduddin'dir.

7. Cuma günü Melek Semâil'i yarattı. Bu şeyh Nasıruddin'dir.

8. Cumartesi günü Melek Nûrail'i yarattı. Bu şeyh Fahreddin'dir.

9. Allah yedi yıl bekledikten sonra melek Tavus'u bu melekler üzerine başkan yaptı.

10. Onun ardından yedi kat göğü, yeryüzünü, güneşi ve ayı yarattı.

11. Fahreddin insanları, kuşları, hayvanları yarattı. Onları torbalara yerleştirdi. İşte o zaman meleklerin refakatinde inciden çıktı. Fahreddin inciye yüksek sesle bağırdı ve inci dört parçaya ayrıldı. İçinden su çıktı ve denizler oluştu. Bu dünya deliksiz yuvarlak oldu.

12. Tanrı Cebrail'i bir kuş şeklinde yarattı. Onu dünyanın dört bir köşesini yapması için gönderdi. Sonra bir gemi yarattı ve içinde otuz bin yıl kaldı. Sonra gitti Laleş'e yerleşti ve dünyaya bağırdı. Deniz dondu, dünya meydana geldi ve sallanmaya başladı. Tanrı Cebrâil'e beyaz incinin iki parçasını gönderdi. Cebrâil, bir

parçayı yerin altına, diğer parçayı göğün kapısına koydu. Sonra semaya güneş ve ayı yerleştirdi. İncinin parçalarından da gökyüzünü süslemek için yıldızları yarattı ve onları gökyüzünü süslemesi için astı.

13. Yeryüzünde süs olsun diye meyve veren ağaçlar ve bitkiler yaratıldı. Sonra Ferş üzerinde Arş'ı yarattı.

14. O zaman Allah: Ey melekler, ben Âdem ile Havva'yı yaratacağım ve Âdem'in vücudundan da Şehid b. Cerra'yı yaratacağım. Ondan yeryüzünde bir millet türeyecek o millet de Yezidi milleti diye anılacaktır, der.

15. Daha sonra Şeyh Adi b. Müsafir'i Suriye'deki Laleş diye bilinen yere gönderir.

16. Sonra Tanrı Karadağ'a inip bağırdı, otuz bin melek yaratıp onları üç gruba ayırdı. Melekler ona kırk bin yıl ibadet ettiler. Onları Melek Tavus'a teslim ettikten sonra onları göklere çıkardı.

17. Sonra Tanrı Kudüs topraklarına indi. Cebrail'e dünyanın dört köşesinden toprak getirmesini emretti. İkinci olarak su, ateş ve hava getirmesini emretti. Cebrail'in bunları getirmesinin ardından Tanrı, ilk insan olan Âdem'i yarattı ve kudreti ile ona ruh verdi. Cebrail'e Âdem'in cennete girmesine izin vermesini ve oradaki bütün ağaçların meyvesini yiyebileceğini fakat buğday yememesi gerektiğini emretti. Âdem cennete girdi ve burada yüzyıl kaldı. 18. Yüzyıl sonra Melek Tavus Tanrı'ya dedi ki: "Eğer Âdem bu meyveden yemezse insan nesli nasıl çoğalır?" diye sordu.

19. Âdem karnındaki şişlikten dolayı ıstırap içindeydi. Tanrı ona bir kuş gönderdi. Kuş, Âdem'in vücudunda gagasıyla bir delik açtı ve onun rahatlamasını sağladı.

20. Cebrail Âdem'e yüzyıl görünmedi. Bunun üzerine Âdem yüzyıl üzüldü ağladı.

21. Bu sırada Tanrı Cebrail'e, Havva'yı yaratmasını emretti. Cebrail de Âdem'in sol koltuk altından Havva'yı yarattı. Bütün hayvanlar yaratıldıktan sonra Âdem ile Havva arasında evlat anadan mı yoksa babadan mı meydana gelir diye bir tartışma cereyan etti. Çünkü bunların her biri gelecek neslin tek kaynağı olmak istiyordu. Bu münakaşanın ortaya çıkışına Âdem ve Havva'nın, hayvanların kendilerine benzeyen yavru meydana getirmeleri için çiftleşmelerini ve ortak ilişkilerini görmeleri sebep oldu. Uzun münakaşadan sonra bunlardan her biri tohumları bir testi içine akıtıp ağzını kapayarak kendi mühürleri ile mühürlediler ve dokuz ay sonucu beklediler. Bu müddet bittikten sonra testi açtılar. Âdem'in testisinde bir kız, bir de oğlan vardı. İş te Yezidiler bunların neslinden türemişlerdir. Havva'nın testisinden ise birtakım haşarat çıkıp etrafa pis kokular yayıyordu. Cenab-ı Hak, bu çocukları beslemesi için Âdem'e iki meme verdi. Erkeklerin göğüslerinde meme bulunmasının nedeni budur. Bundan sonra Âdem ile Havva cinsel ilişkide bulundular. Havva bu ilişkiden bir erkek ve bir kız doğurdu. Yahudiler, Hristiyanlar, Müslümanlar ve diğer milletler ile mezhepler hep bunların neslindedir. Bizim yüce soyumuz, Şit, Nuh ve Annuh olup Hakkârililerin yüce atalarıdır ki bunlar yalnız Âdem'den türemişlerdir.

22. Melek Tavus bizim milletimiz için yeryüzüne indi ve eski Asur hükümdarlarından başka hükümdarlar atadı. Bunlar Nasruh yani Melek Nasırüddin, Kâmus yani Melek Fahreddin, Artimus yani Melek Şemseddin'dir. Bunlardan sonra I. Şâpur, II. Şâpur bize yüzelli yıl hükümdarlık yaptılar. Emirlerimiz onların neslinden türemiştir.

23. Biz dört hükümdarı sevmeyip nefret ederiz.

24. Size haramlarımız şunlardır: Kadın peygamberimiz Hâsiye nin ismine benzediğinden marul yenilmez. Fasulye ve börülce yasak olduğu gibi mavi renkte elbise giymek de yasaktır. Balık yemek, peygamberimize iman ettiğinden dolayı

yasaktır. Geyik etini de ilahlarımızdan birinin koyunu olduğundan dolayı yemeyiz. Şeyh ve müritleri Melek Tavus`a olan tapınma hatırına horoz etini yemezler. Ayakta işemek, oturarak elbise giymek, hamamda yıkanmak, belirli yerlere helâ yapmak haramdır, bunlara inanmayanlar kâfir olur. Şeytan kelimesini söylemek yasaktır. Çünkü o, tanrının ismidir. Buna benzer Kitan (İp), Şad(Nehir kıyısı), Şer (Kötülük), Mel'un, Lânet, nal ve buna benzer kelimeleri de söylemek yasaktır.

25. Mesih`in (İsa`nın) bu dünyaya gelişinden önce dinimiz putperestlik olarak adlandırılmış, Yahudiler, Hıristiyan ve Müslümanlar dinimize karşı çıkmışlardır. Nitekim Persler de aynı şeyi yapmışlardır.

26. Kullarımızdan biri Ahab`tır. O hepimize, tuhaf bir isimle kendisini çağırmanızı emretti. Kişiler onu, Tanrı Ahab ya da Ba`lzabüb diye çağırdılar. Şimdi aramızda Pirbub olarak adlandırılır.

27. Bizim Bâbil`de Buhtansır, İran`da Ahşoraş ve İstanbul`da Agrikalos adlarında krallarımız vardı.

28. Yeryüzü ve göklerin yaratılışından evvel Tanrı denizleri yarattı. Kendisi için bir gemi yapıp onunla kendini eğlendirmek için denizler ortasında yolculuk etti.

29. Sonra kendine bir inci yarattı ve ona kırk yıl hükümdarlık etti. Sonra inciye kızdı ve onu parçaladı.

30. Ne şaşılacak şeydir ki, onun uğultusundan dağlar, gürültüsünden tepeler ve dumanından gökler meydana geldi. Sonra Allah göklere çıkıp onları dondurdu ve direksiz astı.

31. Tanrı daha sonra bir anahtarla yeryüzünü kapadı. Sonra eline bir kalem aldı ve onunla bütün yaratıkları yazdı.

32. Sonra, Tanrı kendi zatından ve nurundan altı ilah yarattı. Onların yaratılışı, tıpkı insanın bir lambadan diğerini aydınlatması gibi meydana geldi.

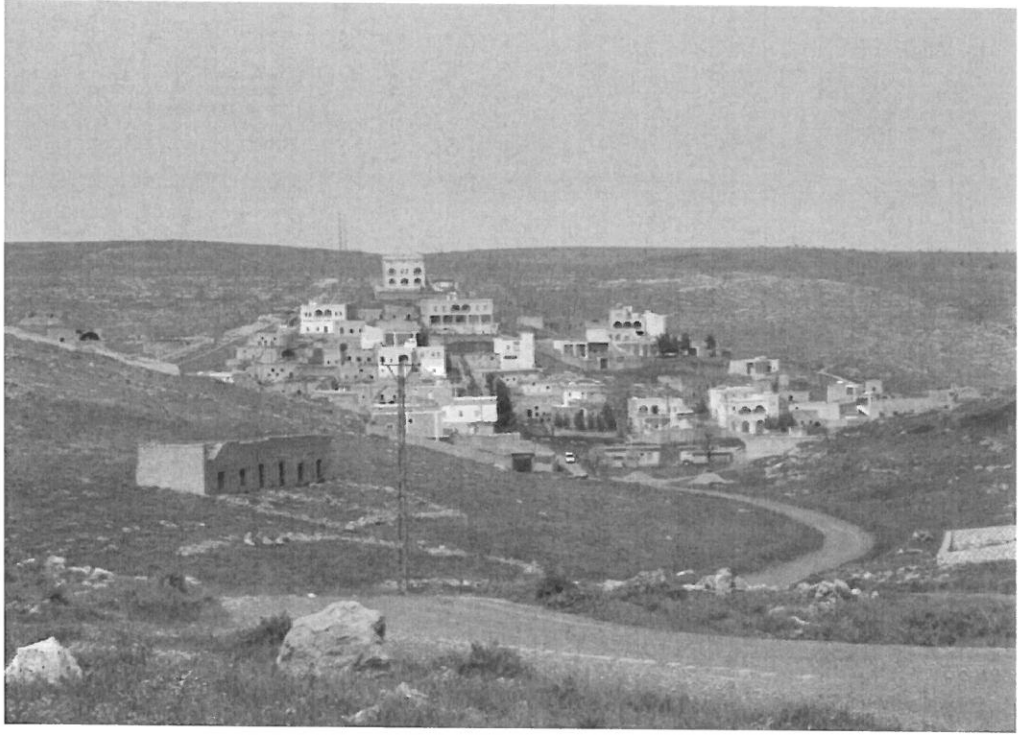
33. Sonra ilk ilah ikincisine dediki: “Bensemayıyarattım. Fakat sen göğe git ve bir şey yarat.” dedi. O anda Tanrılar gökyüzüne çıktı. Birincisi güneşi, ikincisi ayı, üçüncüsü yörüngeleri, dördüncüsü sabahyıldızlarını, beşincisi cenneti, altıncısı cehennemi yarattı.³³¹

³³¹ Mustafa Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, s. 753-756.

EK:5 FOTOĞRAFLAR

Mağara (Kiwax) Köyü (Terk Edilmiş)

Çayırli (Kefnas) Köyü

Çayırli Köyü Koçan (Koçanê) Mezrası

Yenice (Xarabya) Köyü

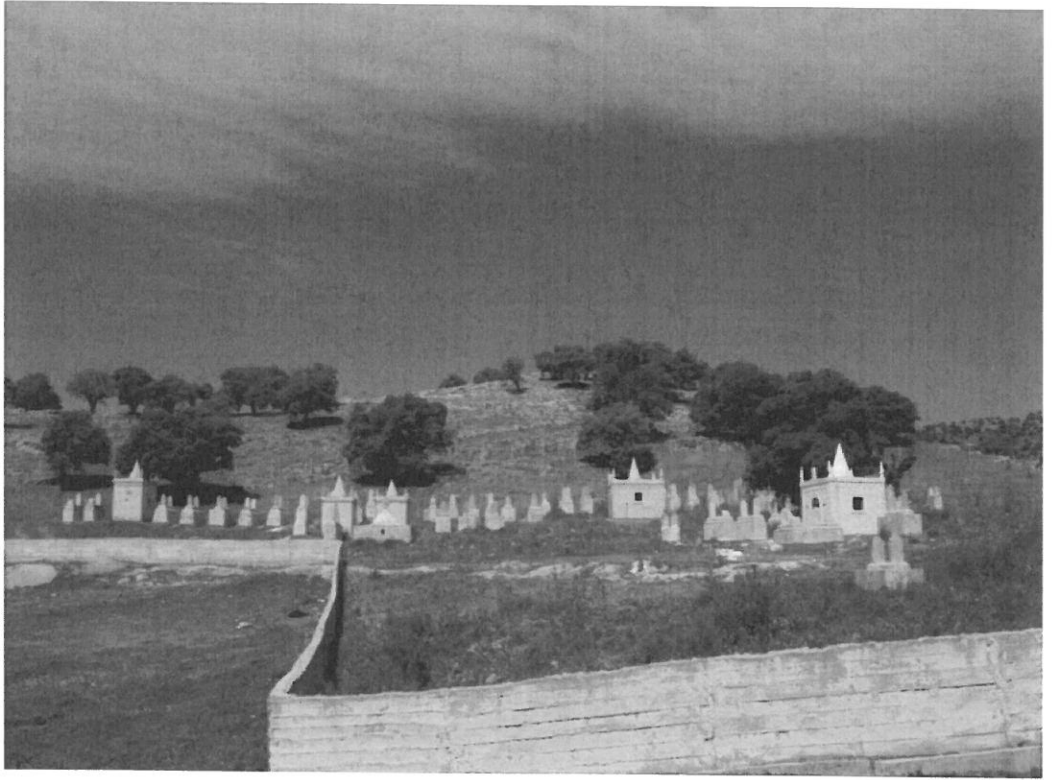
Oyuklu (Taka) Köyü

Güven (Bacîne) Köyü Kültüründe Şeyh Hudeda Simoki ile Mülakat

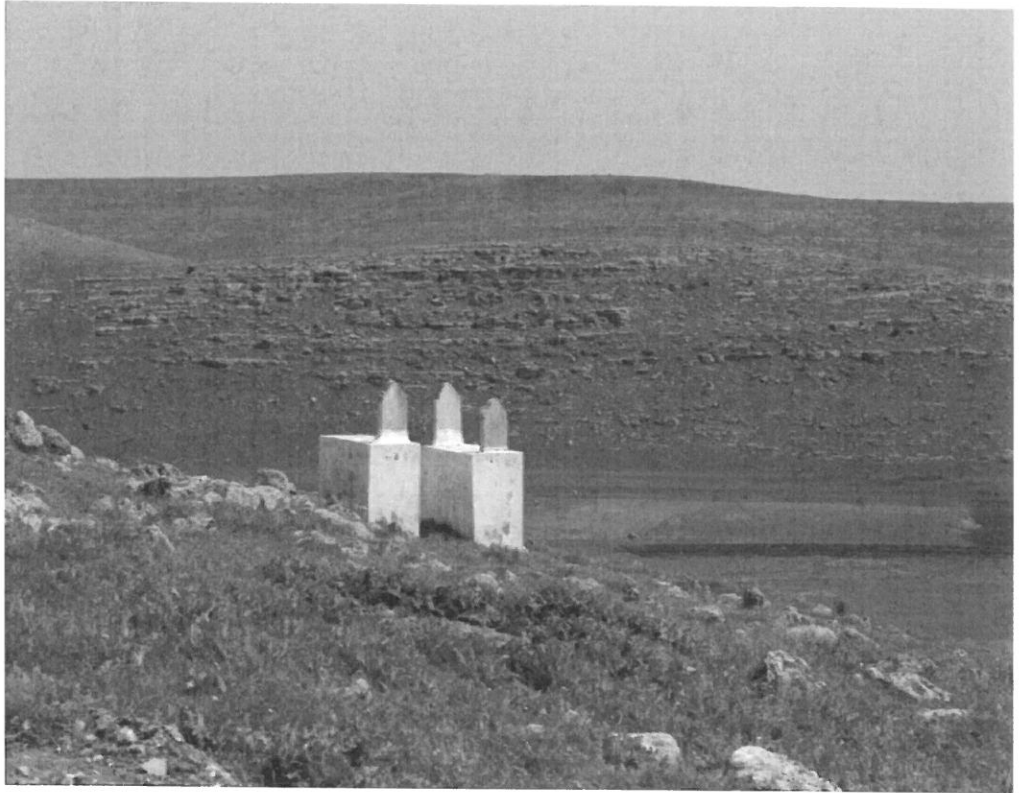
Çayırli Köyü Koçan Mezarası Mezarlığı

Mağara (Kiwax) Köyü Mezarlığı

Güven (Bacîne) Köyü Mezarlığı

Yezidi Mezarları (Soldaki Kadına, Sağdaki Erkeğe Ait)

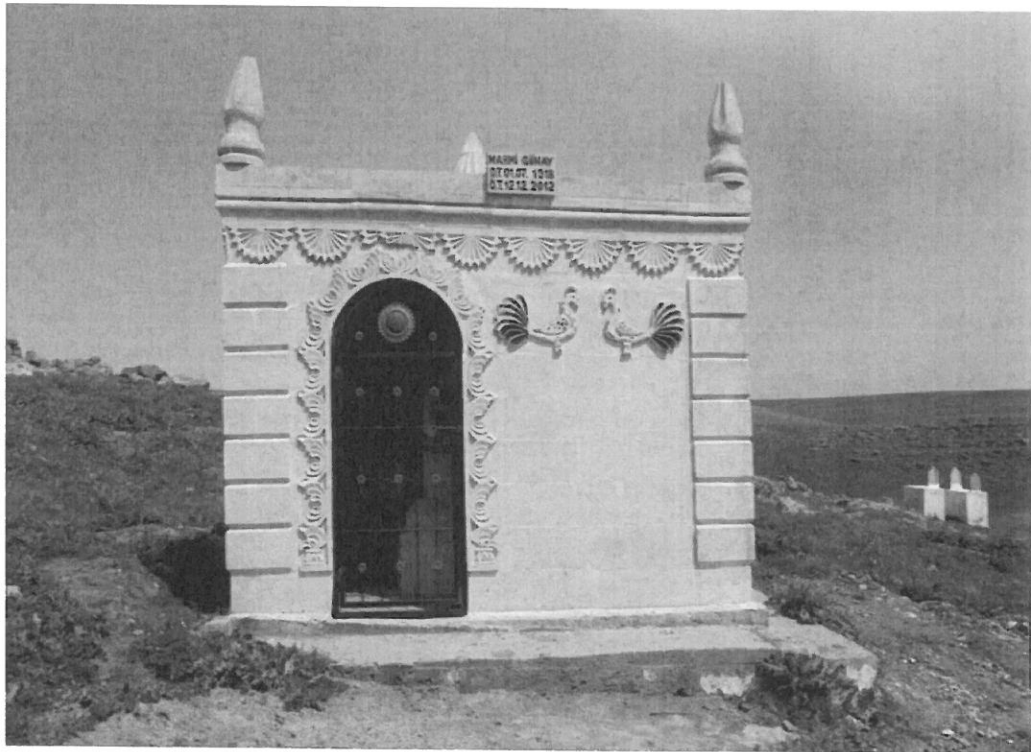
Yedi Büyük Meleğin İsimlerinin Bulunduğu Yezidi Mezarı

Yezidi Mezarı

Yezidi Mezari

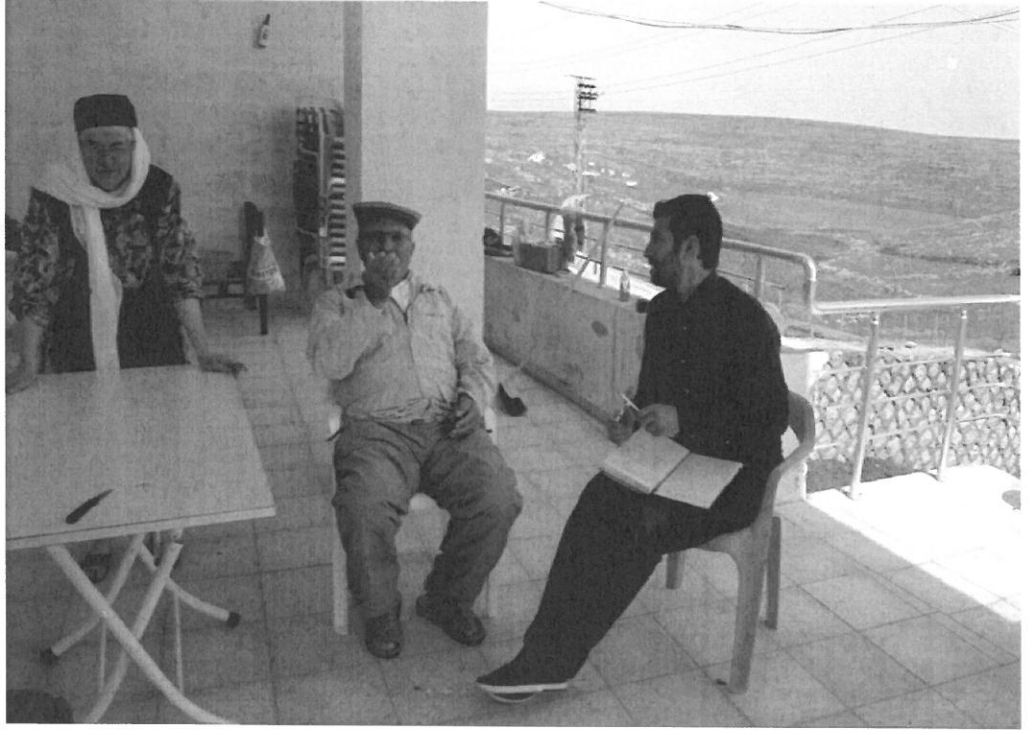
Yezidi Mezari

Yezidi Kadın Mezarı (Tek Mezar Taşlı)

Yezidi Mezarı

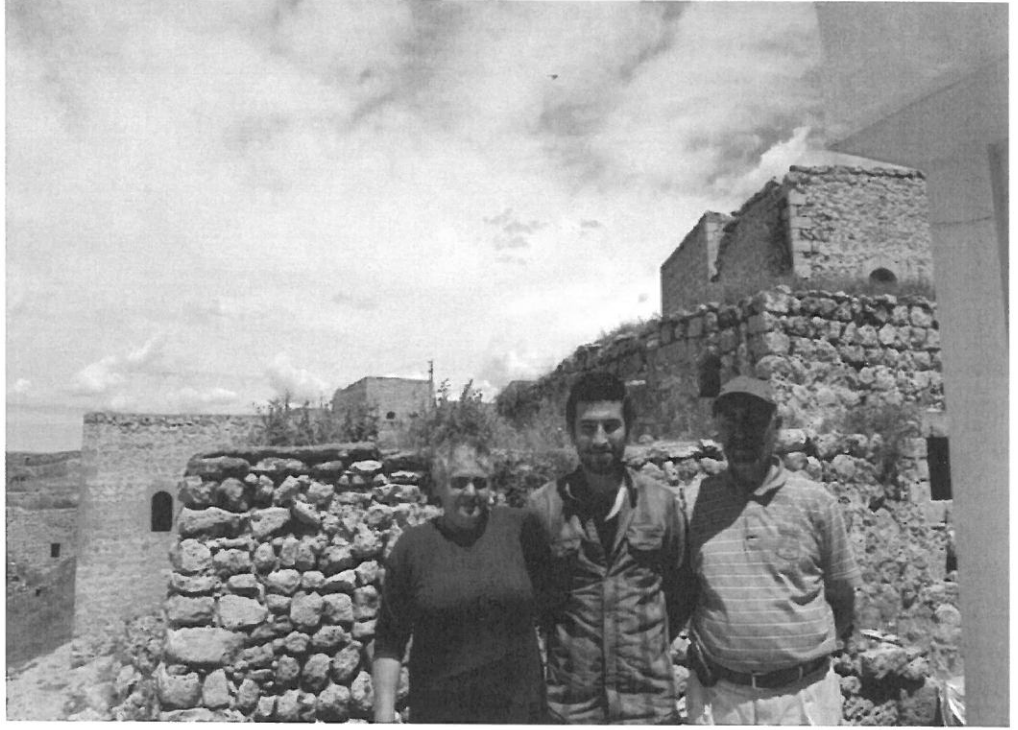
Araştırmacının, Mürit Halil Direk ve Narenci Direk Çifti ile Mülakatı

Araştırmacının, Mürit Tayyip Günay ve Ailesi ile Mülakatı

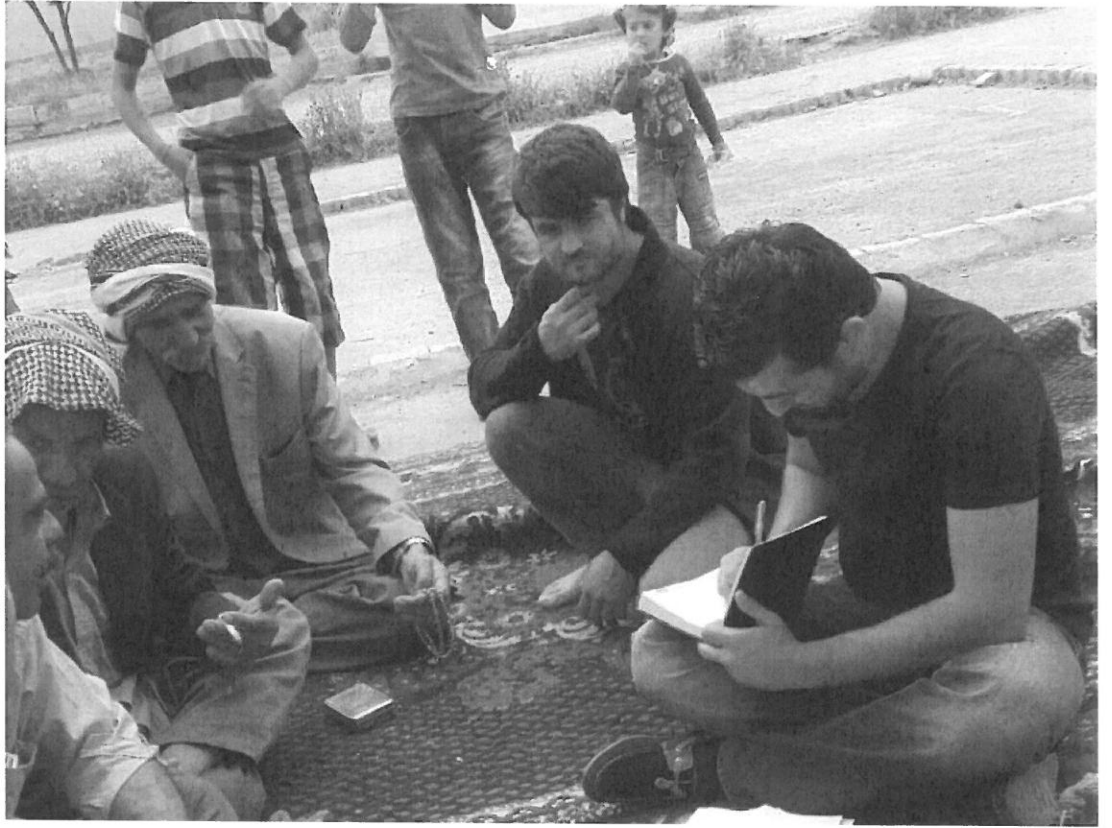
Araştırmacının, Mürit Binno Demir ve Ailesi ile Mülakatı.

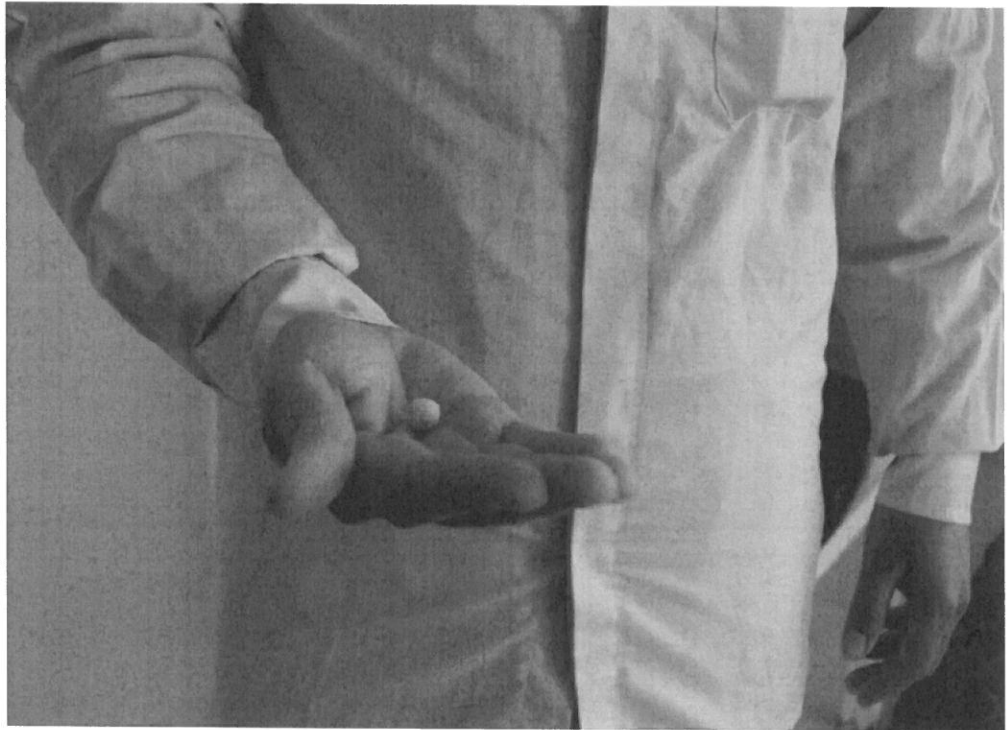
Araştırmacının, Mürit Yusuf Erdem ve Hezar Erdem Çifti ile Mülakatı

Araştırmacının, Şeyh Hudeda Simoki ile Őeyhlik Sembolü Önündeki
Mülakatı (Duvarda Asılı Olan Bez)

Araştırmacının, Fakir Selim İdo ile Mülakatı. (Ortada Elinde Tesbih Olan)

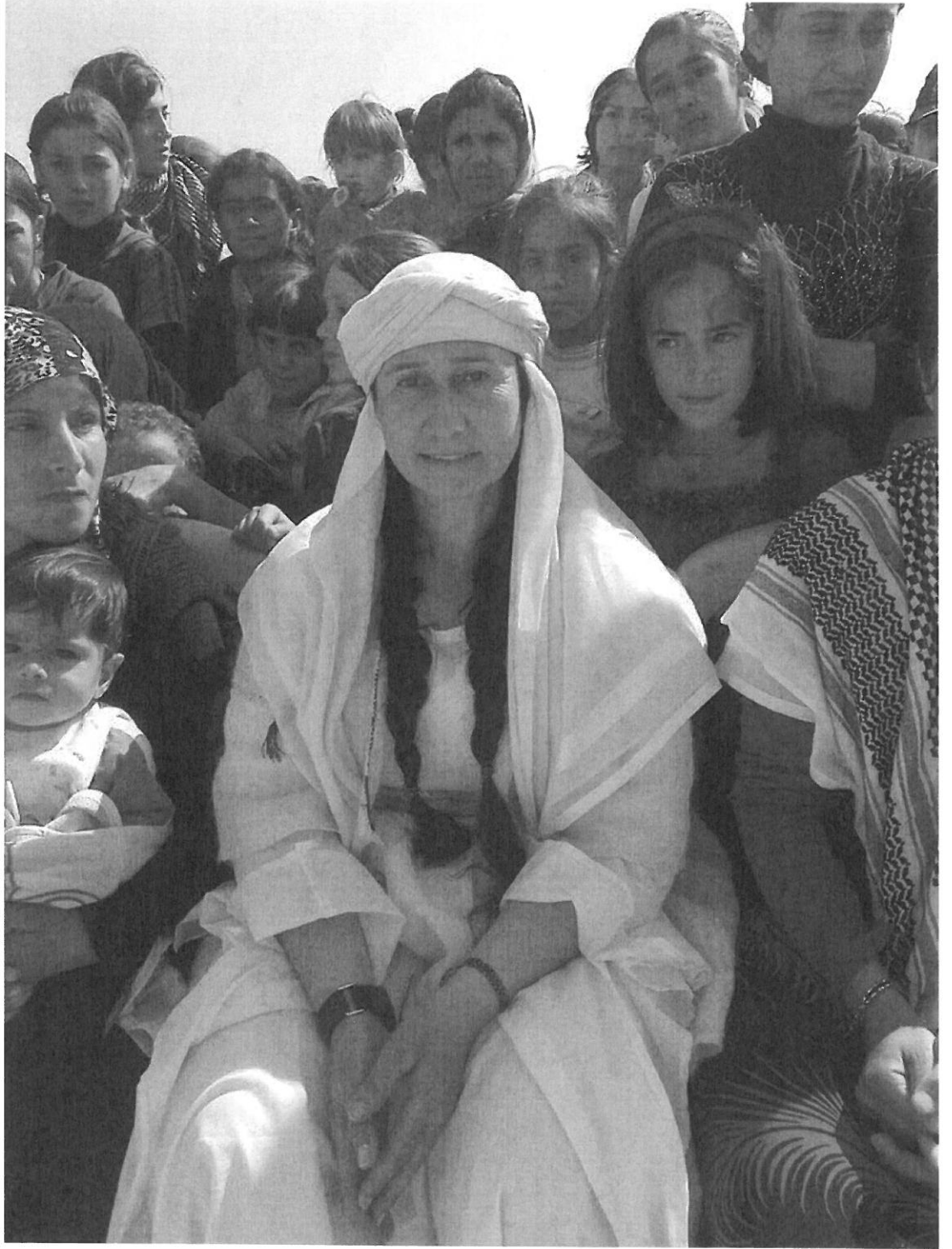
Şeyhe Ait Berat (Şew Beratta) Taşı

Yezidilerin Uyurken Giydikleri ve Boyun K kısmı El ile Dikilmiş Fanila

Yezidi Kadın

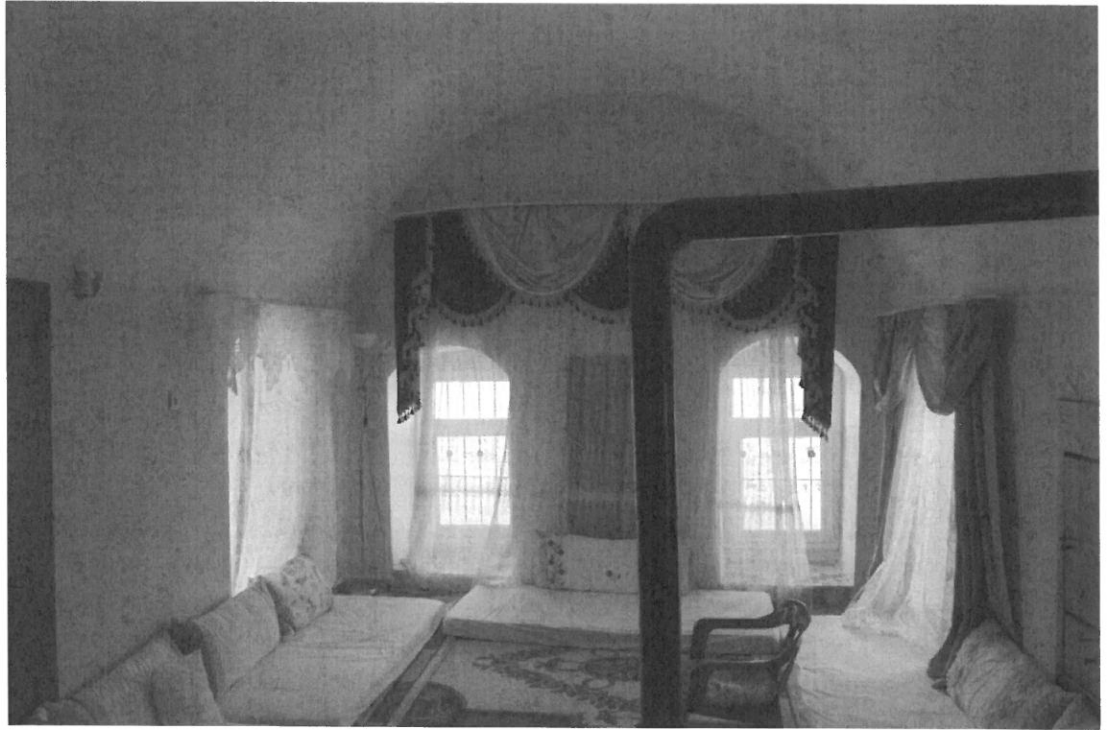

Yöresel Kıyafetleriyle Yezid Bayramını (Çarşema Sor) Kutlayan Yezidi

Kadın

MEDENİ HALİ		DİNİ	KAN GRUBU
EVLİ			
İL	İLÇE		
MARDİN	MİDYAT		
MAHALLE - KOY			
OYUKLU MAHALLESİ			
CİLT NO.	AİLE SIRA NO.	SIRA NO.	
0047	00007	0010	
VERİLDİĞİ YER		VERİLİŞ NEDENİ	
MİDYAT		KAYIP	
KAYIT NO.		VERİLİŞ TARİHİ	
1737		24.03.2014	
MEHMET ATA ALTUN V.H.K.İ.			
ÖNCEKİ SOYADI			

Yezidi Vatandaşa Ait Nüfus Cüzdanı (Din Hanesi Boş)

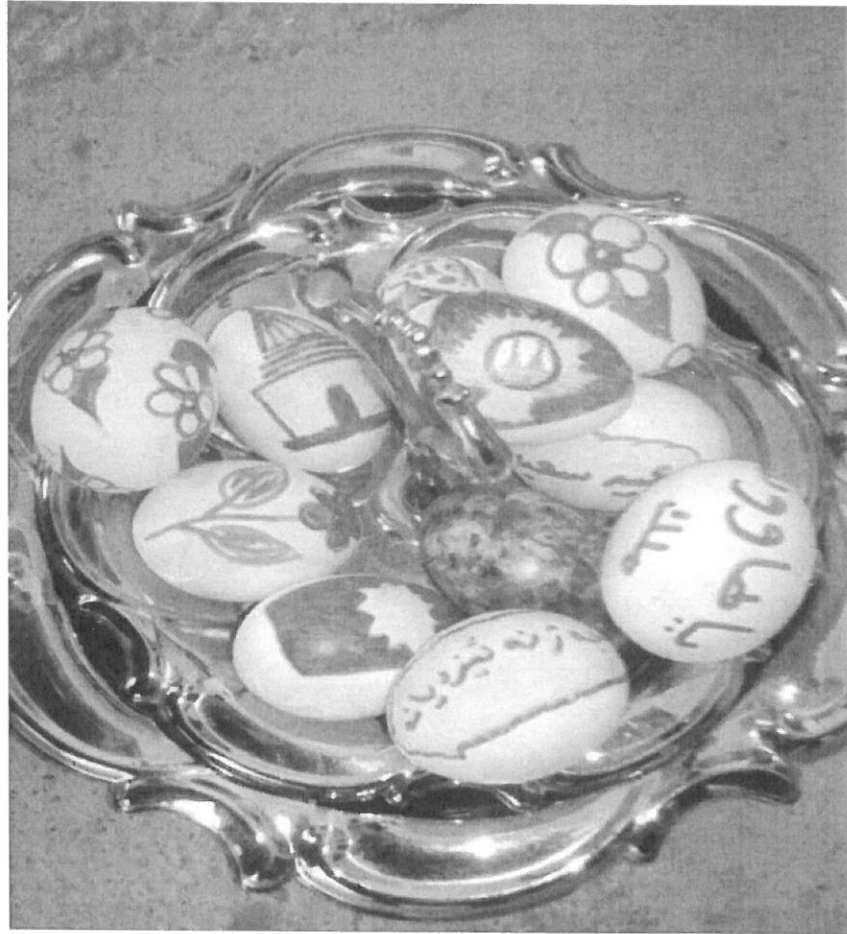
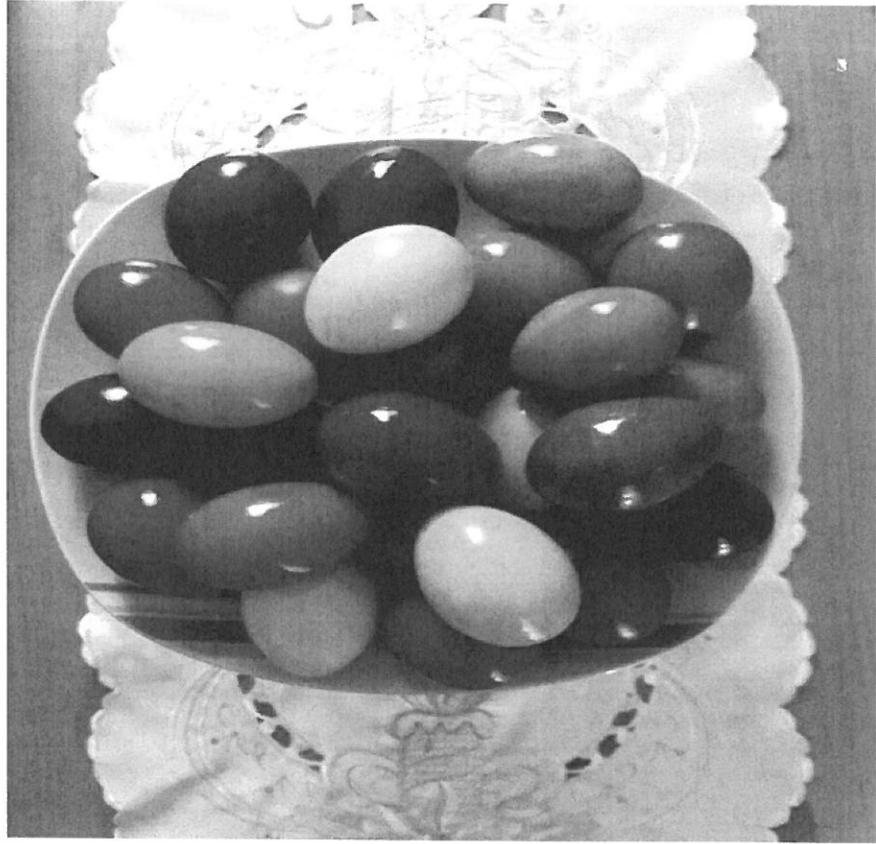

Yezidi Evi (Oturma Odası)

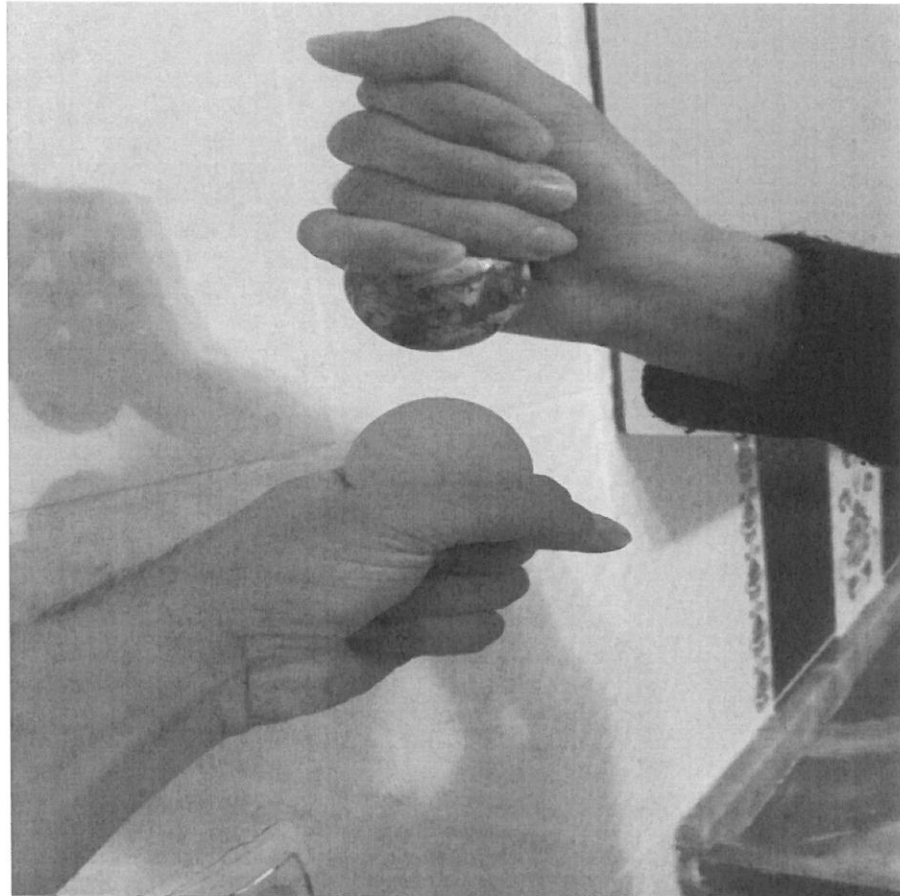

Yezid Bayramında (Çarşema Sor) Dağıtılmak İçin Rengârenk Boyanan

Yumurtalar

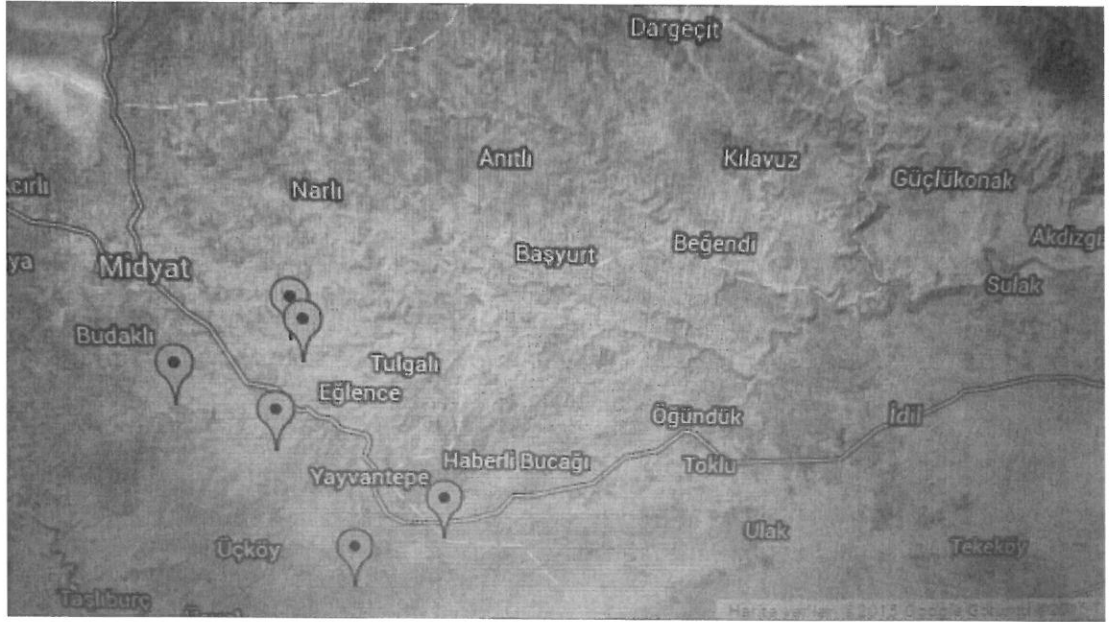
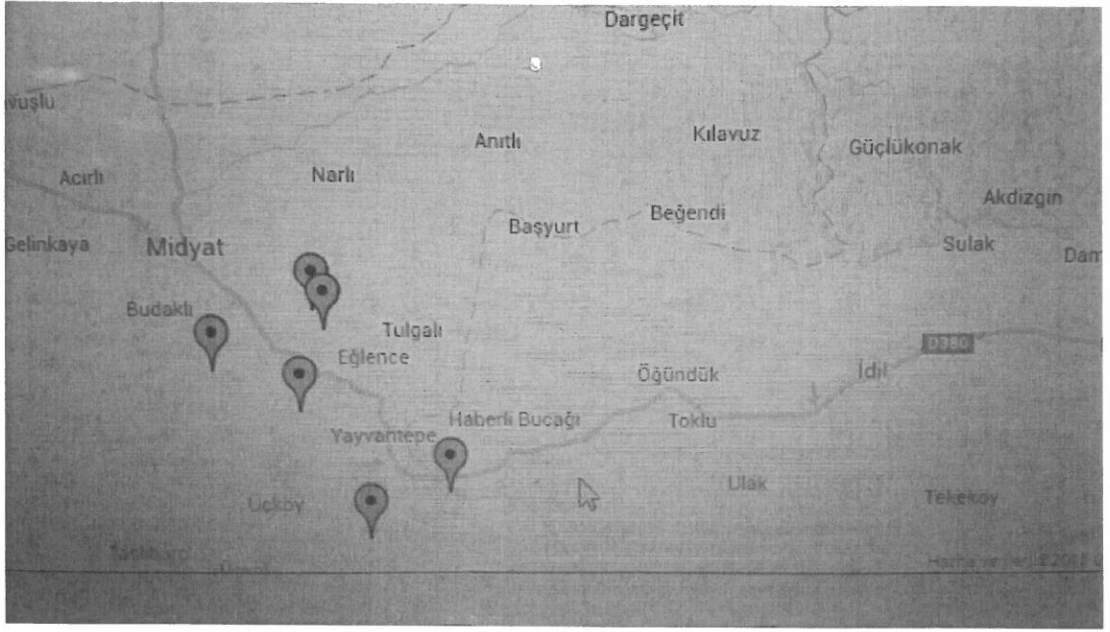
İkram Edilen Renkli Yumurtalar

Yezid Bayramında Tokuşturulan Yumurtalar

Yezid Bayramı (Çarşema Sor) Kutlamalarından Kareler

İdil Ve Midyat İlçelerinde Bulunan Yezidi Köylerinin Uydu Ve Harita Görüntüleri

